

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ
(ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ)**

**КОНСТИТУЦИЯ
РЕСПУБЛИКИ
АРМЕНИЯ
(С ИЗМЕНЕНИЯМИ)**

**CONSTITUTION
OF THE REPUBLIC
OF ARMENIA
(WITH AMENDMENTS)**

ՀՏԴ 342.5 (479.25)
ԳՄԴ 67.99 (2 Հ) 01
Հ 247

**Հրատարակված է
պետական պատվերով**

Հ 247 Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով).- Եր.: Իրավունք, 2010., - 260 էջ:

ՀՏԴ 342.5 (479.25)
ԳՄԴ 67.99 (2 Հ) 01

ISBN 978-9939-828-07-7

© «Իրավունք», 2010թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն	5
Գլուխ 1	6
Գլուխ 2	13
Գլուխ 3	35
Գլուխ 4	48
Գլուխ 5	66
Գլուխ 6	71
Գլուխ 7	81
Գլուխ 8	86
Գլուխ 9	88

СОДЕРЖАНИЕ

Конституция Республики Армения	93
Глава 1	94
Глава 2	100
Глава 3	121
Глава 4	134
Глава 5	152
Глава 6	157
Глава 7	166
Глава 8	171
Глава 9	173

CONTENT

Constitution of the Republic of Armenia	178
Chapter 1	179
Chapter 2	185
Chapter 3	204
Chapter 4	217
Chapter 5	234
Chapter 6	239
Chapter 7	248
Chapter 8	253
Chapter 9	255

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ (ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ)

(Ընդունվել է 1995թ. հունիսի 5-ի ՀՀ հանրաքվեով:
Սահմանադրության փոփոխությունները կատարվել են 2005թ. նոյեմբերի 27-ի ՀՀ հանրաքվեով)

Հայ ժողովուրդը, հիմք ընդունելով Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները, իրականացրած ինքնիշխան պետության վերականգնման իր ազատասեր նախնիների սուրբ պատգամը, նվիրված հայրենիքի հզորացմանը և բարգավաճմանը, ապահովելու համար սերունդների ազատությունը, ընդհանուր բարեկեցությունը, քաղաքացիական համերաշխությունը, հավաստելով հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին, ընդունում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը:

ԳԼՈՒԽ 1

ՄԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հոդված 1. Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է:

Հոդված 2. Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին:

Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով:

Իշխանության յուրացումը որևէ կազմակերպության կամ անհատի կողմից հանցագործություն է:

Հոդված 3. Սարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են:

Պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան:

Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազա-

տություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:

Հոդված 4. Հանրապետության Նախագահի, Ազգային ժողովի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունները, ինչպես նաև հանրաքվեներն անցկացվում են ընդհանուր, հավասար, ուղղակի ընտրական իրավունքի հիման վրա՝ գաղտնի քվեարկությամբ:

Հոդված 5. Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա:

Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով:

Հոդված 6. Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն:

Օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը: Այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը և օրենքներին:

«ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 1

Օրենքներն ուժի մեջ են մտնում «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրում հրապարակվելուց հետո: Այլ նորմատիվ իրավական ակտերն ուժի մեջ են մտնում օրենքով սահմանված կարգով հրապարակվելուց հետո:

Միջազգային պայմանագրերն ուժի մեջ են մտնում միայն վավերացվելուց կամ հաստատվելուց հետո: Միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը: Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը չեն կարող վավերացվել:

Նորմատիվ իրավական ակտերն ընդունվում են Սահմանադրության և օրենքների հիման վրա և դրանց իրականացումն ապահովելու նպատակով:

Հոդված 7. Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում են զաղափարախոսական բազմակարծությունը և բազմակուսակցությունը:

Կուսակցությունները կազմավորվում են ազատորեն, նպաստում ժողովրդի քաղաքական կամքի ձևավորմանն ու արտահայտմանը: Նրանց գործունեությունը չի կարող հակասել Սահմանադրությանը և օրենքներին, իսկ գործելակերպը՝ ժողովրդավարության սկզբունքներին:

«ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 1

Կուսակցություններն ապահովում են իրենց ֆինանսական գործունեության հրապարակայնությունը:

Հոդված 8. Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը:

Հայաստանի Հանրապետությունում երաշխավորվում են տնտեսական գործունեության ազատությունն ու ազատ տնտեսական մրցակցությունը:

Հոդված 8.11. Հայաստանի Հանրապետությունում եկեղեցին անջատ է պետությունից:

Հայաստանի Հանրապետությունը ճանաչում է Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու՝ որպես ազգային եկեղեցու բացառիկ առաքելությունը հայ ժողովրդի հոգևոր կյանքում, նրա ազգային մշակույթի զարգացման և ազգային ինքնության պահպանման գործում:

Հայաստանի Հանրապետությունում երաշխավորվում է օրենքով սահմանված կարգով գործող բոլոր կրոնական կազմակերպությունների գործունեության ազատությունը:

Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու հարաբերությունները կարող են կարգավորվել օրենքով:

Հոդված 8.2. Հայաստանի Հանրապետության գինված ուժերն ապահովում են Հայաստանի Հան-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 1

րապետության անվտանգությունը, պաշտպանությունը և տարածքային ամբողջականությունը, նրա սահմանների անձեռնմխելիությունը: Ձինված ուժերը քաղաքական հարցերում պահպանում են չեզոքություն և գտնվում են քաղաքացիական վերահսկողության ներքո:

Հոդված 9. Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունն իրականացվում է միջազգային իրավունքի սկզբունքներին և նորմերին համապատասխան՝ բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերություններ հաստատելու նպատակով:

Հոդված 10. Պետությունն ապահովում է շրջակա միջավայրի պահպանությունը և վերականգնումը, բնական պաշարների ողջամիտ օգտագործումը:

Հոդված 11. Պատմության և մշակույթի հուշարձանները, մշակութային այլ արժեքները գտնվում են պետության հոգածության և պաշտպանության ներքո:

Հայաստանի Հանրապետությունը միջազգային իրավունքի սկզբունքների և նորմերի շրջանակներում նպաստում է հայկական սփյուռքի հետ կապերի ամրապնդմանը, այլ պետություններում գտնվող հայկական պատմական և մշակութային արժեքների պահպանմանը, հայ կրթական և մշակութային կյանքի զարգացմանը:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 1

Հոդված 11.1. Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային միավորներն են մարզերը և համայնքները:

Հոդված 11.2. Հայաստանի Հանրապետությունը երաշխավորում է տեղական ինքնակառավարումը:

Հոդված 11.3. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները Հայաստանի Հանրապետության տարածքում և նրա սահմաններից դուրս գտնվում են Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության ներքո:

Ազգությամբ հայերը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն են ձեռք բերում պարզեցված կարգով:

Հոդված 12. Հայաստանի Հանրապետության պետական լեզուն հայերենն է:

Հոդված 13. Հայաստանի Հանրապետության դրոշը եռագույն է՝ կարմիր, կապույտ, նարնջագույն հորիզոնական հավասար շերտերով:

Հայաստանի Հանրապետության զինանշանն է. կենտրոնում՝ վահանի վրա, պատկերված են Արարատ լեռը՝ Նոյյան տապանով, և պատմական Հայաստանի չորս թագավորությունների զինանշանները: Վահանը պահում են արծիվը և առյուծը, իսկ վահանից ներքև պատկերված են սուր, ճյուղ, հասկերի խուրձ, շղթա և ժապավեն:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 1

Դրոշի և զինանշանի մանրամասն նկարագրությունը սահմանվում է օրենքով:

Հայաստանի Հանրապետության օրհներգը սահմանվում է օրենքով:

Հայաստանի Հանրապետության մայրաքաղաքը Երևանն է:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

ԳԼՈՒԽ 2

ՄԱՐԴՈՒ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՅՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԱԶՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հոդված 14. Մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անբախտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից:

Հոդված 14.1. Բոլոր մարդիկ հավասար են օրենքի առջև:

Խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է:

Հոդված 15. Յուրաքանչյուր ոք ունի կյանքի իրավունք: Ոչ ոք չի կարող դատապարտվել կամ ենթարկվել մահապատժի:

Հոդված 16. Յուրաքանչյուր ոք ունի անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք: Մարդուն կարելի է ազատությունից զրկել օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով: Օրենքը կարող է նախատեսել ազատությունից զրկում միայն հետևյալ դեպքերում՝

- 1) անձը դատապարտվել է հանցագործություն կատարելու համար իրավասու դատարանի կողմից.
- 2) անձը չի կատարել դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած կարգադրությունը.
- 3) օրենքով սահմանված որոշակի պարտականությունների կատարումն ապահովելու նպատակով.
- 4) առկա է հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, կամ երբ դա անհրաժեշտ է անձի կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու նպատակով.
- 5) անչափահասին դատախարակական հսկողության հանձնելու կամ իրավասու այլ մարմին ներկայացնելու նպատակով.
- 6) վարակիչ հիվանդությունների տարածումը կանխելու նպատակով կամ հոգեկան հիվանդ, գինեմոլ, թմրամոլ կամ թափառաշրջիկ անձանցից բխող հասարակական վտանգը կանխելու նպատակով.
- 7) Հայաստանի Հանրապետություն անձի անօ-

րինական մուտքը կանխելու, նրան արտաքսելու կամ այլ պետության հանձնելու նպատակով:

Ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձ իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ տեղեկացվում է պատճառների, իսկ քրեական մեղադրանք ներկայացվելու դեպքում՝ նաև մեղադրանքի մասին: Ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձ իրավունք ունի այդ մասին անհապաղ տեղեկացնելու իր կողմից ընտրված անձին:

Եթե ձերբակալված անձը ձերբակալման պահից 72 ժամվա ընթացքում դատարանի որոշմամբ չի կալանավորվում, ապա նա ենթակա է անհապաղ ազատ արձակման:

Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ազատությունից ապօրինի զրկման կամ ապօրինի խուզարկության դեպքում օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով պատճառված վնասի հատուցման: Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իր ազատությունից զրկման կամ խուզարկության օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը բողոքարկելու վերադաս դատական ատյանում:

Մարդուն չի կարելի ազատությունից զրկել միայն այն պատճառով, որ ի վիճակի չէ կատարելու քաղաքացիաիրավական պարտավորությունները:

Մարդուն չի կարելի խուզարկել այլ կերպ, քան օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով:

Հոդված 17. Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, ինչպես նաև անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի: Ձերբակալված, կալանավորված և ազատազրկված անձինք ունեն մարդասիրական վերաբերմունքի և արժանապատվության հարգման իրավունք:

Մարդուն չի կարելի առանց իր համաձայնության ենթարկել գիտական, բժշկական և այլ փորձերի:

Հոդված 18. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները և ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իր իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության համար օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով ստանալու մարդու իրավունքների պաշտպանի աջակցությունը:

Յուրաքանչյուր ոք, Չայաստանի Չանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան, իրավունք ունի իր իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության խնդրով դի-

մելու մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության միջազգային մարմիններին:

Հոդված 19. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

Չանրության բարձրի, հասարակական կարգի, պետական անվտանգության, դատավարության մասնակիցների անձնական կյանքի կամ արդարադատության շահերի պաշտպանության նկատառումներով լրատվության միջոցների և հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցությունը դատական քննության ընթացքում կամ դրա մի մասում կարող է արգելվել:

Հոդված 20. Յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք: Օրենքով նախատեսված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում պետական միջոցների հաշվին:

Յուրաքանչյուր ոք ունի ձերբակալման, խափանման միջոցի ընտրման կամ մեղադրանքի առաջադրման պահից իր ընտրությամբ պաշտպան ու-

նենալու իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք ունի իր նկատմամբ կայացված դատավճռի՝ օրենքով սահմանված կարգով վերադաս դատարանի կողմից վերանայման իրավունք:

Յուրաքանչյուր դատապարտյալ ունի ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունք:

Տուժողին պատճառված վնասը հատուցվում է օրենքով սահմանված կարգով:

Հոդված 21. Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի:

Հոդված 22. Ոչ ոք պարտավոր չէ ցուցմունք տալ իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականների վերաբերյալ: Օրենքը կարող է նախատեսել ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատվելու այլ դեպքեր:

Արգելվում է օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումը:

Արգելվում է նշանակել ավելի ծանր պատիժ,

քան կարող էր կիրառվել հանցագործության կատարման պահին գործող օրենքով:

Մարդուն չի կարելի հանցագործության համար մեղավոր ճանաչել, եթե արարքի կատարման պահին գործող օրենքով այն հանցագործություն չի համարվել:

Արարքի պատժելիությունը վերացնող կամ պատիժը մեղմացնող օրենքն ունի հետադարձ ուժ:

Պատասխանատվություն սահմանող կամ պատասխանատվությունը խստացնող օրենքը հետադարձ ուժ չունի:

Ոչ ոք չի կարող կրկին անգամ դատվել նույն արարքի համար:

Հոդված 23. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի, որպեսզի հարգվի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքը:

Առանց անձի համաձայնության նրա վերաբերյալ չի կարելի հավաքել, պահպանել, օգտագործել կամ տարածել այլ տեղեկություններ, քան նախատեսված է օրենքով: Արգելվում է անձին վերաբերող տեղեկությունների օգտագործումն ու տարածումը, եթե դա հակասում է տեղեկությունների հավաքման նպատակներին կամ չի նախատեսված օրենքով:

Յուրաքանչյուր ոք ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում իրեն վերաբերող տեղեկություններին ծանոթանալու իրավունք:

«ԱՀԱՆՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

Յուրաքանչյուր ոք ունի իր մասին ոչ հավաստի տեղեկությունների շտկման և իր մասին ապօրինի ծեռք բերված տեղեկությունների վերացման իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք ունի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք, որը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, դատարանի որոշմամբ:

Հոդված 24. Յուրաքանչյուր ոք ունի բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունք: Արգելվում է մարդու կամքին հակառակ մուտք գործել նրա բնակարան, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Բնակարանը կարող է խուզարկվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով՝ դատարանի որոշմամբ:

Հոդված 25. Հայաստանի Հանրապետությունում օրինական հիմքերով գտնվող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետությունից դուրս գալու իրավունք:

Յուրաքանչյուր քաղաքացի և Հայաստանի

«ԱՀԱՆՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

Հանրապետությունում բնակվելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետություն վերադառնալու իրավունք:

Հոդված 26. Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է կրոնը կամ համոզմունքները փոխելու ազատությունը և դրանք ինչպես միայնակ, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ քարոզի, եկեղեցական արարողությունների և պաշտամունքի այլ ծիսակատարությունների միջոցով արտահայտելու ազատությունը:

Այս իրավունքի արտահայտումը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է հասարակական անվտանգության, առողջության, բարոյականության կամ այլոց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար:

Հոդված 27. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել հրաժարվելու իր կարծիքից կամ փոխելու այն:

Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք, ներառյալ՝ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը, տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից:

Լրատվամիջոցների և տեղեկատվական այլ մի-

«ԱՀԱՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

ջոցների ազատությունը երաշխավորվում է:

Պետությունը երաշխավորում է տեղեկատվական, կրթական, մշակութային և ժամանցային բնույթի հաղորդումների բազմազանություն առաջարկող անկախ հանրային ռադիոյի և հեռուստատեսության առկայությունը և գործունեությունը:

Հոդված 27.1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական կամ հասարակական շահերի պաշտպանության նկատառումներով իրավասու պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին և պաշտոնատար անձանց դիմումներ կամ առաջարկություններ ներկայացնելու և ողջամիտ ժամկետում պատշաճ պատասխան ստանալու իրավունք:

Հոդված 28. Յուրաքանչյուր ոք ունի այլ անձանց հետ միավորումներ կազմելու, այդ թվում՝ արհեստակցական միություններ կազմելու և դրանց անդամագրվելու իրավունք:

Յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի այլ քաղաքացիների հետ կուսակցություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունք:

Կուսակցություններ և արհեստակցական միություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքներն օրենքով սահմանված կարգով կարող են սահմանափակվել զինված ուժերի, ոստիկանության, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմինների ծառայողների, ինչպես նաև

«ԱՀԱՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամի նկատմամբ:

Մարդուն չի կարելի հարկադրել անդամագրվելու որևէ կուսակցության կամ միավորման:

Միավորումների գործունեությունը կարող է կասեցվել կամ արգելվել միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ դատական կարգով:

Հոդված 29. Յուրաքանչյուր ոք ունի խաղաղ, առանց զենքի հավաքներ անցկացնելու իրավունք:

Զինված ուժերում, ոստիկանությունում, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմիններում ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների կողմից այդ իրավունքների իրականացման սահմանափակումներ կարող են նախատեսվել միայն օրենքով:

Հոդված 30. Հայաստանի Հանրապետության՝ տասնութ տարին լրացած քաղաքացիներն ունեն ընտրելու և հանրաքվեներին մասնակցելու, ինչպես նաև անմիջականորեն և կամքի ազատ արտահայտությամբ ընտրված իրենց ներկայացուցիչների միջոցով պետական կառավարմանը և տեղական ինքնակառավարմանը մասնակցելու իրավունք:

Օրենքով կարող է սահմանվել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն չունեցող անձանց՝ տեղական ինքնակառավարման մարմին-

«ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

ների ընտրություններին և տեղական հանրաքվեներին մասնակցելու իրավունքը:

Ընտրել և ընտրվել չեն կարող դատարանի վճռով անգործունակ ճանաչված, ինչպես նաև օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով ազատազրկման դատապարտված և պատիժը կրող քաղաքացիները:

Հոդված 30.1. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիներից ծնված երեխան Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի է: Յուրաքանչյուր երեխա, որի ծնողներից մեկը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի է, ունի Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության իրավունք: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության ծեռքերման և դադարման կարգը սահմանվում է օրենքով:

Ոչ ոք չի կարող զրկվել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունից, ինչպես նաև քաղաքացիությունը փոխելու իրավունքից:

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացուն չի կարելի հանձնել օտարերկրյա պետությանը, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերի:

Երկքաղաքացիություն ունեցող անձանց իրավունքները և պարտականությունները սահմանվում են օրենքով:

«ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

Հոդված 30.2. Քաղաքացիներն ունեն օրենքով սահմանված ընդհանուր հիմունքներով հանրային ծառայության ընդունվելու իրավունք:

Հանրային ծառայության սկզբունքները և կազմակերպման կարգը սահմանվում են օրենքով:

Հոդված 31. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կտակելու իր սեփականությունը: Սեփականության իրավունքի իրականացումը չպետք է վնաս պատճառի շրջակա միջավայրին, խախտի այլ անձանց, հանրության և պետության իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Ոչ ոքի չի կարելի զրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Սեփականության օտարումը հասարակության և պետության կարիքների համար կարող է կատարվել միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի դեպքերում, օրենքով սահմանված կարգով, նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ:

Հողի սեփականության իրավունքից չեն օգտվում օտարերկրյա քաղաքացիները և քաղաքացիություն չունեցող անձինք, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Մտավոր սեփականությունը պաշտպանվում է օրենքով:

Հոդված 31.1. Պետությունը պաշտպանում է սպառողների շահերը, իրականացնում օրենքով նախատեսված միջոցառումներ՝ ապրանքների, ծառայությունների և աշխատանքների որակի վերահսկողության ուղղությամբ:

Հոդված 32. Յուրաքանչյուր ոք ունի աշխատանքի ընտրության ազատություն:

Յուրաքանչյուր աշխատող ունի արդարացի և օրենքով սահմանված նվազագույնից ոչ ցածր աշխատավարձի, ինչպես նաև անվտանգության ու հիգիենայի պահանջները բավարարող աշխատանքային պայմանների իրավունք:

Աշխատողներն իրենց տնտեսական, սոցիալական և աշխատանքային շահերի պաշտպանության նպատակով ունեն գործադուլի իրավունք, որի իրականացման կարգը և սահմանափակումները սահմանվում են օրենքով:

Մինչև 16 տարեկան երեխաներին մշտական աշխատանքի ընդունելն արգելվում է: Նրանց ժամանակավոր աշխատանքի ընդունման կարգը և պայմանները սահմանվում են օրենքով:

Հարկադիր աշխատանքն արգելվում է:

Հոդված 33. Յուրաքանչյուր ոք ունի հանգստի իրավունք: Առավելագույն աշխատաժամանակը, հանգստյան օրերը և ամենամյա վճարովի արձակուրդի նվազագույն տևողությունը սահմանվում են օրենքով:

Հոդված 33.1. Յուրաքանչյուր ոք ունի օրենքով չարգելված ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունք:

Շուկայում մենաշնորհ կամ գերիշխող դիրքի չարաշահումը և անբարեխիղճ մրցակցությունն արգելվում են:

Մրցակցության սահմանափակումը, մենաշնորհի հնարավոր տեսակները և դրանց թուլատրելի չափերը կարող են սահմանվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է հանրության շահերի պաշտպանության համար:

Հոդված 33.2. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ապրելու իր առողջությանը և բարեկեցությանը նպաստող շրջակա միջավայրում, պարտավոր է անձամբ և այլոց հետ համատեղ պահպանել և բարելավել շրջակա միջավայրը:

Պաշտոնատար անձինք պատասխանատվություն են կրում բնապահպանական տեղեկատվությունը թաքցնելու կամ դրա տրամադրումը մերժելու համար:

Հոդված 34. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր և իր ընտանիքի համար բավարար կենսամակարդակի, այդ թվում՝ բնակարանի, ինչպես նաև կենսապայմանների բարելավման իրավունք: Պետությունն անհրաժեշտ միջոցներ է ձեռնարկում քաղաքացիների այս իրավունքի իրականացման համար:

Հոդված 35. Ընտանիքը հասարակության բնական և հիմնական բջիջն է:

Ամուսնական տարիքի հասած կինը և տղամարդը իրենց կամքի ազատ արտահայտությամբ ունեն ամուսնանալու ու ընտանիք կազմելու իրավունք: Ամուսնանալիս, ամուսնության ընթացքում, ամուսնալուծվելիս նրանք օգտվում են հավասար իրավունքներից:

Մայրության հետ կապված պատճառներով աշխատանքից ազատելն արգելվում է: Յուրաքանչյուր աշխատող կին հղիության և ծննդաբերության դեպքում ունի վճարովի արձակուրդի և նոր ծնված երեխայի խնամքի կամ երեխայի որդեգրման համար արձակուրդի իրավունք:

Հոդված 36. Ծնողներն իրավունք ունեն և պարտավոր են հոգ տանել իրենց երեխաների դաստիարակության, առողջության, լիարժեք ու ներդաշնակ զարգացման և կրթության համար:

Ծնողական իրավունքներից զրկելը կամ դրանց սահմանափակումը կարող է կատարվել միայն դատարանի որոշմամբ՝ օրենքով սահմանված կարգով և դեպքերում:

Չափահաս աշխատունակ անձինք պարտավոր են հոգ տանել իրենց անաշխատունակ և կարիքավոր ծնողների համար:

Հոդված 37. Յուրաքանչյուր ոք ունի ծերության,

հաշմանդամության, հիվանդության, կերակրողին կորցնելու, գործազրկության և օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում սոցիալական ապահովության իրավունք: Սոցիալական ապահովության ծավալն ու ձևերը սահմանվում են օրենքով:

Հոդված 38. Յուրաքանչյուր ոք ունի օրենքով սահմանված եղանակներով բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք ունի անվճար հիմնական բժշկական ծառայություններ ստանալու իրավունք: Դրանց ցանկը և մատուցման կարգը սահմանվում են օրենքով:

Հոդված 39. Յուրաքանչյուր ոք ունի կրթության իրավունք:

Հիմնական ընդհանուր կրթությունը պարտադիր է, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Օրենքով կարող է սահմանվել պարտադիր կրթության ավելի բարձր մակարդակ:

Միջնակարգ կրթությունը պետական ուսումնական հաստատություններում անվճար է:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնավարության սկզբունքները որոշվում են օրենքով:

Ուսումնական հաստատությունների ստեղծման և գործունեության կարգը սահմանվում է օրենքով:

Յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի մրցութային

հիմունքներով անվճար պետական բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթական հաստատություններում կրթություն ստանալու իրավունք՝ օրենքով սահմանված կարգով: Պետությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով ֆինանսական և այլ աջակցություն է ցուցաբերում բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթական ծրագրեր իրականացնող ուսումնական հաստատություններին և դրանցում սովորողներին:

Հոդված 40. Յուրաքանչյուր ոք ունի գրական, գեղարվեստական, գիտական և տեխնիկական ստեղծագործության ազատության, գիտության նվաճումներից օգտվելու և հասարակության մշակութային կյանքին մասնակցելու իրավունք:

Հոդված 41. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր ազգային և էթնիկական ինքնությունը պահպանելու իրավունք:

Ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձինք ունեն իրենց ավանդույթների, կրոնի, լեզվի և մշակույթի պահպանման ու զարգացման իրավունք:

Հոդված 42. Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները չեն բացառում օրենքներով և միջազգային պայմանագրերով սահմանված այլ իրա-

վունքներ և ազատություններ:

Յուրաքանչյուր ոք ազատ է կատարելու այն, ինչն արգելված չէ օրենքով և չի խախտում այլոց իրավունքները և ազատությունները: Ոչ ոք չի կարող կրել պարտականություններ, որոնք սահմանված չեն օրենքով:

Անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքները և այլ իրավական ակտեր հետադարձ ուժ չունեն:

Անձի իրավական վիճակը բարելավող, նրա պատասխանատվությունը վերացնող կամ մեղմացնող իրավական ակտերը հետադարձ ուժ ունեն, եթե դա նախատեսված է այդ ակտերով:

Հոդված 42.1. Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա այնքանով, որքանով այդ իրավունքներն ու ազատություններն իրենց էությանը կիրառելի են դրանց նկատմամբ:

Հոդված 43. Մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրության 23-25, 27, 28-30, 30.1-րդ հոդվածներով, 32-րդ հոդվածի երրորդ մասով ամրագրված հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխ-

«ԱՀԱՏԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

ման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար:

Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակումները չեն կարող գերազանցել Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պարտավորություններով սահմանված շրջանակները:

Հոդված 44. Մարդու և քաղաքացու առանձին հիմնական իրավունքներ ու ազատություններ, բացառությամբ Սահմանադրության 15, 17-22 և 42-րդ հոդվածներում նշվածների, կարող են օրենքով սահմանված կարգով ժամանակավորապես սահմանափակվել ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ՝ արտակարգ իրավիճակներում պարտավորություններից շեղվելու վերաբերյալ ստանձնած միջազգային պարտավորությունների շրջանակներում:

Հոդված 45. Յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է օրենքով սահմանված կարգով և չափով մուծել հարկեր, տուրքեր, կատարել պարտադիր այլ վճարումներ:

Հոդված 46. Յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր է օրենքով սահմանված կարգով մասնակ-

«ԱՀԱՏԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 2

ցել Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանությանը:

Հոդված 47. Յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է պահպանել Սահմանադրությունը և օրենքները, հարգել այլոց իրավունքները, ազատությունները և արժանապատվությունը:

Արգելվում է իրավունքների և ազատությունների օգտագործումը սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու, ազգային, ռասայական, կրոնական ատելություն բորբոքելու, բռնություն կամ պատերազմ քարոզելու նպատակով:

Հոդված 48. Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում պետության հիմնական խնդիրներն են՝

- 1) պաշտպանել և հովանավորել ընտանիքը, մայրությունը և մանկությունը.
- 2) նպաստել բնակչության զբաղվածությանը և աշխատանքի պայմանների բարելավմանը.
- 3) խթանել բնակարանային շինարարությունը, նպաստել յուրաքանչյուր քաղաքացու բնակարանային պայմանների բարելավմանը.
- 4) իրականացնել բնակչության առողջության պահպանման ծրագրեր, նպաստել արդյունավետ և մատչելի բժշկական սպասարկման պայմանների ստեղծմանը.
- 5) նպաստել երիտասարդության մասնակցու-

թյանը երկրի քաղաքական, տնտեսական և մշակութային կյանքին.

6) խթանել ֆիզկուլտուրայի և սպորտի զարգացումը.

7) իրականացնել հաշմանդամության կանխարգելման և բուժման ծրագրեր, խթանել հաշմանդամների մասնակցությունը հասարակական կյանքին.

8) նպաստել անվճար բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթության զարգացմանը.

9) նպաստել գիտության և մշակույթի զարգացմանը.

10) իրականացնել ներկա ու ապագա սերունդների բնապահպանական անվտանգությունն ապահովող քաղաքականություն.

11) նպաստել ազգային և համամարդկային արժեքներին յուրաքանչյուրի ազատ հաղորդակցմանը.

12) ապահովել տարեց մարդկանց արժանապատիվ կենսամակարդակը:

Պետությունը պարտավոր է իր հնարավորությունների շրջանակներում միջոցներ ձեռնարկել սույն հոդվածում ամրագրված խնդիրների իրականացման համար:

ԳԼՈՒԽ 3

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Հոդված 49. Հանրապետության Նախագահը պետության գլուխն է:

Հանրապետության Նախագահը հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը, ապահովում է օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը:

Հանրապետության Նախագահը Հայաստանի Հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավորն է:

Հոդված 50. Հանրապետության Նախագահին ընտրվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կողմից՝ հինգ տարի ժամկետով:

Հանրապետության Նախագահ կարող է ընտրվել երեսունհինգ տարին լրացած, վերջին տասը տարում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի հանդիսացող, վերջին տասը տարում Հանրապետությունում մշտապես բնակվող և ընտրական իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք:

Նույն անձը չի կարող ավելի քան երկու անգամ անընդմեջ ընտրվել Հանրապետության Նախագահի պաշտոնում:

Հոդված 51. Հանրապետության Նախագահն ընտրվում է Սահմանադրությամբ և օրենքով սահմանված կարգով: Հանրապետության Նախագահի ընտրությունն անցկացվում է նրա լիազորությունների ավարտից հիսուն օր առաջ:

Հանրապետության Նախագահ է ընտրվում այն թեկնածուն, որին կողմ է քվեարկել բոլոր թեկնածուներին կողմ քվեարկած ընտրողների թվի կեսից ավելին:

Եթե քվեարկվել է երկուսից ավելի թեկնածու, և նրանցից ոչ մեկին կողմ չեն քվեարկել անհրաժեշտ թվով ընտրողներ, ապա քվեարկությունից հետո՝ տասնչորսերորդ օրը, անցկացվում է Հանրապետության Նախագահի ընտրության երկրորդ փուլ: Հանրապետության Նախագահի ընտրության երկրորդ փուլին կարող են մասնակցել այն երկու թեկնածուները, որոնց կողմ են քվեարկել առավել թվով ընտրողներ: Երկրորդ փուլում Հանրապետության Նախագահ է ընտրվում այն թեկնածուն, որին կողմ են քվեարկել առավել թվով ընտրողներ:

Մեկ թեկնածու քվեարկվելու դեպքում նա ընտրվում է, եթե կողմ է քվեարկել քվեարկության մասնակիցների կեսից ավելին:

Եթե Հանրապետության Նախագահի ընտրության արդյունքների վերաբերյալ սահմանադրական դատարանը գործ է ընդունում քննության, ապա որոշում պետք է կայացնի դիմումը ստանալուց հե-

տո՝ տասնօրյա ժամկետում, իսկ սույն հոդվածով սահմանված ժամկետները հաշվվում են դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից:

Եթե Հանրապետության Նախագահ չի ընտրվում, ապա նշանակվում է նոր ընտրություն, իսկ քվեարկությունն անցկացվում է նոր ընտրություն նշանակվելուց հետո՝ քառասուներորդ օրը:

Հանրապետության Նախագահն իր պաշտոնն ստանձնում է Հանրապետության նախորդ Նախագահի լիազորությունների ավարտման օրը:

Նոր կամ արտահերթ ընտրության միջոցով ընտրված Հանրապետության Նախագահը պաշտոնն ստանձնում է ընտրությունից հետո՝ քսաներորդ օրը:

Հոդված 52. Հանրապետության Նախագահի թեկնածուներից մեկի համար անհաղթահարելի խոչընդոտներ առաջանալու դեպքում Հանրապետության Նախագահի ընտրությունը հետաձգվում է երկշաբաթյա ժամկետով: Անհաղթահարելի ճանաչված խոչընդոտները չվերանալու դեպքում նշանակվում է նոր ընտրություն, իսկ քվեարկությունն անցկացվում է նշված երկշաբաթյա ժամկետը լրանալուց հետո՝ քառասուներորդ օրը:

Մինչև քվեարկության օրը թեկնածուներից մեկի մահվան դեպքում նշանակվում է նոր ընտրություն, իսկ քվեարկությունն անցկացվում է նոր ընտրություն նշանակելուց հետո՝ քառասուներորդ օրը:

Հոդված 53. Հանրապետության Նախագահի հրաժարականի, մահվան, լիազորությունների կատարման անհնարինության կամ Սահմանադրության 57-րդ հոդվածով սահմանված կարգով նրան պաշտոնանկ անելու դեպքերում նշանակվում է Հանրապետության Նախագահի արտահերթ ընտրություն, իսկ քվեարկությունն անցկացվում է Հանրապետության Նախագահի պաշտոնը թափուր մնալուց հետո՝ քառասուներորդ օրը:

Հոդված 53.1. Ռազմական և արտակարգ դրության ժամանակ Հանրապետության Նախագահի ընտրություն չի անցկացվում, իսկ Հանրապետության Նախագահը շարունակում է իր լիազորությունների իրականացումը: Այս դեպքում ռազմական կամ արտակարգ դրության ավարտից հետո՝ քառասուներորդ օրը, անցկացվում է Հանրապետության Նախագահի ընտրություն:

Հոդված 54. Հանրապետության Նախագահը պաշտոնն ստանձնում է օրենքով սահմանված կարգով՝ Ազգային ժողովի հատուկ նիստում, ժողովրդին տրված հետևյալ երդմամբ. «Ստանձնելով Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի պաշտոնը՝ երդվում եմ. անվերապահորեն կատարել Սահմանադրության պահանջները՝ հարգել մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, ապահովել Հանրապետության անկախությունը,

տարածքային ամբողջականությունը և անվտանգությունը՝ ի փառս Հայաստանի Հանրապետության և ի բարօրություն Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի»:

Հոդված 55. Հանրապետության Նախագահը՝

1) ուղերձով դիմում է ժողովրդին և Ազգային ժողովին.

2) Ազգային ժողովի ընդունած օրենքն ստանալուց հետո՝ քսաննկօրյա ժամկետում, ստորագրում և հրապարակում է այն:

Այդ ժամկետում կարող է Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքն առարկություններով, առաջարկություններով վերադարձնել Ազգային ժողով՝ պահանջելով նոր քննարկում: Հնգօրյա ժամկետում ստորագրում և հրապարակում է Ազգային ժողովի կողմից վերստին ընդունված օրենքը.

3) Սահմանադրության 74.1-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերում ու կարգով արձակում է Ազգային ժողովը և նշանակում արտահերթ ընտրություն:

4) Ազգային ժողովում պատգամավորական տեղերի բաշխման և պատգամավորական խմբակցությունների հետ խորհրդակցությունների հիման վրա վարչապետ է նշանակում պատգամավորների մեծամասնության վստահությունը վայելող անձին, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա առավել թվով

պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին: Հանրապետության Նախագահը վարչապետ է նշանակում կառավարության հրաժարականի ընդունումից հետո՝ տասնօրյա ժամկետում: Կառավարությունը կազմավորվում է վարչապետի նշանակումից հետո՝ քսանօրյա ժամկետում:

Հանրապետության Նախագահը վարչապետի առաջարկությամբ նշանակում և ազատում է կառավարության անդամներին:

Հանրապետության Նախագահն ընդունում է կառավարության հրաժարականը նորընտիր Ազգային ժողովի առաջին նիստի, Հանրապետության Նախագահի կողմից իր պաշտոնն ստանձնելու, կառավարությանն անվստահություն հայտնվելու, կառավարության ծրագրին հավանություն չտալու, վարչապետի կողմից հրաժարական ներկայացվելու կամ վարչապետի պաշտոնը թափուր մնալու օրը: Հանրապետության Նախագահի կողմից կառավարության հրաժարականի ընդունումից հետո կառավարության անդամները շարունակում են իրենց պարտականությունների կատարումը մինչև նոր կառավարության կազմավորումը:

5) օրենքով նախատեսված դեպքերում նշանակումներ է կատարում պետական պաշտոններում:

6) կազմավորում է ազգային անվտանգության խորհուրդը և նախագահում այն, կարող է կազմավորել խորհրդակցական այլ մարմիններ:

7) ներկայացնում է Հայաստանի Հանրապետությունը միջազգային հարաբերություններում, իրականացնում է արտաքին քաղաքականության ընդհանուր ղեկավարումը, կնքում է միջազգային պայմանագրեր, Ազգային ժողովի վավերացման է ներկայացնում միջազգային պայմանագրեր և ստորագրում դրանց վավերագրերը, հաստատում, կասեցնում կամ չեղյալ է հայտարարում վավերացում չպահանջող միջազգային պայմանագրերը:

8) նշանակում և հետ է կանչում օտարերկրյա պետություններում և միջազգային կազմակերպություններին առընթեր Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ներկայացուցիչներին, ընդունում է օտարերկրյա պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների դիվանագիտական ներկայացուցիչների հավատարմագրերը և հետկանչագրերը:

9) Ազգային ժողովին է առաջարկում գլխավոր դատախազի, կենտրոնական բանկի նախագահի և վերահսկիչ պալատի նախագահի թեկնածությունները: Գլխավոր դատախազի առաջարկությամբ նշանակում և ազատում է գլխավոր դատախազի տեղակալներին:

10) նշանակում է սահմանադրական դատարանի չորս անդամ, իսկ Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրության 83-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված ժամկետում սահմանադրական դատարան

նի նախագահ չնշանակելու դեպքում՝ սահմանադրական դատարանի կազմից սահմանադրական դատարանի նախագահ:

Սահմանադրական դատարանի եզրակացության հիման վրա կարող է դադարեցնել սահմանադրական դատարանի՝ իր նշանակած անդամի լիազորությունները կամ համաձայնություն տալ նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, կալանավորելու կամ նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ:

11) արդարադատության խորհրդի առաջարկությամբ նշանակում է վճռաբեկ դատարանի և նրա պալատների նախագահներին և դատավորներին, վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների նախագահներին, դադարեցնում է նրանց լիազորությունները, համաձայնություն է տալիս նրանց՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու, կալանավորելու կամ նրանց նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ, արդարադատության խորհրդի եզրակացությամբ նշանակում է վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների դատավորներին:

11.1) նշանակում է արդարադատության խորհրդի երկու իրավաբան-գիտնական անդամներ:

12) զինված ուժերի զերագույն գլխավոր հրա-

մանատարն է, համակարգում է պետական մարմինների գործունեությունը պաշտպանության բնագավառում, նշանակում և ազատում է զինված ուժերի և այլ զորքերի բարձրագույն հրամանատարական կազմը:

13) Հանրապետության վրա զինված հարձակման, դրա անմիջական վտանգի առկայության կամ պատերազմ հայտարարվելու դեպքերում հայտարարում է ռազմական դրություն և կարող է հայտարարել ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք և որոշում է ընդունում զինված ուժերի օգտագործման մասին:

Պատերազմի ժամանակ Հանրապետության ևս նախագահը կարող է նշանակել և ազատել զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարին:

Ջինված ուժերի օգտագործման կամ ռազմական դրություն հայտարարվելու դեպքերում իրավունքի ուժով անհապաղ գումարվում է Ազգային ժողովի հատուկ նիստ:

Ռազմական դրության իրավական ռեժիմը սահմանվում է օրենքով:

14) սահմանադրական կարգին սպառնացող անմիջական վտանգի դեպքում, խորհրդակցելով Ազգային ժողովի նախագահի և վարչապետի հետ, հայտարարում է արտակարգ դրություն, իրականացնում է իրավիճակից թելադրվող միջոցառումներ և այդ մասին ուղերձով դիմում է ժողովրդին:

Արտակարգ դրություն հայտարարելու դեպքում իրավունքի ուժով անհապաղ գումարվում է Ազգային ժողովի հատուկ նիստ:

Արտակարգ դրության իրավական ռեժիմը սահմանվում է օրենքով:

15) օրենքով սահմանված կարգով լուծում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության և քաղաքական ապաստան տալու հետ կապված հարցերը:

16) պարզևատրում է Հայաստանի Հանրապետության շքանշաններով և մեդալներով, շնորհում բարձրագույն զինվորական և պատվավոր կոչումներ, բարձրագույն դիվանագիտական և այլ դասային աստիճաններ:

17) մերում է շնորհում դատապարտյալներին:

Հոդված 56. Հանրապետության Նախագահը հրապարակում է հրամանագրեր և կարգադրություններ, որոնք չեն կարող հակասել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը և օրենքներին ու ենթակա են կատարման Հանրապետության ամբողջ տարածքում:

Հոդված 56.1. Հանրապետության Նախագահն անձեռնմխելի է:

Հանրապետության Նախագահն իր լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել իր կարգավիճակից բխող գործողությունների համար:

վել իր կարգավիճակից բխող գործողությունների համար:

Իր կարգավիճակի հետ չկապված գործողությունների համար Հանրապետության Նախագահը կարող է պատասխանատվության ենթարկվել իր լիազորությունների ավարտից հետո:

Հոդված 57. Հանրապետության Նախագահը կարող է պաշտոնանկ արվել պետական դավաճանության կամ այլ ծանր հանցագործության համար:

Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հարցի մասին եզրակացություն ստանալու համար Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ ընդունված որոշմամբ դիմում է սահմանադրական դատարան:

Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու մասին որոշումը սահմանադրական դատարանի եզրակացության հիման վրա կայացնում է Ազգային ժողովը՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով:

Եթե սահմանադրական դատարանի եզրակացությամբ Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերը բացակայում են, ապա հարցը հանվում է Ազգային ժողովի քննարկումից:

Հոդված 58. Հանրապետության Նախագահն իր հրաժարականը ներկայացնում է Ազգային ժողով:

«ԱՀԱՆԱՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 3

Հրաժարականը ներկայացնելուց հետո՝ տասնօրյա ժամկետը լրանալուն պես, երկօրյա ժամկետում հրաժարականը կրկին ներկայացնելու դեպքում Հանրապետության Նախագահի հրաժարականը համարվում է ընդունված, և Սահմանադրությամբ սահմանված կարգով ու ժամկետներում անցկացվում է արտահերթ ընտրություն:

Հոդված 59. Հանրապետության Նախագահի ժամր հիվանդության կամ նրա լիազորությունների կատարման համար այլ անհաղթահարելի խոչընդոտների առկայության դեպքերում, որոնք տևակա-նորեն անհնարին են դարձնում նրա լիազորությունների կատարումը, Ազգային ժողովը կառավարության առաջարկով և սահմանադրական դատարանի եզրակացության հիման վրա պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայների առնվազն երկու երրորդով որոշում է ընդունում Հանրապետության Նախագահի՝ իր լիազորությունների կատարման անհնարի-նության մասին: Եթե սահմանադրական դատարանի եզրակացությամբ Հանրապետության Նախագահի լիազորությունների կատարման անհնարինու-թյան հիմքերը բացակայում են, ապա կառավարու-թյունը չի կարող նման առաջարկով դիմել Ազգային ժողով:

Հոդված 60. Հանրապետության Նախագահի պաշտոնը թափուր մնալու դեպքում, մինչև նորըն-

«ԱՀԱՆԱՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 3

տիր Նախագահի կողմից պաշտոնի ստանձնումը, Հանրապետության Նախագահի պարտականու-թյունները կատարում է Ազգային ժողովի նախագա-հը, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա վարչապետը: Ազգային ժողովի նախագահի կողմից Հանրապե-տության Նախագահի պարտականությունները կա-տարելիս Ազգային ժողովի նախագահի լիազորու-թյունները կատարում է Ազգային ժողովի նախագա-հի այն տեղակալը, որը պաշտոնում ընտրվելիս ստացել էր առավել շատ ձայներ: Այդ ընթացքում արգելվում է նշանակել հանրաքվե, նշանակել վար-չապետին, նշանակել և ազատել զինված ուժերի և այլ զորքերի բարձրագույն հրամանատարական կազմը (բացառությամբ ռազմական դրության ժա-մանակ), օրենքով նախատեսված դեպքերում նշա-նակումներ կատարել ոստիկանության և ազգային անվտանգության մարմինների պաշտոններում, ինչպես նաև իրականացնել Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 3, 8, 16, 17-րդ կետերում սահմանված լիազորությունները:

Հոդված 61. Հանրապետության Նախագահը օրենքով սահմանված կարգով ձևավորում է իր աշ-խատակազմը: Հանրապետության Նախագահի վարձատրության, սպասարկման և անվտանգու-թյան ապահովման կարգը սահմանվում է օրենքով:

ԳԼՈՒԽ 4

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հոդված 62. Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդիր իշխանությունն իրականացնում է Ազգային ժողովը: Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 13-րդ և 14-րդ կետերով, 57, 59-րդ հոդվածներով, սույն հոդվածի երկրորդ մասով, 66, 67, 69, 73, 74, 74.1, 75, 77, 79-րդ հոդվածներով, 80-րդ հոդվածի երկրորդ մասով, 81, 83, 83.1, 83.2, 83.3, 83.4, 84, 94.1-րդ հոդվածներով, 101-րդ հոդվածի 2-րդ կետով, 103, 111-րդ և 112-րդ հոդվածներով նախատեսված դեպքերում, ինչպես նաև իր գործունեության կազմակերպման հարցերով Ազգային ժողովն ընդունում է որոշումներ, որոնք ստորագրում և հրապարակում է Ազգային ժողովի նախագահը:

Ազգային ժողովն իր կանոնակարգ օրենքով նախատեսված կարգով կարող է ընդունել ուղերձներ և հայտարարություններ:

Ազգային ժողովի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ:

Ազգային ժողովի գործունեության, նրա մարմինների ձևավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է Սահմանադրությամբ և Ազգային ժողովի կանոնակարգով:

Հոդված 63. Ազգային ժողովը կազմված է հարյուր երեսունմեկ պատգամավորից:

Ազգային ժողովն ընտրվում է հինգ տարի ժամկետով: Նրա լիազորությունների ժամկետը սկսվում է նորընտիր Ազգային ժողովի առաջին նիստի գումարման պահից: Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետն ավարտվում է նորընտիր Ազգային ժողովի առաջին նիստի գումարման պահին:

Ազգային ժողովը չի կարող արձակվել ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ, ինչպես նաև, երբ Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հարց է հարուցված:

Ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ Ազգային ժողովի ընտրություն չի անցկացվում, իսկ Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետը երկարաձգվում է մինչև ռազմական կամ արտակարգ դրության ավարտից հետո նորընտիր Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանի բացման օրը: Այս դեպքում ռազմական կամ արտակարգ դրության ավարտից հետո ոչ շուտ, քան հիսուն, և ոչ ուշ, քան վաթսուն օրվա ընթացքում անցկացվում է Ազգային ժողովի ընտրություն:

Հոդված 64. Պատգամավոր կարող է ընտրվել քսանհինգ տարին լրացած, վերջին հինգ տարում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի հանդիսացող, վերջին հինգ տարում Հանրապետությու-

նում մշտապես բնակվող և ընտրական իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք:

Հոդված 65. Պատգամավորը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կամ առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Պատգամավորն իր լիազորությունները կատարում է մշտական հիմունքներով:

Պատգամավորի կարգավիճակը և գործունեության երաշխիքները սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Հոդված 66. Պատգամավորը կաշկանդված չէ հրամայական մանդատով, առաջնորդվում է իր խղճով և համոզմունքներով:

Պատգամավորն իր պատգամավորական լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել պատգամավորի՝ իր կարգավիճակից բխող գործողությունների, այդ թվում՝ Ազգային ժողովում հայտնած կարծիքի համար, եթե այն զրպարտություն կամ վիրավորանք չի պարունակում:

Պատգամավորին չի կարելի որպես մեղադրյալ ներգրավել, կալանավորել կամ նրա նկատմամբ

դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցել՝ առանց Ազգային ժողովի համաձայնության:

Պատգամավորին չի կարելի ձերբակալել առանց Ազգային ժողովի համաձայնության, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ձերբակալությունն իրագործվում է հանցագործության կատարման պահին: Այս դեպքում անհապաղ տեղեկացվում է Ազգային ժողովի նախագահը:

Հոդված 67. Պատգամավորի լիազորությունները դադարում են Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետն ավարտվելու, Ազգային ժողովն արձակվելու, Սահմանադրության 65-րդ հոդվածի առաջին մասի պայմանները խախտելու, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունը կորցնելու, մեկ հերթական նստաշրջանի ընթացքում քվեարկությունների ավելի քան կեսից անհարգելի բացակայելու, ազատազրկման դատապարտվելու, անգործունակ ճանաչվելու և հրաժարականի դեպքերում:

Պատգամավորի լիազորությունների դադարման կարգը սահմանվում է Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքով:

Հոդված 68. Ազգային ժողովի հերթական ընտրությունն անցկացվում է նրա լիազորությունների ավարտին նախորդող ոչ շուտ, քան քառասուն, և ոչ ուշ, քան երեսուն օր առաջ:

«Ազգանադրուիչութիւն, գլուխ 4

Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրությունն անցկացվում է Ազգային ժողովն արձակելուց հետո ոչ շուտ, քան երեսուն, և ոչ ուշ, քան քառասուն օրվա ընթացքում:

Ազգային ժողովի ընտրությունը նշանակվում է Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով:

Նորընտիր Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանը գումարվում է պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն երկու երրորդի ընտրությունից հետո՝ երրորդ հինգշաբթի օրը:

Արտահերթ ընտրության դեպքում նորընտիր Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանը գումարվում է պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն երկու երրորդի ընտրությունից հետո՝ երկրորդ հինգշաբթի օրը:

Հոդուած 69. Ազգային ժողովի հերթական նստաշրջանները գումարվում են Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքով սահմանված ժամկետներում ու կարգով:

Ազգային ժողովի նիստերը դռնբաց են: Դռնփակ նիստ կարող է գումարվել Ազգային ժողովի որոշմամբ:

Հոդուած 70. Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ գումարում է Ազգային ժողովի նախագահը՝ Հանրապետության Նախագահի, պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ

«Ազգանադրուիչութիւն, գլուխ 4

երրորդի կամ կառավարության նախաձեռնությամբ: Արտահերթ նստաշրջանը կամ նիստն անցկացվում է նախաձեռնողի սահմանած օրակարգով և ժամկետում:

Հոդուած 71. Օրենքները և Ազգային ժողովի որոշումները, բացառությամբ Սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերի, ընդունվում են քվեարկությանը մասնակցած պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, եթե քվեարկությանը մասնակցել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին:

Հոդուած 72. Հանրապետության Նախագահի առարկությունները և առաջարկությունները չընդունելու դեպքում Ազգային ժողովը վերադարձված օրենքը վերստին ընդունում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ:

Ազգային ժողովը Հանրապետության Նախագահի վերադարձրած օրենքը քննարկում է արտահերթ:

Հոդուած 73. Ազգային ժողովում կարող է ստեղծվել ոչ ավելի, քան տասներկու մշտական հանձնաժողով:

Մշտական հանձնաժողովներն ստեղծվում են օրենսդրական ակտերի նախագծերի և այլ հարցերի նախնական քննարկման և դրանց վերաբերյալ Ազգային ժողովին եզրակացություններ ներկայացնելու համար:

«Ազատագրություն, գլուխ 4

Անհրաժեշտության դեպքում Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքով սահմանված կարգով կարող են ստեղծվել ժամանակավոր հանձնաժողովներ՝ առանձին օրենքների նախագծերի նախնական քննարկման կամ որոշակի հարցերի, իրադարձությունների և փաստերի մասին Ազգային ժողովին եզրակացություններ, տեղեկանքներ ներկայացնելու համար:

Հոդված 74. Կառավարությունն իր կազմավորումից հետո՝ քսանօրյա ժամկետում, Ազգային ժողով է ներկայացնում իր ծրագիրը: Կառավարության ծրագրին Ազգային ժողովի կողմից հավանություն տալու հարցը քննարկվում է արտահերթ և քվեարկության դրվում այն ներկայացվելուց հետո՝ հնգօրյա ժամկետում: Կառավարության ծրագրին հավանություն տալու մասին որոշումն ընդունվում է Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ:

Հոդված 74.1. Հանրապետության Նախագահն արձակում է Ազգային ժողովը, եթե Ազգային ժողովը երկու անգամ անընդմեջ երկու ամսվա ընթացքում հավանություն չի տալիս կառավարության ծրագրին:

Հանրապետության Նախագահը Ազգային ժողովի նախագահի կամ վարչապետի առաջարկությամբ կարող է արձակել Ազգային ժողովը, եթե՝

«Ազատագրություն, գլուխ 4

ա) Ազգային ժողովը հերթական նստաշրջանի երեք ամսվա ընթացքում որոշում չի կայացնում կառավարության որոշմամբ անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագծի վերաբերյալ:

բ) հերթական նստաշրջանի ընթացքում Ազգային ժողովի նիստերը երեք ամսից ավելի չեն գումարվում:

գ) հերթական նստաշրջանի ընթացքում Ազգային ժողովը երեք ամսից ավելի իր կողմից քննարկվող հարցերի վերաբերյալ որևէ որոշում չի կայացնում:

Հոդված 75. Ազգային ժողովում օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքը պատկանում է պատգամավորներին և կառավարությանը:

Կառավարությունը կարող է սահմանել իր ներկայացրած օրենքների նախագծերի քննարկման հաջորդականությունը և պահանջել, որ դրանք քվեարկության դրվեն միայն իր համար ընդունելի ուղղումներով:

Կառավարության եզրակացության համաձայն՝ պետական բյուջեի եկամուտները նվազեցնող կամ ծախսերն ավելացնող օրենքների նախագծերն Ազգային ժողովն ընդունում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ:

Կառավարությունն իր կողմից ներկայացված օրենքի նախագծի ընդունման առնչությամբ կարող

«Ազատագրություն, գլուխ 4

է դնել իր վստահության հարցը: Եթե կառավարության կողմից իր վստահության հարցը դնելուց հետո՝ քսանչորս ժամվա ընթացքում, Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդը չի ներկայացնում կառավարությանն անվստահություն հայտնելու մասին որոշման նախագիծ կամ նման նախագիծ ներկայացվելու դեպքում Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ 84-րդ հոդվածի երրորդ մասով սահմանված ժամկետում որոշում չի ընդունում կառավարությանն անվստահություն հայտնելու մասին, ապա վերջինիս ներկայացրած օրենքի նախագիծը համարվում է ընդունված:

Կառավարությունն օրենքի նախագծի առնչությամբ իր վստահության հարցը նույն նստաշրջանի ընթացքում կարող է դնել ոչ ավելի, քան երկու անգամ:

Հոդված 76. Ազգային ժողովը կառավարության ներկայացմամբ հաստատում է պետական բյուջեն: Մինչև բյուջետային տարվա սկիզբը պետական բյուջեն չհաստատվելու դեպքում ծախսերը կատարվում են նախորդ տարվա բյուջեի համամասնություններով:

Պետական բյուջեի քննարկման և հաստատման կարգը սահմանվում է Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքով:

«Ազատագրություն, գլուխ 4

Հոդված 77. Ազգային ժողովը վերահսկողություն է իրականացնում պետական բյուջեի կատարման, ինչպես նաև օտարերկրյա պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից ստացված փոխառությունների և վարկերի օգտագործման նկատմամբ:

Ազգային ժողովը վերահսկիչ պալատի եզրակացության առկայությամբ քննարկում և հաստատում է պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը:

Հոդված 78. (հանված է)

Հոդված 79. Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ ընտրում է Ազգային ժողովի նախագահ:

Ազգային ժողովի նախագահը վարում է նիստերը, տնօրինում է Ազգային ժողովի նյութական միջոցները, ապահովում նրա բնականոն գործունեությունը:

Ազգային ժողովն ընտրում է Ազգային ժողովի նախագահի երկու տեղակալ:

Հոդված 80. Պատգամավորներն իրավունք ունեն գրավոր և բանավոր հարցերով, իսկ խմբակցությունները և խմբերը նաև հարցապնդումներով դիմելու կառավարությանը: Հարցական նստաշրջանի նիստերի գումարման շաբաթվա մեկ նիստում վար-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 4

չապետը և կառավարության անդամները պատասխանում են պատգամավորների հարցերին: Պատգամավորների հարցերի կապակցությամբ Ազգային ժողովը որոշումներ չի ընդունում:

Հարցապնդումները ներկայացվում են գրավոր և քննարկումից առնվազն տասն օր առաջ: Հարցապնդումներով դիմելու, քննարկում կազմակերպելու և դրանց վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու կարգը սահմանվում է Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքով:

Հոդված 81. Ազգային ժողովը Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ՝

1) հայտարարում է համաներում.

2) վավերացնում, կասեցնում կամ չեղյալ է հայտարարում Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերը:

Ազգային ժողովի վավերացմանը ենթակա են այն միջազգային պայմանագրերը՝

ա) որոնք ունեն քաղաքական կամ ռազմական բնույթ կամ նախատեսում են պետական սահմանի փոփոխություն,

բ) որոնք վերաբերում են մարդու իրավունքներին, ազատություններին և պարտականություններին,

գ) որոնք ֆինանսական պարտավորություններ են նախատեսում Հայաստանի Հանրապետության համար,

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 4

դ) որոնց կիրառումը նախատեսում է օրենքների փոփոխություն կամ նոր օրենքի ընդունում կամ սահմանում է օրենքներին հակասող նորմեր,
ե) որոնցով նախատեսված է վավերացում,
զ) օրենքով սահմանված այլ դեպքերում.

3) որոշում է ընդունում պատերազմ հայտարարելու և խաղաղություն հաստատելու մասին: Ազգային ժողովի նիստ զույմարելու անհնարինության դեպքում պատերազմ հայտարարելու հարցը լուծում է Հանրապետության Նախագահը:

Ազգային ժողովը կարող է չեղյալ հայտարարել Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 13-րդ և 14-րդ կետերով նախատեսված միջոցառումների իրականացումը:

Հոդված 82. Ազգային ժողովը կառավարության առաջարկությամբ սահմանում է Հանրապետության վարչատարածքային բաժանումը:

Հոդված 83. Ազգային ժողովը՝

1) Ազգային ժողովի նախագահի առաջարկությամբ նշանակում է սահմանադրական դատարանի հինգ անդամ.

2) սահմանադրական դատարանի նախագահի պաշտոնը թափուր մնալուց հետո՝ երեսնօրյա ժամկետում, Ազգային ժողովի նախագահի առաջարկությամբ սահմանադրական դատարանի կազմից նշանակում է սահմանադրական դատարանի նախագահ.

3) սահմանադրական դատարանի եզրակացության հիման վրա կարող է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ դադարեցնել սահմանադրական դատարանի՝ իր նշանակած անդամի լիազորությունները, համաձայնություն տալ նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, կալանավորելու կամ նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ:

4) ընտրում է արդարադատության խորհրդի երկու իրավաբան-գիտնականների:

Հոդված 83.1. Ազգային ժողովը մարդու իրավունքների պաշտպանին ընտրում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երեք հինգերորդով՝ վեց տարի ժամկետով:

Մարդու իրավունքների պաշտպան կարող է ընտրվել հասարակության մեջ բարձր հեղինակություն վայելող անձը, որը համապատասխանում է պատգամավորին ներկայացվող պահանջներին:

Մարդու իրավունքների պաշտպանն անփոփոխելի է:

Մարդու իրավունքների պաշտպանն անկախ պաշտոնատար անձ է, որն իրականացնում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից մարդու խախտված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը:

Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք համագործակցում են մարդու իրավունքների պաշտպանի հետ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանն օժտված է պատգամավորի համար սահմանված անձեռնմխելիությամբ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության այլ երաշխիքները սահմանվում են օրենքով:

Հոդված 83.2. Հեռարձակվող լրատվության միջոցների ազատության, անկախության և բազմազանության ապահովման նպատակներից ելնելով՝ օրենքով ստեղծվում է անկախ կարգավորող մարմին, որի անդամների կեսը վեց տարի ժամկետով ընտրվում է Ազգային ժողովի կողմից, իսկ մյուս կեսը նշանակվում է Հանրապետության Նախագահի կողմից՝ վեց տարի ժամկետով: Ազգային ժողովն այդ մարմնի անդամներին ընտրում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ:

Հոդված 83.3. Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի հիմնական խնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում գների կայունությունն ապահովելն է: Կենտրոնական բանկը մշակում, հաստատում և իրականացնում է դրամավարկային քաղաքականության ծրագրերը:

«ԱՀԱՆՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 4

Կենտրոնական բանկը թողարկում է Հայաստանի Հանրապետության արժույթը՝ հայկական դրամը:

Կենտրոնական բանկը Սահմանադրությամբ և օրենքով իրեն վերապահված խնդիրները և գործառույթներն իրականացնելիս անկախ է:

Կենտրոնական բանկի նախագահը նշանակվում է Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ՝ Ազգային ժողովի կողմից՝ վեց տարի ժամկետով: Նույն անձը չի կարող ավելի քան երկու անգամ անընդմեջ նշանակվել կենտրոնական բանկի նախագահ:

Օրենքով սահմանված դեպքերում Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ կարող է պաշտոնանկ անել կենտրոնական բանկի նախագահին:

Հոդված 83.4. Հայաստանի Հանրապետության վերահսկիչ պալատն անկախ մարմին է, որը վերահսկողություն է իրականացնում բյուջետային միջոցների և պետական ու համայնքային սեփականության օգտագործման նկատմամբ:

Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագիրը հաստատում է Ազգային ժողովը:

Վերահսկիչ պալատը տարեկան ոչ պակաս, քան մեկ անգամ Ազգային ժողով է ներկայացնում վերահսկիչ պալատի վերահսկողական աշխատանք-

«ԱՀԱՆՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 4

ների արդյունքների հաշվետվությունը:

Վերահսկիչ պալատի գործունեության կարգը և իրավասությունը սահմանվում են օրենքով:

Վերահսկիչ պալատի նախագահը նշանակվում է Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ՝ Ազգային ժողովի կողմից՝ վեց տարի ժամկետով: Վերահսկիչ պալատի նախագահ կարող է նշանակվել պատգամավորին ներկայացվող պահանջներին համապատասխանող անձը: Նույն անձը չի կարող ավելի քան երկու անգամ անընդմեջ նշանակվել վերահսկիչ պալատի նախագահ:

Հոդված 83.5. Բացառապես Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով են սահմանվում՝

1) ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքներն իրականացնելու և պաշտպանելու պայմանները և կարգը.

2) ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումները, նրանց պարտականությունները, ինչպես նաև պատասխանատվության տեսակները, չափերը, պատասխանատվության ենթարկելու կարգը, հարկադրանքի միջոցներն ու դրանք կիրառելու կարգը, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց կողմից վճարվող հարկերի, տուրքերի և այլ պարտադիր վճարների տեսակները, չափը, վճարման կարգը.

«ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 4

3) իրավաբանական անձանց, ձեռնարկատիրական գործունեությանը զբաղվող ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն (այդ թվում՝ ստուգում, ուսումնասիրություն, տեսչական ստուգում) իրականացնելու դեպքերը, պայմանները և կարգը:

4) իրավաբանական անձինք ստեղծելու, դրանց գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու կարգը և պայմանները:

5) ֆիզիկական անձանց անձնական և ընտանեկան, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց՝ առևտրային գաղտնիք չհամարվող տեղեկությունների ցանկը:

6) քրեական, վարչական, տնտեսական (գույքային), կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու դեպքերը, կարգը, պայմանները, քրեական պատիժների իրականացման կարգը, դատական և վարչական ակտերի հարկադիր կատարման կարգը, փաստաբանների կարգավիճակը և լիազորությունները:

7) հանրաքվեների, Հանրապետության Նախագահի, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների կարգը:

8) պետական բյուջեի ձևավորման և դրա ծախսման կարգը:

9) Հայաստանի Հանրապետության միջազգային

«ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, գլուխ 4

պայմանագրերի կնքման, չեղյալ համարելու կարգը և պայմանները:

10) կուսակցությունների և այլ հասարակական միավորումների, զանգվածային լրատվության միջոցների իրավական կարգավիճակը:

11) Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային միավորները և դրանց սահմանները:

Հոդված 84. Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայների մեծամասնությամբ կարող է անվստահություն հայտնել կառավարությանը:

Կառավարությանն անվստահություն հայտնելու մասին որոշման նախագիծը կարող է ներկայացվել Հանրապետության Նախագահի կամ պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդի կողմից: Ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ նման որոշման նախագիծ չի կարող ներկայացվել:

Կառավարությանն անվստահություն հայտնելու մասին որոշման նախագիծը քվեարկության է դրվում այն ներկայացվելուց ոչ շուտ, քան քառասունուրեք, և ոչ ուշ, քան յոթանասուներկու ժամվա ընթացքում:

ԳԼՈՒԽ 5

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հոդված 85. Կառավարությունը մշակում և իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության ներքին քաղաքականությունը: Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը կառավարությունը մշակում և իրականացնում է Հանրապետության Նախագահի հետ համատեղ: Կառավարության իրավասությանն են ենթակա պետական կառավարման բոլոր այն հարցերը, որոնք օրենքով վերապահված չեն այլ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, միջազգային պայմանագրերի, օրենքների կամ Հանրապետության Նախագահի նորմատիվ ակտերի հիման վրա և դրանց կատարումն ապահովելու նպատակով կառավարությունն ընդունում է որոշումներ, որոնք ենթակա են կատարման Հանրապետության ամբողջ տարածքում:

Կառավարությունը կազմված է վարչապետից և նախարարներից: Նախարարներից մեկը կարող է վարչապետի առաջարկությամբ Հանրապետության Նախագահի կողմից նշանակվել փոխվարչապետ և

փոխարինել վարչապետին վերջինիս բացակայության ժամանակ:

Վարչապետը և նախարարները պետք է լինեն Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի:

Կառավարության լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքներով:

Կառավարության կառուցվածքը կառավարության առաջարկությամբ սահմանվում է օրենքով: Կառավարության և նրան ենթակա պետական կառավարման այլ մարմինների գործունեության կազմակերպման կարգը վարչապետի ներկայացմամբ սահմանվում է Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով:

Հոդված 86. Կառավարության նիստերը հրավիրում և վարում է վարչապետը:

Արտաքին քաղաքականության, պաշտպանության և ազգային անվտանգության հարցերով կառավարության նիստ կարող է հրավիրել և վարել Հանրապետության Նախագահը:

Կառավարության որոշումներն ստորագրում է վարչապետը:

Հանրապետության Նախագահը կարող է կասեցնել կառավարության որոշումների գործողությունը մեկ ամիս ժամկետով և դիմել սահմանադրական դատարան՝ Սահմանադրությանը դրանց հանապատասխանության հարցը պարզելու համար:

Հոդված 87. Վարչապետը ղեկավարում է կառավարության գործունեությունը և համակարգում նախարարների աշխատանքը:

Վարչապետն ընդունում է որոշումներ՝ կառավարության գործունեության կազմակերպմանն առնչվող հարցերով:

Հոդված 88. Կառավարության անդամը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կամ առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Հոդված 88.1. Մարզպետները նշանակվում և ազատվում են կառավարության որոշմամբ: Կառավարության այդ որոշումները վավերացվում են Հանրապետության Նախագահի կողմից:

Մարզպետներն իրագործում են կառավարության տարածքային քաղաքականությունը, համակարգում են գործադիր մարմինների տարածքային ծառայությունների գործունեությունը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Երևան քաղաքում տարածքային կառավարման առանձնահատկությունները սահմանվում են օրենքով:

Հոդված 89. Կառավարությունը՝

1) Սահմանադրության 74-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով Ազգային ժողովի հավանությանն է ներկայացնում իր ծրագիրը:

2) Ազգային ժողովի հաստատմանն է ներկայացնում պետական բյուջեի նախագիծը, ապահովում բյուջեի կատարումը, որի վերաբերյալ հաշվետվություն է ներկայացնում Ազգային ժողով:

3) կառավարում է պետական սեփականությունը:

4) իրականացնում է ֆինանսատնտեսական, վարկային և հարկային միասնական պետական քաղաքականությունը:

4.1) իրականացնում է տարածքային զարգացման պետական քաղաքականությունը:

5) իրականացնում է պետական քաղաքականությունը գիտության, կրթության, մշակույթի, առողջապահության, սոցիալական ապահովության և բնության պահպանության բնագավառներում:

6) ապահովում է Հանրապետության պաշտպանության, ազգային անվտանգության և արտաքին քաղաքականության իրականացումը:

7) ապահովում է հասարակական կարգի պահպանությունը, միջոցներ է ձեռնարկում օրինականության ամրապնդման, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների ապահովման ուղղությամբ:

8) իրականացնում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված այլ գործառույթներ և լիազորություններ:

Հոդված 90. Կառավարությունը պետական բյուջեի նախագիծն Ազգային ժողովի քննարկմանն է ներկայացնում բյուջետային տարին սկսվելուց առնվազն իննսուն օր առաջ և կարող է պահանջել, որ այն իր կողմից ընդունված ուղղումներով քվեարկության դրվի մինչև այդ ժամկետի ավարտը: Բյուջեի հաստատման առնչությամբ կառավարությունը կարող է դնել իր վստահության հարցը: Եթե Ազգային ժողովը Սահմանադրության 75-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով կառավարությանն անվստահություն չի հայտնում, ապա պետական բյուջեն՝ կառավարության կողմից ընդունված ուղղումներով, համարվում է հաստատված:

Բյուջեի հաստատման առնչությամբ Ազգային ժողովի կողմից կառավարությանն անվստահություն հայտնելու դեպքում նոր կառավարությունը բյուջեի նախագիծն Ազգային ժողով է ներկայացնում իր ծրագիրը հավանության արժանանալուց հետո՝ տասն օրվա ընթացքում, որը քննարկվում և հաստատվում է սույն հոդվածով նախատեսված կարգով՝ երեսուն օրվա ընթացքում:

ԳԼՈՒԽ 6

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հոդված 91. Հայաստանի Հանրապետության արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներին համապատասխան:

Դատարանի վերջնական ակտերն ընդունվում են Հայաստանի Հանրապետության անունից:

Հոդված 92. Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև մասնագիտացված դատարաններ:

Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, վճռաբեկ դատարանն է, որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Արտակարգ դատարանների ստեղծումն արգելվում է:

Հոդված 93. Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը:

Հոդված 94. Դատարանների անկախությունը երաշխավորվում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով:

Դատարանների լիազորությունները, կազմավորման ու գործունեության կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքներով:

Սահմանադրական դատարանի լիազորություններն ու կազմավորման կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ, իսկ գործունեության կարգը սահմանվում է Սահմանադրությամբ և սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով:

Հոդված 94.1. Սահմանադրությամբ և օրենքով սահմանված կարգով ձևավորվում և գործում է արդարադատության խորհուրդը:

Արդարադատության խորհրդի կազմի մեջ մտնում են Հայաստանի Հանրապետության դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից գաղտնի քվեարկությամբ հինգ տարի ժամկետով օրենքով սահմանված կարգով ընտրված ինը դատավորներ, Հանրապետության Նախագահի և Ազգային ժողովի կողմից նշանակված երկուական իրավաբան-գիտնականներ:

Արդարադատության խորհրդի նիստերը վարում

է վճռաբեկ դատարանի նախագահը՝ առանց քվեարկության իրավունքի:

Հոդված 95. Արդարադատության խորհուրդն օրենքով սահմանված կարգով՝

1) կազմում և Հանրապետության Նախագահի հաստատմանն է ներկայացնում դատավորների թեկնածությունների ցուցակը և դատավորների ծառայողական առաջխաղացման ցուցակները, որոնց հիման վրա կատարվում են նշանակումները:

2) եզրակացություն է տալիս ներկայացված դատավորների թեկնածությունների վերաբերյալ:

3) առաջարկում է վճռաբեկ դատարանի, նրա պալատների նախագահների և դատավորների, վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների նախագահների թեկնածությունները:

4) Հանրապետության Նախագահի հարցմամբ կարծիք է հայտնում ներման հարցերի վերաբերյալ:

5) դատավորներին ենթարկում է կարգապահական պատասխանատվության, առաջարկ է ներկայացնում Հանրապետության Նախագահին դատավորի լիազորությունները դադարեցնելու մասին, դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու կամ նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու մասին:

«Սահմանադրություն, գլուխ 6

Հոդված 96. Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անփոփոխելի են: Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը պաշտոնավարում են մինչև 65 տարին լրանալը: Նրանց լիազորությունները դադարեցվում են միայն Սահմանադրությամբ և օրենքով նախատեսված դեպքերում ու կարգով:

Հոդված 97. Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են, ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին:

Դատավորի և սահմանադրական դատարանի անդամի գործունեության երաշխիքները և պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը չեն կարող կալանավորվել, ներգրավվել որպես մեղադրյալ, ինչպես նաև նրանց նկատմամբ չի կարող դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցվել՝ առանց համապատասխանաբար արդարադատության խորհրդի կամ սահմանադրական դատարանի համաձայնության: Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը չեն կարող ձերբակալվել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ձերբակալումն իրականացվում է հանցագործության կատարման պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Նման դեպ-

«Սահմանադրություն, գլուխ 6

քերում ձերբակալման մասին անմիջապես տեղեկացվում են Հանրապետության Նախագահը և համապատասխանաբար վճռաբեկ դատարանի նախագահը կամ սահմանադրական դատարանի նախագահը:

Հոդված 98. Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը չեն կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել իրենց պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը չեն կարող լինել որևէ կուսակցության անդամ կամ զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ:

Հոդված 99. Սահմանադրական դատարանը կազմված է ինն անդամից:

Հոդված 100. Սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով՝

1) որոշում է օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումներ-

րի համապատասխանությունը Սահմանադրությամբ:

2) մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է նրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը:

3) լուծում է հանրաքվեների արդյունքների հետ կապված վեճերը:

3.1) լուծում է Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերը:

4) անհաղթահարելի կամ վերացած է ճանաչում Հանրապետության Նախագահի թեկնածուի համար առաջացած խոչընդոտները:

5) եզրակացություն է տալիս Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերի առկայության մասին:

6) եզրակացություն է տալիս Հանրապետության Նախագահի՝ իր լիազորությունների կատարման անհնարինության մասին:

7) եզրակացություն է տալիս սահմանադրական դատարանի անդամի լիազորությունները դադարեցնելու, նրան կալանավորելու, որպես մեղադրյալ ներգրավելու, ինչպես նաև նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ:

8) եզրակացություն է տալիս համայնքի ղեկա-

վարին պաշտոնանկ անելու հիմքերի մասին:

9) օրենքով նախատեսված դեպքերում որոշում է կայացնում կուսակցության գործունեությունը կասեցնելու կամ արգելելու մասին:

Հոդված 101. Սահմանադրությամբ և սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով սահմանադրական դատարան կարող են դիմել՝

1) Հանրապետության Նախագահը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 2, 3, 7-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում:

2) Ազգային ժողովը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3, 5, 7-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում:

3) պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում:

4) կառավարությունը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 6, 8-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում:

5) տեղական ինքնակառավարման մարմինները՝ իրենց սահմանադրական իրավունքները խախտող պետական մարմինների՝ նորմատիվ ակտերի Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով:

6) յուրաքանչյուր ոք՝ կոնկրետ գործով, երբ առ-

կա է դատարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները և վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը.

7) դատարանները և գլխավոր դատախազը՝ իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործին առնչվող նորմատիվ ակտերի դրույթների սահմանադրականության հարցերով.

8) մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով.

9) Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորության թեկնածուները՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1-րդ և 4-րդ կետերի շրջանակներում իրենց առնչվող հարցերով:

Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Հոդված 102. Սահմանադրական դատարանն ընդունում է որոշումներ և եզրակացություններ՝ Սահմանադրությամբ և սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված ժամկետներում և կարգով:

Սահմանադրական դատարանի որոշումները և եզրակացությունները վերջնական են և ուժի մեջ են

մտնում հրապարակման պահից:

Սահմանադրական դատարանն իր որոշմամբ կարող է սահմանել Սահմանադրությանը չհամապատասխանող նորմատիվ ակտի կամ դրա մի մասի իրավական ուժը կորցնելու ավելի ուշ ժամկետ:

Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված հարցերի վերաբերյալ ընդունում է որոշումներ, իսկ 5-8-րդ կետերով նախատեսված հարցերով՝ եզրակացություններ: Եզրակացությունները և 9-րդ կետով նախատեսված հարցերով որոշումներն ընդունվում են անդամների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով, մնացած որոշումները՝ անդամների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ:

Եթե սահմանադրական դատարանի եզրակացությունը բացասական է, ապա հարցը դուրս է գալիս իրավասու մարմնի քննությունից:

Հոդված 103. Հայաստանի Հանրապետության դատախազությունը միասնական համակարգ է, որը ղեկավարում է գլխավոր դատախազը:

Գլխավոր դատախազին Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ նշանակում է Ազգային ժողովը՝ 6 տարի ժամկետով: Նույն անձը չի կարող ավելի քան երկու անգամ անընդմեջ նշանակվել գլխավոր դատախազ:

Օրենքով սահմանված դեպքերում Յանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ կարող է պաշտոնանկ անել գլխավոր դատախազին:

Դատախազությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով՝

- 1) հարուցում է քրեական հետապնդում.
 - 2) հսկողություն է իրականացնում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ.
 - 3) դատարանում պաշտպանում է մեղադրանքը.
 - 4) պետական շահերի պաշտպանության հայց է հարուցում դատարան.
 - 5) բողոքարկում է դատարանների վճիռները, դատավճիռները և որոշումները.
 - 6) հսկողություն է իրականացնում պատիժների և հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ:
- Դատախազությունը գործում է Սահմանադրությամբ իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակում՝ օրենքի հիման վրա:

ԳԼՈՒԽ 7

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ

Հոդված 104. Տեղական ինքնակառավարումն իրականացվում է համայնքներում:

Տեղական ինքնակառավարումը համայնքի իրավունքն ու կարողությունն է՝ սեփական պատասխանատվությամբ բնակիչների բարօրության նպատակով Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան լուծելու տեղական նշանակության հարցերը:

Հոդված 104.1. Համայնքը մեկ կամ մի քանի բնակավայրերի բնակչության հանրությունն է:

Համայնքն իրավաբանական անձ է, ունի սեփականության իրավունք և գույքային այլ իրավունքներ:

Հոդված 105. Համայնքի սեփականությունը կառավարելու և տնօրինելու, համայնքային նշանակության հարցեր լուծելու և համայնքի պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված այլ լիազորությունները համայնքն իրականացնում է որպես սեփական լիազորություններ: Համայնքի սեփական լիազորությունների մի մասն օրենքով կարող է սահ-

մանվել որպես պարտադիր:

Պետական իշխանության մարմինների լիազորությունների առավել արդյունավետ իրականացման նպատակով դրանք օրենքով կարող են պատվիրակվել տեղական ինքնակառավարման մարմիններին:

Հոդված 105.1. Համայնքի վարչական սահմաններում գտնվող հողը, բացառությամբ պետական կարիքների համար անհրաժեշտ, ինչպես նաև ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց պատկանող հողերի, համայնքի սեփականությունն է:

Հոդված 106. Համայնքներն իրենց բյուջեն ձևավորում են ինքնուրույն:

Համայնքների եկամուտների աղբյուրները սահմանվում են օրենքով:

Օրենքով սահմանվում են համայնքների ֆինանսավորման այնպիսի աղբյուրներ, որոնք ապահովում են նրանց լիազորությունների իրականացումը:

Համայնքներին պատվիրակված լիազորությունները ենթակա են պետական բյուջեից պարտադիր ֆինանսավորման:

Համայնքները սահմանում են տեղական հարկեր և տուրքեր՝ օրենքով նախատեսված սահմաններում: Համայնքներն իրենց կողմից մատուցվող ծառայությունների դիմաց կարող են սահմանել վճարներ:

Հոդված 107. Համայնքն իր ինքնակառավարման իրավունքն իրականացնում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների՝ համայնքի ավագանու և համայնքի ղեկավարի միջոցով, որոնք օրենքով սահմանված կարգով ընտրվում են չորս տարի ժամկետով:

Համայնքի ավագանին օրենքով սահմանված կարգով տնօրինում է համայնքի սեփականությունը, համայնքի ղեկավարի ներկայացմամբ հաստատում է համայնքի բյուջեն, վերահսկում բյուջեի կատարումը, օրենքով սահմանված կարգով սահմանում տեղական հարկեր, տուրքեր և վճարներ, ընդունում է համայնքի տարածքում պարտադիր կատարման ենթակա իրավական ակտեր: Համայնքի ավագանու կողմից ընդունվող ակտերը չեն կարող հակասել օրենսդրությանը, դրանց հրապարակման և ուժի մեջ մտնելու կարգը սահմանվում է օրենքով:

Համայնքի ղեկավարի լիազորությունները և դրանց իրականացման կարգը սահմանվում են օրենքով:

Համայնքի անդամները կարող են ուղղակիորեն մասնակցել համայնքի գործերի կառավարմանը՝ համայնքային նշանակության հարցերը տեղական հանրաքվեով լուծելու միջոցով: Տեղական հանրաքվեի անցկացման կարգը սահմանվում է օրենքով:

Հոդված 108. Երևանը համայնք է: Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման առանձնահատկությունները սահմանվում են օրենքով: Օրենքով կարող է սահմանվել Երևանի քաղաքապետի ուղղակի կամ անուղղակի ընտրություն:

Հոդված 108.1. Տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության օրինականությունն ապահովելու նպատակով օրենքով սահմանված կարգով իրականացվում է իրավական հսկողություն: Համայնքին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման նկատմամբ պետական վերահսկողության կարգը սահմանվում է օրենքով:

Հոդված 109. Կառավարությունը օրենքով նախատեսված դեպքերում սահմանադրական դատարանի եզրակացության հիման վրա կարող է պաշտոնանկ անել համայնքի ղեկավարին:

Հոդված 110. Համայնքները, հանրության շահերից ելնելով, կարող են օրենքով միացվել միմյանց կամ առանձնացվել: Ազգային ժողովը համապատասխան օրենքն ընդունում է կառավարության առաջարկով: Մինչև օրենսդրական նախաձեռնության ներկայացումը կառավարությունը համապատասխան համայնքներում նշանակում է տեղական հանրաքվեներ:

Տեղական հանրաքվեների արդյունքները կցվում են օրենսդրական նախաձեռնությանը՝ Համայնքները կարող են միավորվել կամ բաժանվել՝ անկախ տեղական հանրաքվեների արդյունքից:

Համայնքների միավորման կամ բաժանման սկզբունքները, կարգը, ինչպես նաև նոր ձևավորված համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրության ժամկետները սահմանվում են օրենքով:

Օրենքով սահմանված կարգով կարող են ստեղծվել միջհամայնքային միավորումներ:

ԳԼՈՒԽ 8

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄԸ,
ՓՈՓՈԽՈՒՄԸ ԵՎ ՀԱՆՐԱՔՎԵՆ**

Հոդված 111. Սահմանադրությունն ընդունվում կամ դրանում փոփոխություններ կատարվում են հանրաքվեի միջոցով՝ Հանրապետության Սախագահի կամ Ազգային ժողովի նախաձեռնությամբ:

Հանրաքվեն նշանակում է Հանրապետության Սախագահը՝ Ազգային ժողովի առաջարկով կամ համաձայնությամբ: Համապատասխան որոշումը Ազգային ժողովն ընդունում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայների մեծամասնությամբ:

Հանրապետության Սախագահը Սահմանադրության կամ դրանում փոփոխություններ կատարելու նախագիծն ստանալուց հետո՝ քսանմեկօրյա ժամկետում, կարող է այն առարկություններով, առաջարկություններով վերադարձնել Ազգային ժողով՝ պահանջելով նոր քննարկում:

Ազգային ժողովի կողմից պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայների առնվազն երկու երրորդով վերստին առաջարկված Սահմանադրության կամ դրանում փոփոխություններ կատարելու նախագիծը Հանրապետության Սախագահը հանրաքվեի է դնում Ազգային ժողովի սահմանած ժամկետում:

Եթե նախաձեռնությամբ հանդես է գալիս Հանրապետության Սախագահը, ապա Ազգային ժողովը Սահմանադրության կամ դրանում փոփոխություններ կատարելու նախագիծն ստանալուց հետո՝ եռամսյա ժամկետում, նախագիծը հանրաքվեի դնելու հարցը ներկայացնում է քվեարկության՝ Եթե Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի մեծամասնությունը կողմ է քվեարկում նախագծին, ապա վերջինս համարվում է ընդունված, և այն Հանրապետության Սախագահը հանրաքվեի է դնում իր սահմանած ժամկետում:

Հոդված 112. Օրենքները հանրաքվեի են դրվում Ազգային ժողովի կամ կառավարության առաջարկով՝ Սահմանադրության 111-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Հանրաքվեի միջոցով ընդունված օրենքները փոփոխվում են միայն հանրաքվեով:

Հոդված 113. Հանրաքվեի դրված նախագիծը համարվում է ընդունված, եթե կողմ է քվեարկել քվեարկության մասնակիցների կեսից ավելին, բայց ոչ պակաս, քան ընտրական ցուցակներում ընդգրկված քաղաքացիների մեկ քառորդը:

Հոդված 114. Սահմանադրության 1-ին, 2-րդ և 114-րդ հոդվածները փոփոխման ենթակա չեն:

ԳԼՈՒԽ 9

ԵԶՐԱՓՈՒԿՆԵՐ ԵՎ ԱՆՅՈՒՄՆԵՐՆ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Հոդված 115. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունները, բացառությամբ 55-րդ հոդվածի 9-րդ կետի առաջին նախադասության՝ վերահսկիչ պալատի նախագահին և գլխավոր դատախազին վերաբերող դրույթների, 63-րդ հոդվածի երկրորդ մասի առաջին նախադասությամբ սահմանված դրույթի, 74.1-րդ հոդվածի առաջին մասի, 83.4-րդ հոդվածի, 85-րդ հոդվածի վեցերորդ մասի առաջին նախադասությամբ սահմանված դրույթի, 86-րդ հոդվածի, 88.1-րդ հոդվածի առաջին մասի, 101-րդ հոդվածի 6-րդ կետի, 107-րդ հոդվածի առաջին մասում նշված ժամկետի, ուժի մեջ են մտնում «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրում» հրապարակվելու հաջորդ օրվանից:

Հոդված 116. Սահմանադրության փոփոխությունների 55-րդ հոդվածի 9-րդ կետի առաջին նախադասության՝ վերահսկիչ պալատի նախագահին և գլխավոր դատախազին վերաբերող դրույթները, 74.1-րդ հոդվածի առաջին մասը, 83.4-րդ հոդվածով սահմանված դրույթը, 86-րդ հոդվածը, 88.1-րդ հոդ-

վածի առաջին մասն ուժի մեջ են մտնում Ազգային ժողովի հաջորդ գումարման առաջին նստաշրջանի բացման օրվանից:

63-րդ հոդվածի երկրորդ մասի առաջին նախադասությամբ սահմանված դրույթը կիրառվում է Ազգային ժողովի հաջորդ գումարումների համար:

85-րդ հոդվածի վեցերորդ մասի առաջին նախադասությամբ սահմանված դրույթն ուժի մեջ է մտնում 2008 թվականի հուլիսի 1-ից:

101-րդ հոդվածի 6-րդ կետն ուժի մեջ է մտնում 2006 թվականի հուլիսի 1-ից:

107-րդ հոդվածի առաջին մասում նշված ժամկետն ուժի մեջ է մտնում Սահմանադրության փոփոխությունների ընդունումից հետո ընտրված տեղական ինքնակառավարման մարմինների համար:

Հոդված 117. Սահմանադրության փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝

1) Ազգային ժողովը երկու տարվա ընթացքում համապատասխանեցնում է գործող օրենքները Սահմանադրության փոփոխություններին:

2) Ազգային ժողովը մեկ տարվա ընթացքում օրենքով սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության օրհներգը: Մինչ այդ գործում է մինչև Սահմանադրության փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելը գործող օրհներգը:

3) Սահմանադրությամբ սահմանված սոցիալա-

կան իրավունքները գործում են համապատասխան օրենքներով սահմանված ծավալով.

4) մինչև Ազգային ժողովի հաջորդ գումարման առաջին նստաշրջանի բացման օրը Հանրապետության Նախագահը կարող է՝

ա) Ազգային ժողովի նախագահի և վարչապետի հետ խորհրդակցելուց հետո արձակել Ազգային ժողովը և նշանակել արտահերթ ընտրություն,

բ) ազատել վարչապետին.

5) մինչև Ազգային ժողովի հաջորդ գումարման առաջին նստաշրջանի բացման օրը կառավարության նիստերը հրավիրում և վարում է Հանրապետության Նախագահը կամ նրա հանձնարարությանը՝ վարչապետը: Կառավարության որոշումներն ստորագրում է վարչապետը, վավերացնում՝ Հանրապետության Նախագահը.

6) մինչև արտակարգ դրության իրավական ռեժիմի սահմանումն օրենքով սահմանադրական կարգին սպառնացող անմիջական վտանգի դեպքում Հանրապետության Նախագահը, խորհրդակցելով Ազգային ժողովի նախագահի և վարչապետի հետ, իրականացնում է իրավիճակից թելադրվող միջոցառումներ և այդ մասին ուղերձով դիմում ժողովրդին.

7) կենտրոնական բանկի նախագահը պաշտոնավարում է մինչև գործող օրենքով սահմանված ժամկետի ավարտը.

8) վերահսկիչ պալատի նախագահը նշանակվում է Ազգային ժողովի հաջորդ գումարման առաջին նստաշրջանի բացման օրվանից հետո՝ հինգ ամսվա ընթացքում: Մինչ այդ վերահսկիչ պալատը շարունակում է մինչև Սահմանադրության փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելը սահմանված լիազորությունների իրականացումը.

9) գլխավոր դատախազը շարունակում է պաշտոնավարել ոչ ավելի, քան հինգ ամիս Ազգային ժողովի հաջորդ գումարման առաջին նստաշրջանի բացման օրվանից հետո՝ մինչև Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 9-րդ կետով սահմանված կարգով գլխավոր դատախազի նշանակումը.

10) արդարադատության խորհրդի գործող դատավոր և իրավաբան-գիտնական անդամները շարունակում են պաշտոնավարել մինչև իրենց լիազորությունների ժամկետի ավարտը: Ազգային ժողովը երեք ամսվա ընթացքում ընտրում է արդարադատության խորհրդի երկու իրավաբան-գիտնական անդամներին.

11) 83.2-րդ հոդվածով նախատեսված անկախ մարմնի գործող անդամները շարունակում են պաշտոնավարել մինչև «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված իրենց լիազորությունների ժամկետի ավարտը: Նրանց պաշտոնավարության ժամկետը լրանալու կամ լիազորությունների վաղաժամ-

կետ դադարեցման դեպքերում թափուր տեղերը լրացվում են հաջորդաբար Ազգային ժողովի և Հանրապետության Նախագահի կողմից.

12) Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մարմինները կազմավորվում են համապատասխան օրենքի ընդունումից հետո ոչ ուշ, քան երկու տարվա ընթացքում: Մինչ այդ Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարումը և տարածքային կառավարումը իրականացվում են գործող օրենսդրությամբ սահմանված կարգով.

13) սահմանադրական դատարանի գործող անդամները շարունակում են պաշտոնավարել մինչև իրենց 70 տարին լրանալը:

**КОНСТИТУЦИЯ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
(С ИЗМЕНЕНИЯМИ)**

(Принята референдумом РА 5 июля 1995 г.
Конституционные изменения внесены
референдумом РА 27 ноября 2005 г.)

Армянский народ, принимая за основу фундаментальные принципы армянской государственности и общенациональные цели, закрепленные в Декларации о независимости Армении, осуществив священный завет своих свободолюбивых предков о восстановлении суверенной государственности, будучи приверженным делу укрепления и развития Родины во имя обеспечения свободы, общего благосостояния, гражданского согласия для потомков, подтверждая свою верность общечеловеческим ценностям, принимает Конституцию Республики Армения.

ГЛАВА 1

ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ

Статья 1. Республика Армения суверенное, демократическое, социальное, правовое государство.

Статья 2. Власть в Республике Армения принадлежит народу.

Свою власть народ осуществляет посредством свободных выборов, референдумов, а также через предусмотренные Конституцией государственные органы, органы местного самоуправления и должностных лиц.

Узурпация власти какой-либо организацией или личностью является преступлением.

Статья 3. Человек, его достоинство, основные права и свободы являются высшей ценностью.

Государство обеспечивает защиту основных прав и свобод человека и гражданина в соответствии с принципами и нормами международного права.

Государство ограничено основными правами и свободами человека и гражданина, являющимися непосредственно действующим правом.

Статья 4. Выборы Президента Республики, Национального Собрания, органов местного самоуправления, а также референдумы Республики Армения проводятся на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права тайным голосованием.

Статья 5. Государственная власть осуществляется в соответствии с Конституцией и законами на основе разделения и баланса законодательной, исполнительной и судебной властей.

Государственные органы, органы местного самоуправления и должностные лица правомочны совершать только такие действия, на которые они уполномочены Конституцией или законами.

Статья 6. Конституция Республики Армения имеет высшую юридическую силу, и ее нормы действуют непосредственно.

Законы должны соответствовать Конституции. Иные правовые акты должны соответствовать Конституции и законам.

Законы вступают в силу после опубликования в «Официальных ведомостях Республики Арме-

ния”. Иные нормативные правовые акты вступают в силу после их опубликования в установленном законом порядке.

Международные договоры вступают в силу только после их ратификации или утверждения. Международные договоры являются составной частью правовой системы Республики Армения. Если ратифицированными международными договорами устанавливаются иные нормы, чем те, которые предусмотрены законами, то применяются эти нормы. Международные договоры, противоречащие Конституции, не могут быть ратифицированы.

Нормативные правовые акты принимаются на основе Конституции и законов и в целях обеспечения их осуществления.

Статья 7. В Республике Армения признаются идеологический плюрализм и многопартийность.

Партии образуются свободно, способствуют формированию и выражению политической воли народа. Их деятельность не может противоречить Конституции и законам, а образ действий – принципам демократии.

Партии обеспечивают гласность своей финансовой деятельности.

Статья 8. В Республике Армения признается и защищается право на собственность.

В Республике Армения гарантируются свобода экономической деятельности и свободная экономическая конкуренция.

Статья 8.1. В Республике Армения церковь отделена от государства.

Республика Армения признает исключительную миссию Армянской Апостольской Церкви как национальной церкви в духовной жизни армянского народа, в деле развития его национальной культуры и сохранения национальной самобытности.

В Республике Армения гарантируется свобода деятельности всех религиозных организаций, действующих в установленном законом порядке.

Отношения Республики Армения и Армянской Апостольской Церкви могут регулироваться законом.

Статья 8.2. Вооруженные Силы Республики Армения обеспечивают безопасность, защиту и территориальную целостность Республики Армения, неприкосновенность ее границ. Вооруженные Силы соблюдают нейтралитет в политических вопросах и находятся под гражданским контролем.

Статья 9. Внешняя политика Республики Армения осуществляется в соответствии с принципами и нормами международного права в целях установления добрососедских и взаимовыгодных отношений со всеми государствами.

Статья 10. Государство обеспечивает охрану и воспроизводство окружающей среды, рациональное использование природных ресурсов.

Статья 11. Памятники истории и культуры, другие культурные ценности находятся под опекой и охраной государства.

Республика Армения в рамках принципов и норм международного права способствует укреплению связей с армянской Диаспорой, сохранению находящихся в других государствах армянских исторических и культурных ценностей, развитию армянской образовательной и культурной жизни.

Статья 11.1. Административно-территориальными единицами Республики Армения являются марзы (области) и муниципалитеты.

Статья 11.2. Республика Армения гарантирует местное самоуправление.

Статья 11.3. Граждане Республики Армения

на территории Республики Армения и за ее пределами находятся под защитой Республики Армения.

Армяне по национальности приобретают гражданство Республики Армения в упрощенном порядке.

Статья 12. Государственный язык Республики Армения – армянский.

Статья 13. Флаг Республики Армения трехцветный: с равномерными горизонтальными полосами красного, синего и оранжевого цвета.

Герб Республики Армения: в центре на щите изображены гора Арарат с Ноевым ковчегом и гербами четырех царств исторической Армении. Щит поддерживают орел и лев, а под щитом изображены меч, ветвь, снопы колосьев, цепь и лента.

Подробное описание Флага и Герба устанавливается законом.

Гимн Республики Армения устанавливается законом.

Столица Республики Армения – Ереван.

ГЛАВА 2

ОСНОВНЫЕ ПРАВА И СВОБОДЫ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

Статья 14. Достоинство человека уважается и охраняется государством как неотъемлемая основа его прав и свобод.

Статья 14.1. Все люди равны перед законом. Запрещается дискриминация в зависимости от пола, расы, цвета кожи, этнического или социального происхождения, генетических признаков, языка, религии, мировоззрения, политических или иных взглядов, принадлежности к национальному меньшинству, имущественного положения, рождения, инвалидности, возраста либо иных обстоятельств личного или социального характера.

Статья 15. Каждый имеет право на жизнь. Никто не может быть приговорен или подвергнут смертной казни.

Статья 16. Каждый имеет право на личную свободу и неприкосновенность. Человек может быть лишен свободы в случаях и порядке, уста-

новленных законом. Законом может предусматриваться лишение свободы только в следующих случаях:

- 1) лицо осуждено за преступление правомочным судом;
- 2) лицо не выполнило вступившее в законную силу распоряжение суда;
- 3) в целях обеспечения выполнения определенных обязанностей, установленных законом;
- 4) имеется обоснованное подозрение в совершении преступления, либо это необходимо в целях пресечения совершения лицом преступления или его побега после совершения преступления;
- 5) в целях передачи несовершеннолетнего под воспитательный надзор или иному правомочному органу;
- 6) в целях предотвращения распространения заразных заболеваний или пресечения общественной опасности, исходящей от лиц, страдающих психическими заболеваниями, алкоголиков, наркоманов или лиц, занимающихся бродяжничеством;
- 7) в целях пресечения незаконного проникновения лица в Республику Армения, его выдворения или передачи другому государству.

Каждое лицо, лишенное свободы, незамедли-

тельно извещается о причинах этого, а при предъявлении уголовного обвинения также об обвинении на понятном ему языке. Каждое лицо, лишенное свободы, имеет право незамедлительно извещать об этом избранное им лицо.

Если арестованное лицо в течение 72 часов с момента задержания не заключается под стражу решением суда, оно подлежит немедленному освобождению.

Каждый в случае незаконного лишения свободы или незаконного обыска имеет право на возмещение причиненного вреда по основаниям и в порядке, установленным законом. Каждый имеет право на опротестование в вышестоящую судебную инстанцию законности и обоснованности своего лишения свободы или обыска.

Человека нельзя лишать свободы только по той причине, что он не в состоянии выполнять гражданско-правовые обязательства.

Человека нельзя подвергать обыску иначе как в случаях и порядке, установленных законом.

Статья 17. Никто не должен подвергаться пыткам, а также жестокому обращению либо унижающему его достоинство обращению или наказанию. Арестованные, заключенные под стражу и лишенные свободы лица имеют право на гуманное

обращение и уважение достоинства.

Человека без его согласия нельзя подвергать научным, медицинским и иным опытам.

Статья 18. Каждый имеет право на эффективные средства правовой защиты своих прав и свобод в судебных, а также иных государственных органах.

Каждый имеет право на защиту своих прав и свобод всеми средствами, не запрещенными законом.

Каждый имеет право для защиты своих прав и свобод получать содействие Защитника прав человека по основаниям и в порядке, которые установлены законом.

Каждый в соответствии с международными договорами Республики Армения имеет право обращаться с просьбой о защите своих прав и свобод в международные органы по защите прав и свобод человека.

Статья 19. Каждый для восстановления своих нарушенных прав, а также выяснения обоснованности предъявленного ему обвинения имеет право на публичное рассмотрение своего дела в разумные сроки независимым и беспристрастным судом в условиях равенства, с соблюдением всех

требований справедливости.

Из соображений защиты общественной нравственности, общественного порядка, государственной безопасности, личной жизни участников судебного процесса или интересов правосудия участие представителей средств информации и общественности в ходе судебного разбирательства или одной его части может быть запрещено.

Статья 20. Каждый имеет право на получение юридической помощи. В предусмотренных законом случаях юридическая помощь оказывается за счет государственных средств.

Каждый имеет право на защитника по своему выбору с момента задержания, выбора меры пресечения или предъявления обвинения.

Каждый имеет право на пересмотр вынесенного в его отношении приговора суда вышестоящим судом в установленном законом порядке.

Каждый осужденный имеет право на прошение о помиловании или смягчении назначенного наказания.

Вред, причиненный пострадавшему, возмещается в установленном законом порядке.

Статья 21. Обвиняемый в совершении преступления считается невиновным до тех пор, пока

его вина не доказана в установленном законом порядке – вступившим в законную силу приговором суда.

Обвиняемый не обязан доказывать свою невиновность. Неподтвержденные подозрения толкуются в пользу обвиняемого.

Статья 22. Никто не обязан давать показания против себя самого, своего супруга (супруги) или близких родственников. Законом могут быть предусмотрены другие случаи освобождения от обязанности давать показания.

Запрещается использование доказательств, приобретенных с нарушением закона.

Запрещается назначение более строгого наказания, чем то, которое могло быть применено по закону, действующему в момент совершения преступления.

Человек не может быть признан виновным в преступлении, если по закону, действующему в момент совершения деяния, оно не считалось преступлением.

Закон, исключаящий наказуемость за деяние или смягчающий наказание, имеет обратную силу.

Закон, устанавливающий или отягчающий ответственность, обратной силы не имеет.

Никто не может быть осужден повторно за одно и то же деяние.

Статья 23. Каждый имеет право на уважение его личной и семейной жизни.

Запрещается сбор, хранение, использование и распространение сведений о личности без ее согласия не иначе как это предусмотрено законом. Запрещается использование и распространение сведений, касающихся личности, если это противоречит целям сбора сведений или не предусмотрено законом.

Каждый имеет право на ознакомление с касающимися его сведениями в государственных органах и органах местного самоуправления.

Каждый имеет право на исправление недостоверных сведений о нем и изъятие сведений о нем, приобретенных незаконным путем.

Каждый имеет право на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений, которое может быть ограничено только в случаях и порядке, установленных законом, решением суда.

Статья 24. Каждый имеет право на неприкосновенность жилища. Запрещается проникновение против воли человека в его жилище, за иск-

лючением случаев, предусмотренных законом.

Жилище может быть подвергнуто обыску только в установленных законом случаях и порядке, решением суда.

Статья 25. Каждое лицо, находящееся в Республике Армения на законных основаниях, имеет право на свободное передвижение и выбор места жительства на территории Республики Армения.

Каждый имеет право выезда за пределы Республики Армения.

Каждый гражданин и каждое лицо, имеющее право проживать в Республике Армения, имеет право на возвращение в Республику Армения.

Статья 26. Каждый имеет право на свободу мысли, совести и религии. Это право включает свободу изменения религии или убеждений и свободу их проповеди, выражения посредством церковных церемоний и иных культовых обрядов как индивидуально, так и совместно с другими лицами.

Выражение этого права может быть ограничено только законом, если это необходимо для защиты общественной безопасности, здоровья, нравственности общества или прав и свобод иных лиц.

Статья 27. Каждый имеет право на свобод-

ное выражение своего мнения.

Запрещается принуждение человека к отказу от своего мнения или к его изменению.

Каждый имеет право на свободу слова, включая свободу поиска, получения и распространения сведений и идей через любые средства информации, независимо от государственных границ.

Свобода средств информации и иных информационных средств гарантируется.

Государство гарантирует наличие и деятельность независимых общественных радио и телевидения, предлагающих многообразие передач информационного, образовательного, культурного и развлекательного характера.

Статья 27.1. Каждый из соображений защиты своих личных или общественных интересов имеет право на представление в компетентные государственные органы, органы местного самоуправления и должностным лицам заявлений или предложений и на получение надлежащего ответа в разумные сроки.

Статья 28. Каждый имеет право на образование с другими лицами объединений, в том числе создание профессиональных союзов и вступление в них.

Каждый гражданин имеет право на создание с другими гражданами партий и вступление в них.

Право на создание партий и профессиональных союзов и вступление в них может ограничиваться в установленном законом порядке в отношении служащих Вооруженных Сил, полиции, органов национальной безопасности, прокуратуры, а также в отношении судей и членов Конституционного Суда.

Человека нельзя принуждать к вступлению в какую-либо партию или объединение.

Деятельность объединений может быть приостановлена или запрещена только в предусмотренных законом случаях в судебном порядке.

Статья 29. Каждый имеет право на проведение мирных, без оружия собраний.

Ограничение осуществления этих прав служащими Вооруженных Сил, полиции, органов национальной безопасности, прокуратуры, а также судьями и членами Конституционного Суда может предусматриваться только законом.

Статья 30. Граждане Республики Армения, достигшие 18 лет, имеют право избирать и участвовать в референдумах, а также непосредственно или через избранных свободным волеизъявлением

своих представителей участвовать в управлении государством и местном самоуправлении.

Законом может устанавливаться право на участие в выборах органов местного самоуправления и местных референдумах лиц, не имеющих гражданство Республики Армения.

Не могут избирать и быть избранными граждане, признанные решением суда недееспособными, приговоренные к лишению свободы по вступившему в законную силу приговору суда и отбывающие наказание.

Статья 30.1. Ребенок, родившийся от граждан Республики Армения, является гражданином Республики Армения. Каждый ребенок, один из родителей которого является гражданином Республики Армения, имеет право на гражданство Республики Армения. Порядок приобретения и прекращения гражданства Республики Армения устанавливается законом.

Никто не может быть лишен гражданства Республики Армения, а также права изменения гражданства.

Гражданина Республики Армения нельзя передавать другим государствам, за исключением случаев, предусмотренных международными договорами, ратифицированными Республикой Армения.

Права и обязанности лиц, имеющих двойное гражданство, устанавливаются законом.

Статья 30.2. Граждане имеют право поступать на общественную службу на общих основаниях, установленных законом.

Принципы и порядок организации общественной службы устанавливаются законом.

Статья 31. Каждый имеет право на владение, пользование, распоряжение своей собственностью и ее наследование по своему усмотрению. Осуществление права собственности не должно наносить вред окружающей среде, нарушать права и законные интересы иных лиц, общества и государства.

Никого нельзя лишать собственности, за исключением предусмотренных законом случаев в судебном порядке.

Отчуждение собственности для нужд общества и государства может быть произведено только в исключительных случаях при наличии высших общественных интересов в установленном законом порядке с предварительной равноценной компенсацией.

Правом собственности на землю не пользуются иностранные граждане и лица без гражданства,

Конституция РА, глава 2

за исключением случаев, предусмотренных законом.

Интеллектуальная собственность охраняется законом.

Статья 31.1. Государство защищает интересы потребителей, осуществляет предусмотренные законом меры по контролю за качеством товаров, услуг и работ.

Статья 32. Каждый имеет право на свободный выбор труда.

Каждый работник имеет право на справедливую и не ниже установленного законом минимального размера оплаты труда, а также на условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены.

Работники в целях защиты своих экономических, социальных и трудовых интересов имеют право на забастовку, порядок проведения и ограничения которой устанавливается законом.

Запрещается прием на постоянную работу детей в возрасте до 16 лет. Порядок и условия их приема на временную работу устанавливаются законом.

Принудительный труд запрещается.

Статья 33. Каждый имеет право на отдых.

Конституция РА, глава 2

Максимальное время труда, выходные дни и минимальная продолжительность ежегодно оплачиваемого отпуска устанавливаются законом.

Статья 33.1. Каждый имеет право заниматься предпринимательской деятельностью, не запрещенной законом.

Запрещаются злоупотребление монопольным или доминирующим положением на рынке и недобросовестная конкуренция.

Законом могут устанавливаться ограничения конкуренции, возможные виды монополии и их допустимые размеры, если это необходимо для защиты интересов общества.

Статья 33.2. Каждый имеет право жить в окружающей среде, способствующей его здоровью и благополучию, обязан лично и совместно с другими лицами охранять и улучшать окружающую среду.

Должностные лица несут ответственность за сокрытие экологической информации или отказ от ее предоставления.

Статья 34. Каждый для себя и своей семьи имеет право на удовлетворительный уровень жизни, в том числе на жилье, а также на улучшение условий жизни. Государство предпринимает необ-

ходимые меры для осуществления этого права граждан.

Статья 35. Семья является естественной и основной ячейкой общества.

Женщина и мужчина, достигшие брачного возраста, при своем свободном волеизъявлении имеют право на вступление в брак и создание семьи. При вступлении в брак, в супружеской жизни и при расторжении брака они пользуются равными правами.

Запрещается увольнение с работы по причинам, связанным с материнством. Каждая работающая женщина в случае беременности и родов имеет право на оплачиваемый отпуск и отпуск по уходу за новорожденным ребенком или отпуск для усыновления ребенка.

Статья 36. Родители имеют право и обязаны заботиться о воспитании, здоровье, полноценном и гармоничном развитии и об образовании своих детей.

Лишение родительских прав или их ограничение может осуществляться только в порядке и случаях, установленных законом, решением суда.

Совершеннолетние трудоспособные лица обязаны проявлять заботу о своих нетрудоспособных

и нуждающихся родителей.

Статья 37. Каждый имеет право на социальное обеспечение по старости, инвалидности, болезни, по случаю потери кормильца, безработице и в иных предусмотренных законом случаях. Объем и формы социального обеспечения устанавливаются законом.

Статья 38. Каждый имеет право на получение медицинской помощи и медицинского обслуживания в установленных законом формах.

Каждый имеет право на бесплатное получение основных медицинских услуг. Перечень и порядок их оказания устанавливаются законом.

Статья 39. Каждый имеет право на образование.

Основное общее образование является обязательным, за исключением предусмотренных законом случаев. Законом может быть установлен более высокий уровень обязательного образования.

Среднее образование в государственных учебных заведениях является бесплатным.

Принципы самоуправления высших учебных заведений определяются законом.

Порядок создания и деятельности учебных заведений устанавливается законом.

Каждый гражданин имеет право получить бесплатное образование в государственных высших и иных специальных образовательных заведениях на конкурсной основе в установленном законом порядке. Государство в предусмотренных законом случаях и порядке оказывает финансовое и иное содействие высшим и другим учебным заведениям, осуществляющим специальные образовательные программы, и их учащимся.

Статья 40. Каждый имеет право на свободу литературного, художественного, научного и технического творчества, пользование научными достижениями и участие в культурной жизни общества.

Статья 41. Каждый имеет право на сохранение своей национальной и этнической самобытности.

Лица, принадлежащие к национальным меньшинствам, имеют право на сохранение и развитие своих традиций, религии, языка и культуры.

Статья 42. Основные права и свободы человека и гражданина, закрепленные Конституцией, не исключают других прав и свобод, установленных законами и международными договорами.

Каждый свободен совершать то, что не запре-

щено законом и не нарушает права и свободы иных лиц. Никто не может нести обязанности, которые не установлены законом.

Законы и иные правовые акты, ухудшающие правовое положение лица, не имеют обратной силы.

Правовые акты, улучшающие правовое положение лица, исключаяющие или смягчающие его ответственность, имеют обратную силу, если это предусмотрено этими актами.

Статья 42.1. Основные права и свободы человека и гражданина распространяются также на юридических лиц постольку, поскольку эти права и свободы применимы к ним по своей сути.

Статья 43. Основные права и свободы человека и гражданина, закрепленные в статьях 23-25, 27, 28-30, 30.1., частью третьей статьи 32 Конституции, могут ограничиваться только законом, если это необходимо для защиты в демократическом обществе государственной безопасности, охраны общественного порядка, пресечения преступлений, охраны здоровья и нравственности общества, защиты конституционных прав и свобод, чести и доброго имени других лиц.

Ограничения основных прав и свобод челове-

ка и гражданина не могут превышать пределы, установленные международными обязательствами Республики Армения.

Статья 44. Отдельные основные права и свободы человека и гражданина, за исключением указанных в статьях 15, 17-22 и 42 Конституции, могут быть временно ограничены в установленном законом порядке в период военного или чрезвычайного положения, в пределах международных обязательств, принятых в отношении отклонения от обязательств в чрезвычайных ситуациях.

Статья 45. Каждый обязан в установленном законом порядке и размере уплачивать налоги, пошлины, производить другие обязательные платежи.

Статья 46. Каждый гражданин обязан в установленном законом порядке участвовать в защите Республики Армения.

Статья 47. Каждый обязан соблюдать Конституцию и законы, уважать права, свободы и достоинство других лиц.

Запрещается использование прав и свобод в целях насильственного свержения конституционного строя, разжигания национальной, расовой,

религиозной ненависти, пропаганды насилия и войны.

Статья 48. Основными задачами государства в экономической, социальной и культурной сферах являются:

- 1) защита семьи, материнства и детства и оказания им покровительства;
- 2) содействие занятости и улучшению условий труда населения;
- 3) стимулирование жилищного строительства, содействие улучшению жилищных условий каждого гражданина;
- 4) осуществление программ по охране здоровья населения, содействие созданию условий эффективного и доступного медицинского обслуживания;
- 5) содействие участию молодежи в политической, экономической и культурной жизни страны;
- 6) стимулирование развития физкультуры и спорта;
- 7) осуществление программ по предупреждению и лечению инвалидности, стимулирование участия инвалидов в общественной жизни;
- 8) содействие развитию бесплатного высшего и иного специального образования;
- 9) содействие развитию науки и культуры;

10) осуществление политики, обеспечивающей экологическую безопасность нынешних и будущих поколений;

11) содействие свободному приобщению каждого к национальным и общечеловеческим ценностям;

12) обеспечение достойного жизненного уровня пожилых людей.

Государство в пределах своих возможностей обязано принимать меры по осуществлению задач, закрепленных в настоящей статье.

ГЛАВА 3

ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛИКИ

Статья 49. Президент Республики является главой государства.

Президент Республики обеспечивает соблюдение Конституции, нормальное функционирование законодательной, исполнительной и судебной властей.

Президент Республики является гарантом независимости, территориальной целостности и безопасности Республики Армения.

Статья 50. Президент Республики избирается гражданами Республики Армения сроком на пять лет.

Президентом Республики может быть избрано каждое лицо, достигшее тридцати пяти лет, последние десять лет являющееся гражданином Республики Армения, постоянно проживающее в Республике последние десять лет и обладающее избирательным правом.

Одно и то же лицо не может быть избрано на должность Президента Республики более чем два

раза подряд.

Статья 51. Президент Республики избирается в порядке, установленном Конституцией и законом. Выборы Президента проводятся за пятьдесят дней до истечения его полномочий.

Президентом Республики избирается кандидат, за которого проголосовало более половины избирателей, проголосовавших за всех кандидатов.

Если баллотировались более чем два кандидата и ни за одного из них не проголосовало необходимое число избирателей, то на четырнадцатый день после голосования проводится второй тур выборов Президента Республики. Во втором туре выборов Президента Республики могут принимать участие два кандидата, за которых проголосовало наибольшее число избирателей. Во втором туре Президентом Республики избирается кандидат, за которого проголосовало наибольшее число избирателей.

В случае баллотирования одного кандидата он избирается, если за него проголосовало более половины участников голосования.

Если Конституционным Судом принимается к рассмотрению дело, касающееся результатов выборов Президента Республики, то постановление

должно быть вынесено Судом в десятидневный срок после получения заявления, а установленные настоящей статьей сроки исчисляются с момента вступления в силу постановления Суда.

Если Президент Республики не избран, то назначаются новые выборы, а голосование проводится на сороковой день после назначения новых выборов.

Президент Республики вступает в свою должность в день истечения полномочий предыдущего Президента Республики.

Президент Республики, избранный на новых или внеочередных выборах, вступает в должность на двадцатый день после выборов.

Статья 52. В случае возникновения для одного из кандидатов в Президенты Республики непреодолимых препятствий выборы Президента Республики откладываются на двухнедельный срок. При неустранении препятствий, признанных непреодолимыми, назначаются новые выборы, а голосование проводится на сороковой день после истечения указанного двухнедельного срока.

В случае смерти до дня голосования одного из кандидатов назначаются новые выборы, а голосование проводится на сороковой день после назначения новых выборов.

Статья 53. В случаях отставки, смерти, невозможности исполнения Президентом Республики полномочий или отрешения его от должности в установленном статьей 57 Конституции порядке назначаются внеочередные выборы Президента Республики, а голосование проводится на сороковой день после образования вакансии должности Президента Республики.

Статья 53.1. В период военного и чрезвычайного положения выборы Президента Республики не проводятся, а Президент Республики продолжает осуществление своих полномочий. В этом случае выборы Президента Республики проводятся на сороковой день после окончания периода военного или чрезвычайного положения.

Статья 54. Президент Республики вступает в должность в установленном законом порядке на специальном заседании Национального Собрания с принесением народу следующей присяги:

“Вступая в должность Президента Республики Армения, клянусь безоговорочно выполнять требования Конституции: уважать права и свободы человека и гражданина, обеспечивать независимость, территориальную целостность и безопасность Республики во славу Республики Армения и

во имя благоденствия народа Республики Армения”.

Статья 55. Президент Республики:

- 1) обращается с посланием к народу и Национальному Собранию;
- 2) после получения принятого Национальным Собранием закона в двадцатидневный срок подписывает и обнародует его.

В течение этого срока может возвратить принятый Национальным Собранием закон с возражениями или предложениями в Национальное Собрание с требованием нового его обсуждения. В пятидневный срок подписывает и обнародует вновь принятый Национальным Собранием закон;

- 3) распускает Национальное Собрание в случаях и порядке, предусмотренных статьей 74.1 Конституции, и назначает внеочередные выборы;

- 4) на основании распределения депутатских мест в Национальном Собрании и консультаций с депутатскими фракциями назначает Премьер-министром лицо, пользующееся доверием большинства депутатов, а если это невозможно, лицо, пользующееся доверием у наибольшего числа депутатов. Президент Республики назначает Премьер-министра в десятидневный срок после принятия отставки Правительства. Правительство

формируется в двадцатидневный срок после назначения Премьер-министра.

Президент Республики по предложению Премьер-министра назначает и освобождает членов Правительства.

Президент Республики принимает отставку Правительства в день первого заседания вновь избранного Национального Собрания, вступления Президента Республики в свою должность, выражения недоверия Правительству, неодобрения программы Правительства, подачи Премьер-министром прошения об отставке или образования вакансии должности Премьер-министра. После принятия Президентом Республики отставки Правительства члены Правительства продолжают исполнение своих обязанностей до формирования нового Правительства;

5) в предусмотренных законом случаях производит назначения на государственные должности;

6) формирует Совет национальной безопасности, председательствует в нем, может формировать другие консультативные органы;

7) представляет Республику Армения в международных отношениях, осуществляет общее руководство внешней политикой, заключает международные договоры, представляет международные

договоры на ратификацию Национальному Собранию и подписывает их ратификационные грамоты, утверждает, приостанавливает действие или денонсирует международные договоры, не требующие ратификации;

8) назначает и отзывает дипломатических представителей Республики Армения в иностранных государствах и при международных организациях, принимает верительные и отзывные грамоты дипломатических представителей иностранных государств и международных организаций;

9) представляет Национальному Собранию кандидатуры Генерального прокурора, Председателя Центрального банка и Председателя Контрольной палаты. По предложению Генерального прокурора назначает и освобождает заместителей Генерального прокурора;

10) назначает четырех членов Конституционного Суда, а в случае неназначения Национальным Собранием Председателя Конституционного Суда в срок, установленный пунктом 2 статьи 83 Конституции, - Председателя Конституционного Суда из состава Конституционного Суда.

На основании заключения Конституционного Суда может прекратить полномочия назначенного им самим члена Конституционного Суда или дать

Конституция РА, глава 3

согласие на его привлечение в качестве обвиняемого, арест или возбуждение в отношении него вопроса о привлечении к административной ответственности в судебном порядке;

11) по предложению Совета правосудия назначает председателей и судей Кассационного Суда и его палат, председателей Апелляционного Суда, судов первой инстанции и специализированных судов, прекращает их полномочия, дает согласие на их привлечение в качестве обвиняемых, арест или возбуждение в отношении них вопроса о привлечении к административной ответственности в судебном порядке, по заключению Совета правосудия назначает судей Апелляционного Суда, судов первой инстанции и специализированных судов;

11.1) назначает двух юристов-ученых – членов Совета правосудия;

12) является Верховным Главнокомандующим Вооруженными Силами, координирует деятельность государственных органов в области обороны, назначает и освобождает высший командный состав Вооруженных Сил и других войск;

13) объявляет военное положение в случае агрессии против Республики, наличия непосредственной ее угрозы или объявления войны, может объявить общую или частичную мобилизацию и

Конституция РА, глава 3

принимает решение об использовании Вооруженных Сил.

Во время войны Президент Республики может назначать или освобождать Главнокомандующего Вооруженными Силами.

В случае применения Вооруженных Сил или объявления военного положения в силу права незамедлительно созывается специальное заседание Национального Собрания.

Правовой режим военного положения устанавливается законом;

14) в случае непосредственной опасности, угрожающей конституционному строю, после консультаций с Председателем Национального Собрания и Премьер-министром объявляет чрезвычайное положение, осуществляет продиктованные ситуацией мероприятия и обращается с посланием об этом к народу.

В случае объявления чрезвычайного положения в силу права незамедлительно созывается специальное заседание Национального Собрания.

Правовой режим чрезвычайного положения устанавливается законом;

15) в установленном законом порядке разрешает вопросы, связанные с предоставлением гражданства Республики Армения и политическо-

го убежища;

16) награждает орденами и медалями Республики Армения, присваивает высшие воинские и почетные звания, дипломатические и иные классные чины;

17) осуществляет помилование осужденных.

Статья 56. Президент Республики издает указы и распоряжения, которые не могут противоречить Конституции и законам Республики Армения и подлежат исполнению на всей территории Республики.

Статья 56.1. Президент Республики неприкосновенен.

Президент Республики на срок своих полномочий и после него не может преследоваться и привлекаться к ответственности за деятельность, следующую из его статуса.

Президент Республики может привлекаться к ответственности после завершения своих полномочий за действия, не связанные с его статусом.

Статья 57. Президент Республики может быть отрешен от должности за государственную измену или иное тяжкое преступление.

Для получения заключения по вопросу отрешения от должности Президента Республики Нацио-

нальное Собрание по постановлению, принятому большинством голосов от общего числа депутатов, обращается в Конституционный Суд.

Постановление об отрешении от должности Президента Республики принимается Национальным Собранием на основании заключения Конституционного Суда не менее чем двумя третями голосов от общего числа депутатов.

Если по заключению Конституционного Суда основания отрешения Президента Республики от должности отсутствуют, вопрос снимается с рассмотрения Национального Собрания.

Статья 58. Президент Республики подает прошение об отставке Национальному Собранию. В случае повторной подачи прошения об отставке в двухдневный срок по истечении десятидневного срока после подачи прошения об отставке отставка Президента Республики считается принятой и в установленные Конституцией порядке и сроки проводятся внеочередные выборы.

Статья 59. В случае тяжелой болезни Президента Республики или наличия для исполнения его полномочий иных непреодолимых препятствий, которые на продолжительное время делают невозможным исполнение его полномочий, Наци-

Конституция РА, глава 3

ональное Собрание по предложению Правительства и на основании заключения Конституционного Суда не менее чем двумя третями голосов от общего числа депутатов принимает постановление о невозможности исполнения Президентом Республики своих полномочий. Если по заключению Конституционного Суда основания невозможности исполнения Президентом Республики полномочий отсутствуют, то Правительство не может обратиться в Национальное Собрание с подобным предложением.

Статья 60. В случае вакансии должности Президента Республики, до вступления в должность вновь избранного Президента Республики, обязанности Президента Республики исполняет Председатель Национального Собрания, а если это невозможно - Премьер-министр. При исполнении Председателем Национального Собрания обязанностей Президента Республики полномочия Председателя Национального Собрания исполняет заместитель Председателя Национального Собрания, получивший наибольшее число голосов при избрании на должность. В этот период запрещается назначать референдум, назначать Премьер-министра, назначать и увольнять высший командный состав Вооруженных Сил и других войск (за иск-

Конституция РА, глава 3

лючением периода военного положения), производить в предусмотренных законом случаях назначения на должности полиции и органов национальной безопасности, а также осуществлять полномочия, установленные пунктами 3, 8, 16, 17 статьи 55 Конституции.

Статья 61. Президент Республики в установленном законом порядке формирует свой Аппарат. Порядок оплаты, обслуживания и обеспечения безопасности Президента Республики устанавливаются законом.

ГЛАВА 4

НАЦИОНАЛЬНОЕ СОБРАНИЕ

Статья 62. Законодательную власть в Республике Армения осуществляет Национальное Собрание. Национальное Собрание в случаях, предусмотренных пунктами 13 и 14 статьи 55, статьями 57, 59, частью второй настоящей статьи, статьями 66, 67, 69, 73, 74, 74.1., 75, 77, 79, частью второй статьи 80, статьями 81, 83, 83.1., 83.2., 83.3., 83.4., 84, 94.1., пунктом 2 статьи 101, статьями 103, 111, 112 Конституции, а также по вопросам организации своей деятельности принимает постановления, которые подписывает и обнародует Председатель Национального Собрания.

Национальное Собрание в порядке, предусмотренном Законом – Регламентом, может принимать обращения и заявления.

Полномочия Национального Собрания устанавливаются Конституцией.

Порядок деятельности Национального Собрания, формирования и деятельности его органов устанавливаются Конституцией и Регламентом Национального Собрания.

Статья 63. Национальное Собрание состоит из ста тридцати одного депутата.

Национальное Собрание избирается сроком на пять лет. Срок его полномочий начинается с момента созыва первого заседания вновь избранного Национального Собрания. Срок полномочий Национального Собрания завершается в момент созыва первого заседания вновь избранного Национального Собрания.

Национальное Собрание не может быть распущено в период военного или чрезвычайного положения, а также тогда, когда возбужден вопрос об отрешении от должности Президента Республики.

В период военного и чрезвычайного положения выборы Национального Собрания не проводятся, а срок полномочий Национального Собрания продлевается до дня открытия первой сессии Национального Собрания, избранного вновь после окончания военного или чрезвычайного положения. В этом случае выборы Национального Собрания проводятся в срок не ранее пятидесяти и не позднее шестидесяти дней после окончания военного или чрезвычайного положения.

Статья 64. Депутатом может быть избрано каждое лицо, достигшее двадцати пяти лет, последние пять лет являющееся гражданином Респуб-

лики Армении, постоянно проживающее последние пять лет в Республике и обладающее избирательным правом.

Статья 65. Депутат не может заниматься предпринимательской деятельностью, занимать должность в государственных органах, органах местного самоуправления или коммерческих организациях, выполнять иную оплачиваемую работу, кроме научной, педагогической и творческой.

Депутат исполняет свои полномочия на постоянной основе.

Статус и гарантии деятельности депутата устанавливаются Конституцией и законом.

Статья 66. Депутат не обременен императивным мандатом, руководствуется своей совестью и убеждениями.

Депутат на срок своих депутатских полномочий и после этого не может подвергаться преследованию и привлекаться к ответственности за действия, следующие из его статуса депутата, в том числе за мнение, высказанное в Национальном Собрании, если оно не содержит клеветы и оскорбления.

Депутата нельзя привлекать в качестве обвиняемого, подвергать задержанию или возбуждать в

отношении него вопрос о привлечении к административной ответственности в судебном порядке без согласия Национального Собрания.

Депутата нельзя подвергать задержанию без согласия Национального Собрания, за исключением случаев, когда задержание производится в момент совершения преступления. В этом случае немедленно ставится в известность Председатель Национального Собрания.

Статья 67. Полномочия депутата прекращаются в случаях истечения срока полномочий Национального Собрания, роспуска Национального Собрания, нарушения условий части первой статьи 65 Конституции, утраты гражданства Республики Армения, неуважительного отсутствия на более чем половине голосований в течение одной очередной сессии, осуждения к лишению свободы, признания недееспособным и отставки.

Порядок прекращения полномочий депутата устанавливается Законом - Регламентом Национального Собрания.

Статья 68. Очередные выборы Национального Собрания проводятся не ранее чем за сорок и не позднее чем за тридцать дней, предшествующих истечению его полномочий.

Внеочередные выборы Национального Собрания проводятся в срок не ранее тридцати и не позднее сорока дней после роспуска Национального Собрания.

Выборы Национального Собрания назначаются указом Президента Республики.

Первая сессия вновь избранного Национального Собрания созывается в третий четверг после выборов не менее двух третей от общего числа депутатов.

В случае внеочередных выборов первая сессия вновь избранного Национального Собрания созывается во второй четверг после выборов не менее двух третей от числа депутатов.

Статья 69. Очередные сессии Национального Собрания созываются в сроки и порядке, установленные Законом – Регламентом Национального Собрания.

Заседания Национального Собрания являются открытыми. Закрытое заседание может быть создано по решению Национального Собрания.

Статья 70. Внеочередную сессию или внеочередное заседание Национального Собрания созывает Председатель Национального Собрания по инициативе Президента Республики, не менее од-

ной трети от общего числа депутатов или Правительства. Внеочередная сессия или внеочередное заседание проводится по повестке и в сроки, установленные инициатором.

Статья 71. Законы и постановления Национального Собрания, за исключением случаев, предусмотренных Конституцией, принимаются большинством голосов присутствующих на заседании депутатов, если в голосовании приняли участие более половины от общего числа депутатов.

Статья 72. В случае непринятия возражений и предложений Президента Республики Национальное Собрание вновь принимает возвращенный закон большинством голосов от общего числа депутатов.

Возвращенный Президентом Республики закон Национальное Собрание обсуждает во внеочередном порядке.

Статья 73. В Национальном Собрании может быть создано не более двенадцати постоянных комиссий.

Постоянные комиссии создаются для предварительного обсуждения проектов законодательных актов и иных вопросов и представления заключений по ним Национальному Собранию.

В случае необходимости в установленном Законом - Регламентом Национального Собрания порядке могут создаваться временные комиссии для предварительного обсуждения проектов отдельных законов или представления Национальному Собранию заключений, справок по определенным вопросам, событиям и фактам.

Статья 74. Правительство в двадцатидневный срок после своего формирования представляет Национальному Собранию свою программу. Вопрос одобрения Национальным Собранием программы Правительства обсуждается вне очереди и ставится на голосование в пятидневный срок после ее представления. Постановление об одобрении программы Правительства принимается большинством голосов от общего числа депутатов Национального Собрания.

Статья 74.1. Президент Республики распускает Национальное Собрание, если Национальное Собрание дважды подряд в течение двух месяцев не одобряет программу Правительства.

Президент Республики может распустить Национальное Собрание по предложению Председателя Национального Собрания или Премьер-министра, если:

а) Национальное Собрание в течение трех месяцев очередной сессии не принимает решение по проекту закона, признанного постановлением Правительства неотложным;

б) в течение очередной сессии более трех месяцев не созываются заседания Национального Собрания;

в) в течение очередной сессии более трех месяцев Национальное Собрание не принимает какое-либо решение по обсуждаемым им вопросам.

Статья 75. Право законодательной инициативы в Национальном Собрании принадлежит депутатам и Правительству.

Правительство может устанавливать последовательность обсуждения внесенных им проектов законов и потребовать, чтобы они были поставлены на голосование с приемлемыми только для него поправками.

Проекты законов, согласно заключению Правительства уменьшающих доходы или увеличивающих расходы государственного бюджета, принимаются Национальным Собранием большинством голосов от общего числа депутатов.

Правительство в связи с принятием внесенного им проекта закона может поставить вопрос о доверии. Если в течение двадцати четырех часов

после постановки Правительством вопроса о доверии ему одной третью от общего числа депутатов Национального Собрания не представляется проект постановления о выражении недоверия Правительству или в случае представления такого проекта большинством голосов от общего числа депутатов Национального Собрания в срок, установленный частью третьей статьи 84, решение о выражении недоверия Правительству не принимается, то проект закона, внесенный последним, считается принятым.

Правительство в связи с внесенным им проектом закона может ставить вопрос о доверии не более двух раз в течение одной сессии.

Статья 76. Национальное Собрание утверждает по представлению Правительства государственный бюджет. В случае неутверждения государственного бюджета до начала бюджетного года расходы производятся в пропорциях бюджета за предыдущий год.

Порядок обсуждения и утверждения государственного бюджета устанавливается Законом - Регламентом Национального Собрания.

Статья 77. Национальное Собрание осуществляет контроль за исполнением государственного

бюджета, а также за использованием займов и кредитов, полученных от иностранных государств и международных организаций.

Национальное Собрание обсуждает и утверждает годовой отчет об исполнении государственного бюджета при наличии заключения Контрольной палаты.

Статья 78. (Исключена)

Статья 79. Национальное Собрание большинством голосов от общего числа депутатов избирает Председателя Национального Собрания.

Председатель Национального Собрания ведет заседания, распоряжается материальными средствами Национального Собрания, обеспечивает его нормальную деятельность.

Национальное Собрание избирает двух заместителей Председателя Национального Собрания.

Статья 80. Депутаты имеют право обращаться с письменными и устными вопросами, а фракции и группы - также с запросами к Правительству. В течение одного заседания недели созыва заседаний очередной сессии Премьер-министр и члены Правительства отвечают на вопросы депутатов. Национальное Собрание в связи с вопросами

депутатов постановлений не принимает.

Запросы представляются в письменной форме минимум за десять дней до обсуждения. Порядок обращения с запросами, организации их обсуждения и вынесения по ним постановлений устанавливается Законом - Регламентом Национального Собрания.

Статья 81. Национальное Собрание по предложению Президента Республики:

- 1) объявляет амнистию;
- 2) ратифицирует, приостанавливает или денонсирует международные договоры Республики Армении.

Ратификации Национальным Собранием подлежат международные договоры:

- а) которые носят политический или военный характер либо предусматривают изменения государственной границы,
- б) которые касаются прав, свобод и обязанностей человека,
- в) которые предусматривают для Республики Армения финансовые обязательства,
- г) применение которых предусматривает внесение изменений в законы или принятие нового закона либо устанавливает нормы, противоречащие

законам,

- д) которые предусматривают ратификацию,
- е) в иных предусмотренных законом случаях;
- 3) принимает решения об объявлении войны и установлении мира. В случае невозможности созыва заседания Национального Собрания вопрос объявления войны решает Президент Республики. Национальное Собрание может объявить недействительным осуществление мероприятий, предусмотренных пунктами 13 и 14 статьи 55 Конституции.

Статья 82. Национальное Собрание по предложению Правительства устанавливает административно-территориальное деление Республики.

Статья 83. Национальное Собрание:

- 1) назначает по предложению Председателя Национального Собрания пятерых членов Конституционного Суда;
- 2) в тридцатидневный срок после образования вакансии Председателя Конституционного Суда назначает по предложению Председателя Национального Собрания Председателя Конституционного Суда из состава Конституционного Суда;
- 3) на основании заключения Конституционного Суда может при наличии большинства голосов от

общего числа депутатов прекратить полномочия назначенного им члена Конституционного Суда, дать согласие на его привлечение в качестве обвиняемого, арест, или возбуждение в отношении него вопроса о привлечении к административной ответственности в судебном порядке;

4) выбирает двух юристов-ученых Совета правосудия.

Статья 83.1. Национальное Собрание не менее чем тремя пятыми голосов от общего числа депутатов избирает Защитника прав человека сроком на шесть лет.

Защитником прав человека может быть избрано лицо, пользующееся в обществе высоким авторитетом, которое соответствует предъявляемым депутату требованиям.

Защитник прав человека несменяем.

Защитник прав человека является независимым должностным лицом, которое осуществляет защиту прав и свобод человека, нарушенных государственными органами, органами местного самоуправления и должностными лицами.

Государственные органы, органы местного самоуправления и должностные лица сотрудничают с Защитником прав человека.

Защитник прав человека наделен установлен-

ной для депутата неприкосновенностью.

Иные гарантии деятельности Защитника прав человека устанавливаются законом.

Статья 83.2. Исходя из целей обеспечения свободы, независимости и многообразия транслирующих средств информации законом создается независимый регулирующий орган, половина членов которого сроком на шесть лет избирается Национальным Собранием, а другая половина сроком на шесть лет назначается Президентом Республики. Национальное Собрание избирает членов этого органа большинством голосов от общего числа депутатов.

Статья 83.3. Основной задачей Центрального банка Республики Армения является обеспечение стабильности цен в Республике Армения. Центральный банк разрабатывает, утверждает и осуществляет программы денежно-кредитной политики.

Центральный банк выпускает валюту Республики Армения – армянский драм.

Центральный банк независим при осуществлении задач и функций, возложенных на него Конституцией и законом.

Председатель Центрального банка назначается

Национальным Собранием по предложению Президента Республики сроком на шесть лет. Одно и то же лицо не может быть назначено Председателем Центрального банка более чем два раза подряд.

В установленных законом случаях Национальное Собрание большинством голосов от общего числа депутатов может по предложению Президента Республики отрешать от должности Председателя Центрального банка.

Статья 83.4. Контрольная палата Республики Армения - независимый орган, который осуществляет контроль за использованием бюджетных средств, государственной и муниципальной собственности.

Программа деятельности Контрольной палаты утверждается Национальным Собранием.

Контрольная палата не реже чем раз в год представляет Национальному Собранию отчет о результатах контрольной работы Контрольной палаты.

Порядок деятельности и компетенция Контрольной палаты устанавливаются законом.

Председатель Контрольной палаты назначается Национальным Собранием по предложению Президента Республики сроком на шесть лет. Председателем Контрольной палаты может быть

назначено лицо, соответствующее предъявляемым депутату требованиям. Одно и то же лицо не может быть назначено Председателем Контрольной палаты более чем два раза подряд.

Статья 83.5. Исключительно законами Республики Армения устанавливаются:

1) условия и порядок осуществления и защиты прав физических и юридических лиц;

2) ограничения прав и свобод физических и юридических лиц, их обязанности, а также виды, размеры ответственности, порядок привлечения к ответственности, средства принуждения и порядок их применения, виды, размеры, порядок выплаты уплачиваемых физическими и юридическими лицами налогов, пошлин и других обязательных платежей;

3) случаи, условия и порядок осуществления надзора и контроля (в том числе: проверка, изучение, инспекционная проверка) за деятельностью юридических лиц, физических лиц, занимающихся предпринимательской деятельностью;

4) порядок и условия создания юридических лиц, прекращения или приостановления их деятельности;

5) перечень личных и семейных сведений о физических лицах, а также коммерческих сведений о

Конституция РА, глава 4

юридических лицах, не являющихся конфиденциальными;

6) случаи, порядок и условия привлечения к уголовной, административной, экономической (имущественной), дисциплинарной ответственности, порядок осуществления уголовных наказаний, порядок принудительного исполнения судебных и административных актов, статус и полномочия адвокатов;

7) порядок проведения референдумов, выборов Президента Республики, Национального Собрания Республики Армения и органов местного самоуправления;

8) порядок формирования и расходования государственного бюджета;

9) порядок и условия заключения, денонсации международных договоров Республики Армения;

10) правовой статус партий и других общественных объединений, средств массовой информации;

11) административно-территориальные единицы Республики Армения и их границы.

Статья 84. Национальное Собрание большинством голосов от общего числа депутатов может выразить недоверие Правительству.

Проект постановления о выражении недоверия Правительству может быть внесен Президентом

Конституция РА, глава 4

Республики или не менее чем одной третью от общего числа депутатов. В период военного и чрезвычайного положения проект такого постановления вноситься не может.

Проект постановления о выражении недоверия Правительству ставится на голосование не ранее срока восьми и не позднее семидесяти двух часов после его внесения.

ГЛАВА 5 ПРАВИТЕЛЬСТВО

Статья 85. Правительство разрабатывает и осуществляет внутреннюю политику Республики Армения. Внешнюю политику Республики Армения Правительство разрабатывает и осуществляет совместно с Президентом Республики. К компетенции Правительства относятся все те вопросы государственного управления, которые не отнесены законом к компетенции иных государственных органов или органов местного самоуправления.

Правительство на основании Конституции, международных договоров, законов Республики Армения или нормативных актов Президента Республики и в целях обеспечения их исполнения принимает постановления, которые подлежат исполнению на всей территории Республики.

Правительство состоит из Премьер-министра и министров. Один из министров по предложению Премьер-министра может быть назначен Президентом Республики вице-премьером и заменять Премьер-министра во время отсутствия последнего.

Премьер-министр и министры должны являться гражданами Республики Армения.

Полномочия Правительства устанавливаются Конституцией и законами.

Структура Правительства устанавливается законом по предложению Правительства. Порядок организации деятельности Правительства и подведомственных ему иных органов государственного управления устанавливается указом Президента Республики по представлению Премьер-министра.

Статья 86. Заседания Правительства созывает и ведет Премьер-министр.

Заседания Правительства по вопросам внешней политики, обороны и национальной безопасности может созывать и вести Президент Республики.

Постановления Правительства подписывает Премьер-министр.

Президент Республики может приостанавливать действие постановлений Правительства сроком на один месяц и обращаться в Конституционный Суд для выяснения вопроса их соответствия Конституции.

Статья 87. Премьер-министр руководит деятельностью Правительства и координирует работу министров.

Премьер-министр принимает постановления по вопросам, связанным с организацией деятельности Правительства.

Статья 88. Член Правительства не может заниматься предпринимательской деятельностью, занимать не связанную с его обязанностями должность в государственных органах или органах местного самоуправления либо в коммерческих организациях, выполнять иную оплачиваемую работу, кроме научной, педагогической и творческой.

Статья 88.1. Марзпеты (губернаторы) назначаются и освобождаются постановлением Правительства. Эти постановления Правительства утверждаются Президентом Республики.

Марзпеты (губернаторы) реализуют территориальную политику Правительства, координируют деятельность территориальных служб исполнительных органов, за исключением случаев, предусмотренных законом.

Особенности территориального управления в городе Ереване устанавливаются законом.

Статья 89. Правительство:

1) в предусмотренном статьей 74 Конституции порядке представляет на одобрение Национально-

го Собрания свою программу;

2) представляет на утверждение Национального Собрания проект государственного бюджета, обеспечивает исполнение бюджета, в связи с чем представляет отчет Национальному Собранию;

3) управляет государственной собственностью;

4) осуществляет единую финансово-экономическую, кредитную и налоговую государственную политику;

4.1) осуществляет государственную политику регионального развития;

5) осуществляет государственную политику в области науки, образования, культуры, здравоохранения, социального обеспечения и охраны природы;

6) обеспечивает оборону, национальную безопасность и осуществление внешней политики Республики;

7) обеспечивает охрану общественного порядка, принимает меры по укреплению законности, обеспечению прав и свобод граждан;

8) осуществляет иные функции и полномочия, установленные Конституцией и законами.

Статья 90. Правительство представляет на рассмотрение Национального Собрания проект государственного бюджета не менее чем за девяносто дней до начала бюджетного года и может потребовать, чтобы тот с принятыми им поправками был поставлен на голосование до завершения этого срока. В связи с утверждением бюджета Правительство может поставить вопрос о доверии ему. Если Национальное Собрание в предусмотренном статьей 75 Конституции порядке не выражает Правительству недоверие, то государственный бюджет считается утвержденным с поправками, принятыми Правительством.

В случае выражения Национальным Собранием недоверия Правительству в связи с утверждением бюджета новое Правительство в течение десяти дней после одобрения его программы представляет в Национальное Собрание проект бюджета, который обсуждается и утверждается в установленном настоящей статьей порядке в течение тридцати дней.

ГЛАВА 6

СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ

Статья 91. Правосудие в Республике Армении осуществляют только суды - в соответствии с Конституцией и законами. Окончательные акты суда принимаются от имени Республики Армения.

Статья 92. В Республике Армения действуют суды первой инстанции общей юрисдикции, Апелляционный Суд и Кассационный Суд, а в предусмотренных законом случаях и специализированные суды.

Высшей судебной инстанцией Республики Армения, кроме вопросов конституционного правосудия, является Кассационный Суд, который призван обеспечивать единообразное применение закона. Полномочия Кассационного Суда устанавливаются Конституцией и законом.

Создание чрезвычайных судов запрещается.

Статья 93. Конституционное правосудие в Республике Армения осуществляется Конституционным Судом.

Статья 94. Независимость судов гарантируется Конституцией и законами.

Полномочия, порядок формирования и деятельности судов устанавливаются Конституцией и законами.

Полномочия и порядок формирования Конституционного Суда устанавливаются Конституцией, а порядок его деятельности устанавливается Конституцией и законом о Конституционном Суде.

Статья 94.1. В установленном Конституцией и законом порядке формируется и действует Совет правосудия.

В состав Совета правосудия входят девять судей, избранных в установленном законом порядке сроком на пять лет тайным голосованием на общем собрании судей Республики Армения, по два юриста-ученых, назначенных Президентом Республики и Председателем Национального Собрания.

Заседания Совета правосудия ведет Председатель Кассационного Суда – без права голосования.

Статья 95. Совет правосудия в установленном законом порядке:

1) составляет и представляет на утверждение Президента Республики список кандидатур судей

и списки служебного продвижения судей, на основании которых производятся назначения;

2) дает заключение по представленным кандидатурам судей;

3) предлагает кандидатуры председателей и судей Кассационного Суда, его палат, председателей Апелляционного Суда, судов первой инстанции и специализированных судов;

4) по запросу Президента Республики высказывает мнение по вопросам помилования;

5) привлекает судей к дисциплинарной ответственности, представляет Президенту Республики предложение о прекращении полномочий судьи, о даче согласия на арест судьи, его привлечение в качестве обвиняемого или его привлечение к административной ответственности в судебном порядке.

Статья 96. Судья и член Конституционного Суда несменяемы. Судья и член Конституционного Суда занимают свою должность до достижения 65 лет. Их полномочия прекращаются только в случаях и порядке, предусмотренных Конституцией и законом.

Статья 97. При осуществлении правосудия судья и член Конституционного Суда независимы,

подчиняются только Конституции и закону.

Гарантии деятельности и основания и порядок ответственности судьи и члена Конституционного Суда устанавливаются Конституцией и законом.

Судья и член Конституционного Суда не могут подвергаться аресту, привлекаться в качестве обвиняемого, а также в отношении них не может быть возбужден вопрос о привлечении к административной ответственности в судебном порядке без согласия соответственно Совета правосудия или Конституционного Суда. Судья и член Конституционного Суда не могут подвергаться задержанию, за исключением случаев, когда задержание осуществляется в момент совершения преступления или непосредственно после этого. В таких случаях о задержании незамедлительно ставится в известность Президент Республики и соответственно Председатель Кассационного Суда или Председатель Конституционного Суда.

Статья 98. Судья и член Конституционного Суда не могут заниматься предпринимательской деятельностью, занимать не связанную с их обязанностями должность в государственных органах или органах местного самоуправления, должность в коммерческой организации, выполнять иную оплачиваемую работу, кроме научной, педагогичес-

кой и творческой.

Судья и член Конституционного Суда не могут являться членами какой-либо партии или заниматься политической деятельностью.

Статья 99. Конституционный Суд состоит из девяти членов.

Статья 100. Конституционный Суд в установленном законом порядке:

1) определяет соответствие Конституции законов, постановлений Национального Собрания, указов Президента Республики, постановлений Правительства, Премьер-министра, органов местного самоуправления;

2) определяет до ратификации международного договора соответствие Конституции закрепленных в нем обязательств;

3) разрешает споры, связанные с результатами референдумов;

3.1) разрешает споры, связанные с решениями, принятыми по результатам выборов Президента Республики и депутатов;

4) признает непреодолимыми или устраненными препятствия, возникшие для кандидата в Президенты Республики;

5) дает заключение о наличии оснований отре-

шения от должности Президента Республики;

6) дает заключение о невозможности исполнения Президентом Республики своих полномочий;

7) дает заключение о прекращении полномочий члена Конституционного Суда, относительно его ареста, привлечения в качестве обвиняемого, а также возбуждения в отношении него вопроса о привлечении к административной ответственности в судебном порядке;

8) дает заключение об основаниях отрешения от должности руководителя муниципалитета;

9) в предусмотренных законом случаях выносит постановление о приостановлении или запрещении деятельности партии.

Статья 101. В Конституционный Суд в порядке, установленном Конституцией и Законом о Конституционном Суде, могут обращаться:

1) Президент Республики – в случаях, предусмотренных пунктами 1, 2, 3, 7 и 9 статьи 100 Конституции;

2) Национальное Собрание – в случаях, предусмотренных пунктами 3, 5, 7 и 9 статьи 100 Конституции;

3) не менее чем одна пятая часть депутатов – в случаях, предусмотренных пунктами 1 и 3 статьи

100 Конституции;

4) Правительство – в случаях, предусмотренных пунктами 1, 6, 8 и 9 статьи 100 Конституции;

5) органы местного самоуправления – по вопросу соответствия Конституции нормативных актов государственных органов, нарушающих их конституционное право;

6) каждое лицо – по конкретному делу, когда в наличии имеется окончательный акт суда, исчерпаны все средства судебной защиты и оспаривается конституционность примененного к нему этим актом положения закона;

7) суды и Генеральный прокурор – по вопросам конституционности положений нормативных актов, касающихся конкретного дела, находящегося в их производстве;

8) Защитник прав человека – по вопросам соответствия положениям Главы 2 Конституции нормативных актов, перечисленных в пункте 1 статьи 100 Конституции;

9) кандидаты в Президенты Республики и в депутаты – по вопросам, касающимся их в контексте пунктов 3.1. и 4 статьи 100 Конституции.

Конституционный Суд рассматривает дело только при наличии соответствующего заявления.

Статья 102. Конституционный Суд принима-

Конституция РА, глава 6

ет постановления и заключения в сроки и порядке, установленные Конституцией и Законом о Конституционном Суде.

Постановления и заключения Конституционного Суда окончательны и вступают в силу с момента опубликования.

Конституционный Суд своим постановлением может устанавливать более поздний срок утраты правовой силы нормативного акта или его части, который не соответствует Конституции.

По вопросам, предусмотренным пунктами 14 и 9 статьи 100 Конституции, Конституционный Суд принимает постановление, а по вопросам, предусмотренным пунктами 58 статьи 100 Конституции, дает заключения. Заключения и постановления по вопросам, предусмотренным пунктом 9, принимаются не менее чем двумя третями голосов от общего числа его членов, а остальные постановления принимаются большинством голосов от общего числа его членов.

Если заключение Конституционного Суда является отрицательным, то вопрос снимается с обсуждения компетентного органа.

Статья 103. Прокуратура Республики Армения является единой системой, которую возглавляет Генеральный прокурор.

Конституция РА, глава 6

Генерального прокурора по предложению Президента Республики назначает Национальное Собрание сроком на шесть лет. Одно и то же лицо не может назначаться Генеральным прокурором более чем два раза подряд.

Национальное Собрание большинством голосов от общего числа депутатов может отрешить Генерального прокурора от должности по предложению Президента Республики в установленном законом случае.

Прокуратура в установленных законом случаях и порядке:

- 1) возбуждает уголовное преследование;
- 2) осуществляет надзор за законностью дознания и предварительного следствия;
- 3) поддерживает обвинение в суде;
- 4) возбуждает в суде иск по защите государственных интересов;
- 5) опротестовывает решения, приговоры и постановления судов;
- 6) осуществляет надзор за законностью применения наказаний и иных форм принуждения.

Прокуратура действует в пределах полномочий, предоставленных ей Конституцией, на основе закона.

ГЛАВА 7

МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ

Статья 104. Местное самоуправление осуществляется в муниципалитетах.

Местное самоуправление – право и способность муниципалитета решать под собственную ответственность вопросы местного значения в соответствии с Конституцией и законами в целях благополучия жителей.

Статья 104.1. Муниципалитет – это общность населения одного или нескольких населенных пунктов.

Муниципалитет является юридическим лицом, имеет право собственности и иные имущественные права.

Статья 105. Полномочия по управлению и распоряжению муниципальной собственностью, решению вопросов муниципального значения и иные полномочия по удовлетворению потребностей муниципалитета осуществляются муниципалитетом в качестве собственных полномочий. Часть собственных полномочий муниципалитета законом

могут устанавливаться в виде обязательных.

В целях наиболее эффективного осуществления полномочий органов государственной власти эти полномочия законом могут быть делегированы органам местного самоуправления.

Статья 105.1. Находящаяся в пределах административных границ муниципалитета земля, за исключением земли, необходимой для государственных нужд, а также земли, принадлежащей физическим и юридическим лицам, является муниципальной собственностью.

Статья 106. Свой бюджет муниципалитеты формируют самостоятельно.

Источники муниципальных доходов устанавливаются законом.

Законом устанавливаются такие источники финансирования муниципалитетов, которые обеспечивают осуществление их полномочий.

Делегированные муниципалитетам полномочия подлежат обязательному финансированию из государственного бюджета.

Муниципалитетами в предусмотренных законом пределах устанавливаются местные налоги и пошлины. Муниципалитетами могут устанавливаться платежи за оказываемые услуги.

Статья 107. Свое право на самоуправление муниципалитет осуществляет посредством органов местного самоуправления - муниципального совета и руководителя муниципалитета, которые в установленном законом порядке избираются сроком на четыре года.

Муниципальный совет в установленном законом порядке распоряжается муниципальной собственностью, утверждает по представлению руководителя муниципалитета муниципальный бюджет, контролирует исполнение бюджета, в установленном законом порядке устанавливает местные налоги, пошлины и платежи, принимает правовые акты, подлежащие обязательному исполнению на муниципальной территории. Принимаемые муниципальным советом акты не могут противоречить законодательству, порядок их опубликования и вступления в силу устанавливается законом.

Полномочия руководителя муниципалитета и порядок их исполнения устанавливаются законом.

Члены муниципального образования могут принимать непосредственное участие в управлении делами муниципалитета посредством решения вопросов муниципального значения на местном референдуме. Порядок проведения местного ре-

ферендума устанавливается законом.

Статья 108. Ереван является муниципальным образованием. Особенности местного самоуправления и формирования органов местного самоуправления в городе Ереване устанавливаются законом. Законом могут быть установлены прямые или опосредованные выборы мэра Еревана.

Статья 108.1. В целях обеспечения законности деятельности органов местного самоуправления в установленном законом порядке осуществляется правовой надзор. Порядок государственного контроля за осуществлением полномочий, делегированных муниципалитету, устанавливается законом.

Статья 109. Правительство в установленных законом случаях может отрешить от должности руководителя муниципалитета на основании заключения Конституционного Суда.

Статья 110. Муниципалитеты, исходя из интересов общества, по закону могут объединяться друг с другом или отделяться друг от друга. Соответствующий закон принимается Национальным Собранием по предложению Правительства. До представления законодательной инициативы Пра-

вительством в соответствующих муниципалитетах назначаются местные референдумы. Результаты местных референдумов прилагаются к законодательной инициативе. Муниципалитеты могут объединяться или отделяться независимо от результатов местных референдумов.

Принципы, порядок объединения или отделения муниципалитетов, а также сроки выборов органов местного самоуправления во вновь образованных муниципалитетах устанавливаются законом.

В установленном законом порядке могут создаваться межмуниципальные объединения.

ГЛАВА 8

ПРИНЯТИЕ, ИЗМЕНЕНИЕ КОНСТИТУЦИИ И РЕФЕРЕНДУМ

Статья 111. Конституция принимается или в нее вносятся изменения посредством референдума по инициативе Президента Республики или Национального Собрания.

Референдум назначает Президент Республики по предложению или согласию Национального Собрания. Соответствующее постановление принимается Национальным Собранием большинством голосов от общего числа депутатов.

Президент Республики в двадцатидневный срок после получения проекта Конституции или вносимых в нее изменений может вернуть его в Национальное Собрание со своими возражениями и предложениями, потребовав нового обсуждения.

Президент Республики в срок, установленный Национальным Собранием, выносит на референдум проект Конституции или вносимых в нее изменений, вновь предложенный Национальным Собранием не менее чем двумя третями голосов от

общего числа депутатов.

Если с инициативой выступает Президент Республики, то Национальное Собрание в трехмесячный срок после получения проекта Конституции или вносимых в нее изменений ставит на голосование вопрос о вынесении проекта на референдум. Если большинство от общего числа депутатов Национального Собрания голосует за проект, последний считается принятым и выносится на референдум Президентом Республики в установленный им срок.

Статья 112. Законы выносятся на референдум по предложению Национального Собрания или Правительства в порядке, установленном статьей 111 Конституции.

Изменения в принятые посредством референдума законы вносятся только референдумом.

Статья 113. Вынесенный на референдум проект считается принятым, если за него проголосовало более половины участников голосования, но не менее чем одна четверть граждан, включенных в избирательные списки.

Статья 114. Статьи 1, 2 и 114 Конституции изменению не подлежат.

ГЛАВА 9

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ И ПЕРЕХОДНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Статья 115. Изменения в Конституции Республики Армения, за исключением положений первого предложения пункта 9 статьи 55, касающихся Председателя Контрольной палаты и Генерального прокурора, положения, установленного первым предложением части второй статьи 63, части первой статьи 74.1., статьи 83.4., положения, установленного первым предложением части шестой статьи 85, статьи 86, части первой статьи 88.1., пункта 6 статьи 101, срока, указанного в части первой статьи 107, вступают в силу на следующий день после их опубликования в “Официальных ведомостях Республики Армения”.

Статья 116. Положения первого предложения пункта 9 статьи 55, касающиеся Председателя Контрольной палаты и Генерального Прокурора, часть первая статьи 74.1., положение, установленное статьей 83.4., статья 86, часть первая статьи 88.1. изменений в Конституции вступают в силу со

Конституция РА, глава 9

дня открытия первой сессии Национального Собрания следующего созыва.

Положение, установленное первым предложением части второй статьи 63, применяется для последующих созывов Национального Собрания.

Положение, установленное первым предложением части шестой статьи 85, вступает в силу с 1 июля 2008 года.

Пункт 6 статьи 101 вступает в силу с 1 июля 2006 года.

Срок, указанный в части первой статьи 107, вступает в силу для органов местного самоуправления, избранных после принятия изменений в Конституции.

Статья 117. После вступления в силу изменений в Конституции:

1) Национальное Собрание в течение двух лет приводит действующие законы в соответствие с изменениями в Конституции;

2) Национальное Собрание в течение одного года законом устанавливает Гимн Республики Армении. До этого действует Гимн, действующий до вступления в силу изменений в Конституции;

3) установленные Конституцией социальные права действуют в объеме, установленном соответствующими законами;

Конституция РА, глава 9

4) Президент Республики до дня открытия первой сессии Национального Собрания следующего созыва может:

а) распустить Национальное Собрание после консультаций с Председателем Национального Собрания и Премьер-министром и назначить внеочередные выборы;

б) освободить Премьер-министра;

5) до дня открытия первой сессии Национального Собрания следующего созыва заседания Правительства созывает и ведет Президент Республики или по его поручению Премьер-министр. Постановление Правительства подписывает Премьер-министр, утверждает Президент Республики;

б) в случае непосредственной опасности, угрожающей конституционному порядку, до установления законом правового режима чрезвычайного положения Президент Республики после консультаций с Председателем Национального Собрания и Премьер-министром осуществляет продиктованные ситуацией меры и обращается в этой связи с посланием к народу;

7) Председатель Центрального банка занимает свою должность до истечения срока, установленного действующим законом;

8) Председатель Контрольной палаты назначается в течение пяти месяцев со дня открытия первой сессии Национального Собрания следующего созыва. До этого Контрольная палата продолжает осуществление полномочий, установленных до вступления в силу изменений в Конституции;

9) Генеральный прокурор продолжает занимать свою должность не более чем в течение пяти месяцев со дня открытия первой сессии Национального Собрания следующего созыва до назначения Генерального прокурора в порядке, установленном пунктом 9 статьи 55 Конституции;

10) действующие члены Совета правосудия судьи и юристы-ученые продолжают занимать должности до истечения срока полномочий. Национальное Собрание в течение трех месяцев избирает двух юристов-ученых членов Совета правосудия;

11) действующие члены независимого органа, предусмотренного статьей 83.2., продолжают занимать свои должности до истечения срока полномочий, установленных Законом Республики Армения “О телевидении и радио”. В случае истечения срока занятия ими должности или досрочного прекращения их полномочий вакантные места восполняются поочередно Национальным Собранием

и Президентом Республики;

12) в городе Ереване органы местного самоуправления формируются не позднее чем в течение двух лет после принятия соответствующего закона. До этого местное самоуправление и территориальное управление в городе Ереване осуществляется в порядке, установленном действующим законодательством;

13) действующие члены Конституционного Суда продолжают занимать свои должности до исполнения семидесяти лет.

**CONSTITUTION
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
(WITH AMENDMENTS)**

(The Constitution was adopted on
5 July, 1995, by a referendum.

The constitutional amendments were adopted on
27 November, 2005, by a referendum)

The Armenian People, recognizing as a basis the fundamental principles of Armenian statehood and the national aspirations engraved in the Declaration of Independence of Armenia, having fulfilled the sacred behest of their freedom loving ancestors for the restoration of the sovereign state, committed to the strengthening and prosperity of the fatherland, to ensure the freedom, general well being and civic harmony of generations, declaring their faithfulness to universal values, hereby adopt the Constitution of the Republic of Armenia.

**CHAPTER 1
THE FOUNDATIONS OF CONSTITUTIONAL
ORDER**

Article 1. The Republic of Armenia is a sovereign, democratic, social state governed by the rule of law.

Article 2. In the Republic of Armenia the power belongs to the people.

The people exercise their power through free elections, referenda, as well as through state and local self-governing bodies and public officials, as provided by the Constitution.

The usurpation of power by any organization or individual constitutes a crime.

Article 3. The human being, his dignity and the fundamental human rights and freedoms are an ultimate value.

The state shall ensure the protection of fundamental human and civil rights in conformity with the principles and norms of international law.

The state shall be limited by fundamental human

and civil rights as possessing direct effect.

Article 4. The elections of the President of the Republic, the National Assembly and local self-government bodies, as well as referenda shall be held on the basis of the right to universal, equal and direct suffrage by secret ballot.

Article 5. State power shall be exercised in conformity with the Constitution and the laws based on the principle of the separation and balance of the legislative, executive and judicial powers.

State and local selfgovernment bodies and public officials are competent to perform only such acts for which they are authorized by Constitution or the laws.

Article 6. The Constitution of the Republic shall have supreme legal force and the norms thereof shall possess direct effect.

The laws shall conform to the Constitution. Other legal acts shall conform to the Constitution and the laws.

The laws shall come into force following their official publication in the Official Bulletin of the Republic of Armenia. Other normative legal acts shall come into force following their official publication in the manner prescribed by the law.

International treaties shall come into force only after being ratified or approved. International treaties are a constituent part of the legal system of the Republic of Armenia. If a ratified international treaty stipulates norms other than those stipulated in the laws, the norms of the treaty shall prevail. International treaties not complying with the Constitution can not be ratified.

Normative legal acts shall be adopted on the basis of the Constitution and the laws and for the purpose of the ensuring their implementation.

Article 7. Ideological pluralism and the multi-party system are recognized in the Republic of Armenia.

Parties are formed freely and promote the formulation and expression of the political will of the people. Their activities may not contravene the Constitution and the laws, nor may their practice contravene the principles of democracy.

Parties shall ensure the transparency of their financial activities.

Article 8. The right to property is recognized and protected in the Republic of Armenia.

Freedom of economic activity and free economic competition is guaranteed in the Republic of Armenia.

Article 8.1. The church shall be separate from the state in the Republic of Armenia.

The Republic of Armenia recognizes the exceptional mission of the Armenian Apostolic Holy Church as the national church, in the spiritual life, development of national culture and preservation of the national identity of the people of Armenia.

Freedom of operation for all religious organizations in accordance with the law shall be guaranteed in the Republic of Armenia.

The relations of the Republic of Armenia and the Armenian Apostolic Holy Church may be regulated by the law.

Article 8.2. The armed forces of the Republic of Armenia shall ensure the security, defense and territorial integrity of the Republic of Armenia, as well as the inviolability of its borders. The armed forces shall maintain neutrality in political matters and remain under civilian control.

Article 9. The foreign policy of the Republic of Armenia shall be conducted in accordance with the principles and norms of international law, with the aim of establishing good neighborly and mutually beneficial relations with all states.

Article 10. The state shall ensure the protection and reproduction of the environment and the reasonable use of natural resources.

Article 11. Historical and cultural monuments and other cultural values are under the care and protection of the state.

Within the framework of the principles and norms of international law the Republic of Armenia shall contribute to fostering relations with the Armenian Diaspora, protecting the Armenian historical and cultural values in other countries, advancing Armenian education and culture.

Article 11.1. Regions and communities shall be the administrative-territorial units in the Republic of Armenia.

Article 11.2. The Republic of Armenia guarantees local self-governance.

Article 11.3. The citizens of the Republic of Armenia shall be under the protection of the Republic of Armenia within the territory of the Republic of Armenia and beyond its borders.

Armenians by birth shall acquire citizenship of the Republic of Armenia through a simplified procedure.

Article 12. The state language of the Republic of Armenia is Armenian.

Article 13. The flag of the Republic of Armenia is tricolor comprising three horizontal and equal strips of red, blue, and orange.

The coat of arms of the Republic of Armenia depicts, in the center on a shield, Mount Ararat with Noah's ark and the coats of arms of the four kingdoms of historical Armenia. The shield is supported by a lion and an eagle while a sword, a branch, a sheaf, a chain and a ribbon are depicted under the shield.

Details of the flag and the coat of arms shall be determined by the law.

The national anthem of the Republic of Armenia shall be determined by the law.

The capital of the Republic of Armenia is Yerevan.

CHAPTER 2

FUNDAMENTAL HUMAN AND CIVIL RIGHTS AND FREEDOMS

Article 14. Human dignity shall be respected and protected by the state as an inviolable foundation of human rights and freedoms.

Article 14.1. Everyone shall be equal before the law.

Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion or belief, political or any other opinion, belonging to a national minority, property, birth, disability, age or other personal or social circumstances shall be prohibited.

Article 15. Everyone shall have the right to life. No one shall be sentenced or subjected to death penalty.

Article 16. Everyone shall have a right to liberty and security. A person can be deprived of or restricted in his liberty by a procedure defined by the law and only in the following cases:

- 1) a person is sentenced for committing a crime by competent court;
- 2) a person has not complied with a judicial instruction that has entered into legal force;
- 3) to ensure the fulfillment of certain duties prescribed by the law;
- 4) when reasonable suspicion exists of commission of a crime or when it is necessary to prevent the commission of a crime by a person or to prevent his escape after the crime has been committed;
- 5) to establish educational control over a minor or to present him to a competent body;
- 6) to prevent the spread of infectious diseases and other social dangers posed by mental illness, persons addicted to alcohol and drugs, as well as tramps;
- 7) to prevent unauthorized entry of a person into the Republic of Armenia, as well as to deport or extradite him to a foreign country.

Everyone who is deprived of his liberty shall in a language comprehensible to him immediately be informed of the reasons for this and of the indictment should such be brought against him. Everyone who is deprived of his liberty shall have the right to immediately notify this to any person chosen by him.

If the arrested person is not detained within 72

hours by a court decision he must be released immediately.

Every person shall have the right to recover damages in case when he has illegally been deprived of liberty or subjected to a search, on the grounds and by a procedure defined by the law. Every person shall have the right to appeal to a higher instance court the lawfulness and the reasons for depriving him of liberty or subjecting to a search.

No one shall be deprived of liberty for not honoring his civil and legal obligations.

No one shall be subjected to a search otherwise than in conformity with the procedure prescribed by the law.

Article 17. No one shall be subjected to torture, as well as to inhuman or degrading treatment or punishment. Arrested, detained or incarcerated persons shall be entitled to humane the treatment and respect for dignity.

No one shall be subjected to scientific, medical and other experiments without his consent.

Article 18. Everyone shall be entitled to effective legal remedies to protect his rights and freedoms before judicial as well as other public bodies.

Everyone shall have the right to protect his rights

and freedoms by any means not prohibited by the law.

Everyone shall be entitled to receive the support of the Human Rights' Defender for the protection of his rights and freedoms on the grounds and in conformity with the procedure prescribed by the law.

Everyone shall, in conformity with the international treaties of the Republic of Armenia, be entitled to apply to international institutions protecting human rights and freedoms with a request to protect his rights and freedoms.

Article 19. Everyone shall have a right to restore his violated rights, and to reveal the grounds of the charge against him in a fair public hearing under the equal protection of the law and fulfilling all the demands of justice by an independent and impartial court within reasonable time.

The representatives of the mass media and the public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order, national security, protection of the private life of the participants, or if the administration of justice so requires.

Article 20. Everyone shall be entitled to legal assistance. In cases prescribed by the law the legal assistance shall be provided at the expense of state

resources.

Everyone shall have a right to the assistance of a legal counsel chosen by him starting from the moment of his arrest, subject to a compulsion measure or indictment.

Every convicted person shall have the right of review of the verdict passed on him by a higher instance court in conformity with the procedure prescribed by the law.

Every convicted person shall have a right to request pardon or mitigation of the punishment.

All damages incurred by the victim shall be compensated in conformity with the procedure prescribed by the law.

Article 21. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty by the court verdict lawfully entered into force as prescribed by the law.

The defendant shall not be obliged to prove his innocence. Suspicions not removed shall be interpreted in favor of the defendant.

Article 22. No one shall be obliged to testify about himself, his spouse or close relatives. The law may prescribe other cases of release from the obligation to testify.

The use of illegally obtained evidence is prohibited.

Imposing a heavier punishment than the one prescribed by the law in effect at the time when the crime was committed shall be prohibited.

No one shall be held guilty for a crime on account of any act which did not constitute a crime under the law in effect at the time when it was committed.

The law eliminating or mitigating the punishment for an offence shall be retroactive.

The law prescribing or increasing liability shall not be retroactive.

No one shall be tried twice for one and the same act.

Article 23. Everyone shall have the right to respect for his private and family life.

The collection, maintenance, use or dissemination of any information about the person other than that stipulated by the law without the person's consent shall be prohibited. The use and dissemination of information relating to the person for purposes contravening the aims of the collection thereof or not provided for by the law shall be prohibited.

Everyone shall have the right to become acquainted with the data concerning him available in the

state and local self-government bodies.

Everyone shall have the right to correction of any non-verified information and elimination of the illegally obtained information about him.

Everyone shall have the right to secrecy of correspondence, telephone conversations, mail, telegraph and other communications, which may be restricted only by court decision in cases and in conformity with the procedure prescribed by the law.

Article 24. Everyone shall have the right of inviolability of the residence. Breaking into a person's residence against his will shall be prohibited with the exception of cases prescribed by the law.

The residence can be searched only by the decision of the court in cases and in conformity with the procedure prescribed by the law.

Article 25. Everyone legally residing in the Republic Armenia shall have the right to freedom of movement and choice of residence in the territory of the Republic Armenia.

Everyone shall have a right to leave the Republic of Armenia.

Every citizen and everyone entitled to reside in the Republic of Armenia shall have the right to return to the Republic of Armenia.

Article 26. Everyone shall have the right to freedom of thought, conscience and religion. This right includes freedom to change the religion or belief and freedom to, either alone or in community with others, to manifest the religion or belief, through preaching, church ceremonies and other religious rites.

The exercise of this right may be restricted only by the law in the interests of public security, health, morality or the protection of rights and freedoms of others.

Article 27. Everyone shall have the right to freely express his opinion. No one shall be forced to recede or change his opinion.

Everyone shall have the right to freedom of expression including freedom to search for, receive and impart information and ideas by any means of information regardless of state borders.

Freedom of mass media and other means of mass information shall be guaranteed.

The state shall guarantee the existence and activities of an independent and public radio and television service offering a variety of informational, cultural and entertainment programs.

Article 27.1. Everyone shall have the right to submit letters and recommendations to the author-

ized public and local self-government bodies for the protection of his private and public interests and the right to receive appropriate answers to them in a reasonable time.

Article 28. Everyone shall have the right to freedom of association with others, including the right to form and to join trade unions.

Every citizen shall have the right to form political parties with other citizens and join such parties.

The rights to form parties and trade unions and join them may be restricted in a manner prescribed by law for servicemen in the armed forces, police, national security, prosecutor's office, as well as for judges and members of the Constitutional Court.

No one shall be compelled to join any political party or association.

The activities of associations may be suspended or prohibited only through judicial procedure and in cases prescribed by the law.

Article 29. Everyone shall have the right to freedom of peaceful and unarmed assembly.

Restrictions on exercising these rights by servicemen in the the armed forces, police, national security, prosecutor's office, as well as for judges and members of the Constitutional Court may be pre-

scribed only by the law.

Article 30. Eighteen-year old citizens of the Republic of Armenia have the right to take part in the elections and referenda as well as the right to take part in the public administration and local self-governance through their representatives chosen directly through the expression of free will.

The law may define the right of suffrage for the elections of the bodies of local self-government and for the local referenda for persons who are not citizens of the Republic of Armenia.

Citizens found to be incompetent by a court decision, duly sentenced to prison or serving the sentence, shall not be entitled to vote or to be elected.

Article 30.1. A child born of citizens of the Republic of Armenia, shall be a citizen of the Republic of Armenia. Every child whose one parent is a citizen of the Republic of Armenia, shall have the right to citizenship of the Republic of Armenia. The procedure for being granted or terminating the citizenship of the Republic of Armenia shall be defined by the law.

No person may be deprived of citizenship of the Republic of Armenia, or the right to change citizenship.

A citizen of the Republic of Armenia may not be extradited to a foreign state with the exception of cases stipulated in international treaties ratified by the Republic of Armenia.

The rights and duties of persons having dual citizenship shall be defined by the law.

Article 30.2. All citizens shall have the right of equal access to public service in conformity with the procedure prescribed by the law.

The principles of and the procedure of organizational aspects of public service shall be defined by the law.

Article 31. Everyone shall have the right to freely own, use, dispose of and bequeath the property belonging to him. The right to property shall not be exercised to cause damage to the environment or infringe on the rights and lawful interests of other persons, the society and the state.

No one shall be deprived of property except for cases prescribed by law in conformity with judicial procedure.

Private property may be alienated for the needs of the society and the state only in exceptional cases of prevailing public interests, in the manner prescribed by the law and with prior equivalent compen-

sation.

Foreign citizens and stateless persons shall not enjoy the right to land ownership except for cases prescribed by the law.

Intellectual property shall be protected by the law.

Article 31.1. The state shall protect the interests of consumers, take measures prescribed by the law to exercise quality control over goods, services and works.

Article 32. Everyone shall have the freedom to choose his occupation.

Everyone shall have the right to fair remuneration in the amount no less than the minimum set by the law, as well as the right to working conditions in compliance with the safety and hygiene requirements.

The employees shall have the right to strike for the protection of their economic, social and employment interests, the procedure and limitations thereof shall be prescribed by the law.

Children under the age of 16 shall not be allowed to work full time. The procedure and conditions for their hiring to a part-time job shall be defined by the law.

Forced labor shall be prohibited.

Article 33. Everyone shall have the right to rest.

The law shall define the maximum working hours, holidays, as well as the minimum length of the annual leave.

Article 33.1. Everyone shall have the right to freedom of enterprise not prohibited by the law.

Abuse of monopoly or dominant position in the market and bad-faith competition shall be prohibited.

Restriction of competition, possible forms of monopoly and its permitted scope may be prescribed by the law, necessary for the protection of public interest.

Article 33.2. Everyone shall have the right to live in an environment favorable to his health and well-being and shall be obliged to protect and improve it in person or jointly with others.

Public officials shall be held responsible for hiding information on environmental issues and denying access to it.

Article 34. Everyone shall have the right to a standard of living adequate for himself and for his family, including housing as well as improvement of living conditions. The state shall take the necessary

measures for the exercise of this right by the citizens.

Article 35. The family is the natural and fundamental cell of the society.

Men and women of marriageable age have the right to marry and found a family according to their free will. They are entitled to equal rights as to marriage, during marriage and divorce.

Dismissal from work for reasons connected with maternity is prohibited. Every woman employee shall, in case of pregnancy and childbirth, have the right to a paid maternity leave and a leave to care for a newborn child or to adopt a child.

Article 36. Parents shall have the right and obligation to take care of the education, health as well as of the full and harmonious development of their children.

No one may be deprived of or restricted in his parental rights except by the decision of the court in conformity with the procedure prescribed by the law.

Adult capable persons are obliged to take care of their parents who are incapacitated and in need of such care.

Article 37. Everyone shall have the right to so-

cial security during old age, disability, loss of breadwinner, unemployment and other cases prescribed by the law. The extent and forms of social security shall be prescribed by the law.

Article 38. Everyone shall have the right to receive medical assistance and service in the manner prescribed by the law.

Everyone shall have the right to free basic medical assistance and services. The list and the procedure there of shall be prescribed by the law.

Article 39. Everyone shall have the right to education.

Basic general education shall be compulsory except for the cases prescribed by the law. The law may establish a higher level of compulsory education.

Secondary education in state educational institutions is free of charge.

The law shall define the principles of autonomy in higher educational institutions.

The procedures for the establishment and operation of educational institutions shall be defined by the law.

All citizens shall have the right to free higher and professional education in state higher and other pro-

professional educational institutions on the basis of competition as prescribed by the law. In cases and in conformity with the procedure prescribed by the law the state shall provide financial and other assistance to institutions implementing higher and other professional education programs, as well as their students.

Article 40. Everyone shall have the right to freedom of literary, aesthetic, scientific and technical creation, to take advantage of scientific progress and to participate in the cultural life of the society.

Article 41. Everyone shall have the right to preserve his national and ethnic identity.

Persons belonging to national minorities shall have the right to the preservation and development of their traditions, religion, language and culture.

Article 42. The fundamental human and civil rights and freedoms stipulated in the Constitution shall not exclude the other rights and freedoms prescribed by the laws and international treaties.

Everyone shall have the right to act in a way not prohibited by the law and not violating others' rights and freedoms. No one shall bear obligations not stipulated by the law.

The laws and other legal acts exacerbating the legal status of an individual shall not be retroactive.

The legal acts improving the legal status of an individual, eliminating or mitigating his liability shall be retroactive if so prescribed by the acts in question.

Article 42.1. Fundamental human and civil rights and freedoms shall apply to legal persons to the extent that these fundamental rights and freedoms are applicable to them.

Article 43. Fundamental human and civil rights and freedoms set forth in Articles 23-25, 27, 28-30, 30.1, Part 3 of Article 32 may be temporarily restricted only by law if it is necessary in a democratic society in the interests of national security, public order, crime prevention, protection of public health and morality, constitutional rights and freedoms, as well as the honor and reputation of others.

Limitations on fundamental human and civil rights and freedoms may not exceed the scope defined by the international commitments assumed by the Republic of Armenia.

Article 44. Special categories of fundamental human and civil rights, except for those stipulated in Articles 15, 17-22 and 42 of the Constitution may be

temporarily restricted as prescribed by the law in case of martial law or state of emergency within the scope of the assumed international commitments on deviating from commitments in cases of emergency.

Article 45. Everyone shall be obliged to pay taxes, duties and other compulsory fees in conformity with the procedure prescribed by the law.

Article 46. Every citizen shall be obliged to take part in the defense of the Republic of Armenia in conformity with the procedure prescribed by the law.

Article 47. Everyone shall be obliged to honor the Constitutions and laws, to respect the rights, freedoms and dignity of others.

The exercise of rights and freedoms with the purpose of overthrow the constitutional order, inciting national, racial and religious hatred, advocating violence or war shall be prohibited.

Article 48. The basic tasks of the state in the economic, social and cultural spheres are:

- 1) to protect and patronize the family, motherhood and childhood;
- 2) to contribute to the employment for the population and the improvement of working conditions;
- 3) to foster housing construction, to contribute to

the improvement of every citizen's housing conditions;

4) to implement health care programs for the population and contribute to effective and affordable medical service for the population;

5) to contribute to the involvement of the youth in the political, economic and cultural life of the country;

6) to promote physical culture and sport;

7) to carry out a policy of preventive care, treatment and integration of the disabled;

8) to support the development of tuition-free higher and vocational education;

9) to support the development of science and culture;

10) to implement a policy of environmental security for the present and future generations;

11) to support free access for every person to national and universal values;

12) to ensure dignified living standards for old persons.

The state shall, within the scope of its possibilities, be obliged to undertake necessary measures for the fulfillment of the purposes prescribed in this Article.

CHAPTER 3

THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC

Article 49. The President of the Republic is the head of the state.

The President of the Republic shall strive to uphold the Constitution and to ensure the regular functioning of the legislative, executive and judicial powers.

The President of the Republic shall be the guarantor of the independence, territorial integrity and security of the Republic of Armenia.

Article 50. The President of the Republic shall be elected by the citizens of the Republic of Armenia for a five year term of office.

Every person having attained the age of thirty five, having been a citizen of the Republic of Armenia for the preceding ten years, having permanently resided in the Republic for the preceding ten years, and having the right to vote is eligible to be elected President of the Republic.

The same person may not be elected to the office of the President of the Republic for more than

two consecutive terms.

Article 51. The election of the President of the Republic shall be held fifty days prior to the expiration of his term of office in conformity with the procedure defined by the Constitution and the law.

The candidate who has received more than half of the votes shall be elected President of the Republic.

If the election involves more than two candidates and none of them receives the required number of votes a second round of elections shall be held on the fourteenth day following the voting. The two candidates having received the highest number of votes may participate in the second round of elections of the President of the Republic. In the second round the candidate receiving the highest number of votes shall be elected President of the Republic.

If only one candidate runs for election, he shall be elected if he receives more than half of the votes of electors participating in the polls.

If the Constitutional Court admits a case on the results of presidential elections, it must render a decision within ten days following the receipt of the application, and the term defined in this Article shall be calculated starting from the moment the court deci-

sion comes into force.

If the President of the Republic is not elected, a new election shall be appointed and the voting shall be held on the fortieth day following the date of appointing the new election.

The President of the Republic shall assume office on the day when the term of office of the previous President expires.

The President of the Republic elected by new or extraordinary elections shall assume office on the twentieth day following the elections.

Article 52. Should one of the presidential candidates face insurmountable obstacles, the election of the President of the Republic shall be postponed for two weeks. In the event that the obstacles recognized as insurmountable are not eliminated within the aforementioned period a new election shall be appointed and the voting shall be held on the fortieth day following the expiration of the two week period.

In case of death of one of the candidates before the day of voting a new election shall be appointed and the voting shall be held on the fortieth day following the date of appointment of the new election.

Article 53. In the event of resignation of the President of the Republic, his passing, incapacity to

perform his functions or removal from office in accordance with Article 57 of the Constitution, extraordinary presidential elections shall be held on the fortieth day following the vacancy of the office of the President of the Republic.

Article 53.1. During martial law or state of emergency no elections of the President of the Republic shall be held and the President of the Republic shall continue the discharge of his powers. In this case the election of the President of Republic shall be held on the fortieth day following the expiration of the period of martial law or state of emergency.

Article 54. The President of the Republic shall assume office in conformity with the procedure prescribed by the law at a special sitting of the National Assembly by taking the following oath to the people: "Assuming the office of the President of the Republic of Armenia I swear to fulfill the requirements of the Constitution in an unreserved manner, to respect fundamental human and civil rights and freedoms, to ensure the protection, independence, territorial integrity and security of the Republic to the glory of the Republic of Armenia and to the welfare of the people of the Republic of Armenia".

Article 55. The President of the Republic:

1) shall deliver addresses to the people and the National Assembly;

2) shall, within twenty one days of receipt, sign and promulgate the laws passed by the National Assembly;

Within this period he may remand the law passed by the National Assembly to the latter with objections and recommendations requesting new deliberations. The President shall, within five days, sign and promulgate the law readopted by the National Assembly;

3) dissolves the National Assembly in the cases and in conformity with the procedure prescribed by Article 74.1 of the Constitution and declares extraordinary elections;

4) shall, on the basis of the distribution of seats in the National Assembly and consultations with the parliamentary factions, appoint as Prime Minister the person enjoying confidence of the majority of the Deputies and, if this is impossible, the President of the Republic shall appoint as the Prime Minister the person enjoying confidence of the maximum number of the Deputies. The President of the Republic shall appoint the Prime Minister within ten days after acceptance of the resignation of the Government. The

Government shall be formed within 20 days after the appointment of the Prime Minister.

The President of the Republic shall appoint to and dismiss from office the members of the Government upon the recommendation of the Prime Minister.

The President of the Republic shall accept the resignation of the Government on the day of the first sitting of the newly elected National Assembly, of the assumption of office by the President of the Republic, of the expression of the vote of no confidence to the Government, of not giving approval to the program of the Government, of the resignation of the Prime Minister or of the office of the Prime Minister turning vacant. After the acceptance of the resignation of the Government by the President of the Republic the members of the Government shall continue discharging their responsibilities until the formation of the new Government;

5) shall make appointments to state office positions in cases prescribed by the law;

6) shall form and preside over the National Security Council, may establish other advisory bodies;

7) shall represent the Republic of Armenia in international relations, carry out general guidance of foreign policy, conclude international agreements,

forward international agreements to the National Assembly for ratification and sign their ratification instruments, approve, suspend or annual international agreements for which no ratification is required;

8) shall appoint to and recall from office diplomatic representatives of the Republic of Armenia in foreign countries and international organizations, accept the letters of credence and recall diplomatic representatives to foreign countries and international organizations;

9) shall recommend to the National Assembly the candidacy of the Prosecutor General, the Chairman of the Central Bank and the Chairman of the Control Chamber. Shall, upon the recommendation of the Prosecutor General, appoint and dismiss the deputies of the Prosecutor General;

10) shall appoint 4 members of the Constitutional Court and, if the National Assembly fails to appoint the President of the Constitutional Court in the period prescribed in Article 83 Point 1, the President of the Constitutional Court from among the members of the Constitutional Court.

He may, on the basis of a conclusion of the Constitutional Court, terminate the powers of any of his appointees in the Constitutional Court or give his consent to involve the member as an accused, de-

tain him, authorize to institute a court proceeding to subject him to administrative liability,

11) upon the recommendation of the Council of Justice:

shall appoint the presidents and the judges of the Court of Cassation and its chambers, the appeal, first instance and specialized courts, shall terminate their powers, give agreement to involve them as accused, detain them or initiative administrative proceedings against them through judicial process, upon the conclusion of the Council of Justice, appoint judges of the appeal, first instance and specialized courts;

11.1) shall appoint two legal scholars as members of the Council of Justice;

12) shall be the Commander-in-Chief of the armed forces, coordinate the operations of the government bodies in the area of defense, appoint and dismiss from office the highest command of the armed forces and other troops.

13) in the event of an armed attack against the Republic, an imminent danger thereof or a declaration of war, shall declare martial law, may call for a general or partial mobilization and shall decide on the use of the armed forces.

During war the President may appoint or dismiss

from office the Commander of the Armed Forces.

In case of use of the armed forces or declaration of martial law a special sitting of the National Assembly shall be convened by force of the law.

The law shall define the legal regime of martial law;

14) in the event of an imminent danger to the constitutional order, after consulting with the Chairman of the National Assembly and the Prime Minister, shall declare a state of emergency and take measures appropriate in the given circumstances and address the people on the situation.

In case of declaration of a state of emergency a special sitting of the National Assembly shall be convened by force of the law.

The law shall define the legal regime of the state of emergency;

15) shall, by a procedure defined by the law, resolve issues related to granting citizenship of the Republic of Armenia and of political asylum;

16) shall award orders and medals of the Republic of Armenia, promote to highest military ranks and award honorary titles, as well as promote to highest diplomatic and other ranks:

17) may grant pardon to convicted persons.

Article 56. The President of the Republic shall issue orders and decrees, which shall not contradict the Constitution and the laws of the Republic of Armenia and shall be subject to implementation throughout the territory of the Republic.

Article 56.1. The President of the Republic shall be immune.

The President of the Republic may not be prosecuted or held liable for actions arising from his status during and after his term of office.

The President of the Republic may be prosecuted for actions not connected with his status after the expiration of his term of office.

Article 57. The President may be impeached for treason or other grave crimes.

In order to obtain a conclusion on the motion of impeaching the President of the Republic, the National Assembly shall appeal to the Constitutional Court by a resolution adopted by the majority of the deputies.

The resolution to remove the President of the Republic from office shall be passed by the National Assembly by a two-thirds majority vote of the total number of deputies, based on the conclusion of the Constitutional Court.

In the event when the Constitutional Court concludes that there are no grounds for impeaching the President of the Republic the motion shall be removed from the agenda of the National Assembly.

Article 58. The President of the Republic shall submit his resignation to the National Assembly. In case of submitting the resignation for a second time within 2 days following the expiration of a ten day period, the resignation shall be deemed accepted and an extraordinary election shall be held in conformity with the procedure and terms stipulated in the Constitution.

Article 59. In case of serious illness of the President of the Republic or other insurmountable obstacles which enduringly render impossible the discharge of his responsibilities, the National Assembly shall, upon the recommendation of the Government, the conclusion of the Constitutional Court and with a minimum of two-thirds majority vote of the total number of its members, adopt a decision on incapacity by the President of the Republic to discharge his powers. In the event the Constitutional Court concludes that grounds exist for the incapacity of the President of the Republic to discharge his responsibilities, the Government may not put such mo-

tion forward to the National Assembly.

Article 60. In the event the office of the President of the Republic is vacant and before the newly elected President assumes office, the presidential duties shall devolve onto the Chairman of the National Assembly or, if that is impossible, onto the Prime Minister. During the performance of the duties of the President of the Republic by the Chairman of the National Assembly, the duties of the Chairman of the National Assembly shall devolve to the deputy the Chairman of the National Assembly who was elected to his post by the most of votes. During this period it is prohibited to call a referendum, appoint the Prime Minister, appoint and dismiss from office the highest command of the armed forces and other troops (except for the duration of martial law), make appointments to police and national security positions in cases prescribed by the law, as well as exercise the powers stipulated in Points 3, 8, 16 and 17 of Article 55 of the Constitution.

Article 61. The President of the Republic shall, in conformity with the procedure defined by the law, form his staff. The procedure for the remuneration, servicing and assuring the security of the President of the Republic shall be prescribed by the law.

CHAPTER 4

THE NATIONAL ASSEMBLY

Article 62. The legislative power in the Republic of Armenia shall be vested in the National Assembly. In cases stipulated in Points 13 and 14 of Article 55, Articles 57, 59, Paragraph 2 of this Article, 66, 67, 69, 73, 74, 74.1, 75, 77, 79, Paragraph 2 of Article 80, 81, 83, 83.1, 83.2, 83.3, 83.4, 84, 94.1, Points 2 of Articles 101, 103, 111 and 112 as well as on matters related to the organization of its activities the National Assembly shall adopt resolutions, which shall be signed and promulgated by the Chairman of the National Assembly.

The National Assembly shall adopt addresses and declarations in conformity with the procedure prescribed by the Law on the Rules of Procedure of the National Assembly.

The powers of the National Assembly shall be defined by the Constitution.

The procedure of the activities of the National Assembly, as well as the formation and activities of its bodies shall be defined by the Constitution and the Rules of Procedure of the National Assembly.

Article 63. The National Assembly shall consist of one hundred and thirty one deputies.

The National Assembly is elected for a term of five years. Its powers shall commence at the moment when the newly elected National Assembly convenes for its first sitting. The powers of the National Assembly shall expire at the moment of opening the first sitting of the newly elected National Assembly.

The National Assembly may not be dissolved during the martial law and the state of emergency as well as in the event a motion on impeaching the President of the Republic is put forward.

In the course of martial law or the state of emergency elections to the National Assembly may not be held and the powers of the National Assembly shall be extended until the opening of the first session of the newly elected National Assembly following the end of martial law and the state of emergency. In the case the election to the National Assembly shall be held no sooner than fifty and no later than sixty days after the state of emergency or martial law is abolished.

Article 64. Any person having attained the age of twenty five, having been a citizen of the Republic

of Armenia for the preceding five years, having permanently resided in the Republic for the preceding five years, and having the right to vote, may be elected a Deputy.

Article 65. A Deputy may not be engaged in entrepreneurial activities, hold office in state and local self-government bodies or in commercial organizations, neither engage in any other paid occupation, except for scientific, pedagogic and creative work.

A Deputy shall discharge his powers on a continual basis.

The status and guarantees of the activity of a Deputy shall be defined by the Constitution and the law.

Article 66. A Deputy shall not be bound by an imperative mandate and shall be guided by his conscience and convictions.

A Deputy, during and after the term of his parliamentary powers, may not be prosecuted and held liable for actions arising from his status, including the opinions expressed by him in the National Assembly, provided these are not insulting or defamatory.

A Deputy may not be involved as an accused, detained or subjected to administrative liability through a judicial procedure without the consent of

the National Assembly.

A Deputy may not be arrested without the consent of the National Assembly except for cases when he is arrested while committing the act of crime. In such a case the Chairman of the National Assembly shall be immediately notified.

Article 67. The powers of a Deputy shall terminate upon the expiration of the powers of the National Assembly, dissolution of the National Assembly, violation of provisions stipulated in Paragraph 1 of Article 65 of the Constitution, loss of citizenship, absence from more than half of floor votings in the course of a single session, prison sentence, legal incapacity and resignation from office.

A Deputy's term of office shall be terminated in the manner prescribed by the law on the Rules of Procedure of the National Assembly.

Article 68. Regular elections to the National Assembly shall be held no sooner than fifty and no later than forty days prior to the expiration of the powers of the National Assembly.

Extraordinary elections of the National Assembly shall be held no sooner than thirty and no later than forty days after the dissolution of the National Assembly.

The date of elections to the National Assembly shall be appointed by a Presidential decree.

The first session of a newly elected National Assembly shall convene on the third Thursday following the election of at least two thirds of the total number of Deputies.

In case of an extraordinary election the first session of the newly elected National Assembly shall convene on the second Thursday following the election of at least two thirds of the total number of Deputies.

Article 69. The regular sessions of the National Assembly shall be convened on the dates and in the manner prescribed by the Law on the Rules of Procedure of the National Assembly.

The sittings of the National Assembly shall be open to the public. Closed door sittings may be convened by a resolution of the National Assembly.

Article 70. An extraordinary session or sitting of the National Assembly shall be convened by the Chairman of the National Assembly at the initiative of the President of the Republic, at least one third of the total number of Deputies or the Government. The extraordinary session or sitting shall be held by the agenda and timetable specified by the initiator.

Article 71. The laws and resolutions of the National Assembly, except for cases set forth in the Constitution, shall be adopted by the majority of votes of the Deputies having participated in the voting provided that more than half of the total number of Deputies has voted.

Article 72. Should the National Assembly decline to accept the recommendations and objections presented by the President of the Republic, it shall pass the remanded law again with a majority vote of the total number of Deputies.

The National Assembly shall deliberate on a priority basis any law which has been remanded by the President.

Article 73. There may be not more than twelve standing committees established in the National Assembly.

Standing committees shall be established for the preliminary review of draft legal acts and other issues and for providing the National Assembly with conclusions thereon.

If necessary and in conformity with the procedure stipulated in the Law on the Rules of Procedure of the National Assembly ad hoc committees may be established for the preliminary review of special draft

laws or for the submission of conclusions and reports on special issues, events and facts to the National Assembly.

Article 74. The Government shall, within twenty days of its formation, present its program to the National Assembly. The issue of approval of the program of the Government by the National Assembly shall be discussed on a priority basis and voted within five days after its presentation. The resolution on approval of the program of the Government shall be adopted by a majority vote of the total number of the Deputies.

Article 74.1. The President of the Republic shall dissolve the National Assembly if the National Assembly does not approve the program of the Government two times in succession within two months.

The President of Republic may also dissolve the National Assembly upon the recommendation of the Chairman of the National Assembly or the Prime Minister in the following cases:

- a) if the National Assembly fails within three months to resolve on the draft law deemed urgent by the decision of the Government;
- b) if in the course of a regular session no sittings of the National Assembly are convened for more

than three months;

- c) if in the course of a regular session the National Assembly fails for more than three months to adopt a resolution on issues under debate.

Article 75. The right to legislative initiative in the National Assembly shall belong to the Deputies and the Government.

The Government may determine the sequence of the debate over its proposed draft legislation and may demand that they be voted only with amendments acceptable to it.

In conformity with the conclusion of the Government the National Assembly shall adopt draft laws reducing state budget revenues or increasing state budget expenditures by the majority of the total number of votes of the Deputies.

The Government may put forward a motion on confidence in the Government in conjunction with the adoption of a draft law proposed by the Government. If within twenty four hours after the Government has raised the question of the vote of confidence a minimum of one third of the total number of Deputies does not put forward a draft resolution on expressing no confidence in the Government or if no resolution on expressing no confidence in

the Government is adopted by the majority of the total number of Deputies during the period set forth in Article 84 Paragraph 3, in case when such a draft is put forward, the draft law proposed by the Government shall be considered adopted.

The Government may not raise the issue of its confidence in conjunction with a draft law more than twice during any single session.

Article 76. The National Assembly shall adopt the state budget upon its submission by the Government. If the budget is not adopted by the start of the fiscal year, all expenditures shall be incurred in the same proportions as in the previous year's budget.

The procedure for debate on and the adoption of the state budget shall be prescribed by the Law on the Rules of Procedure of the National Assembly.

Article 77. The National Assembly shall oversee the implementation of the state budget, as well as the use of loans and credits received from foreign governments and international organizations.

The National Assembly shall examine the annual report on the execution of the state budget and adopt a report based on the findings of the Control Chamber.

Article 78. (Removed)

Article 79. The National Assembly shall elect its Chairman by a majority vote of the total number of the Deputies.

The Chairman of the National Assembly shall chair the sittings, manage its material resources and ensure its normal functioning.

The National Assembly shall elect two Deputy Chairmen of the National Assembly.

Article 80. Deputies shall be entitled to ask the Government written and oral questions, while the factions and deputy groups shall also be entitled to submit inquiries to the Government. During one sitting of the regular session week the Prime Minister and the Government members shall answer the Deputies' questions. The National Assembly shall not pass any resolutions in conjunction with the questions raised by the Deputies.

Inquiries shall be submitted in writing at least ten days prior to the debate. The procedure for inquiries, the debate and the adoption of a resolution thereon shall be defined by the Law on the Rules of Procedure of the National Assembly.

Article 81. Upon the recommendation of the

President of Republic the National Assembly shall:

- 1) declare amnesty;
- 2) ratify, suspend or denounce international treaties of the Republic of Armenia. The National Assembly shall ratify international treaties:
 - a) which are of political or military nature or stipulate changes of state frontiers,
 - b) which relate to human rights, freedoms and obligations,
 - c) which stipulate financial commitments by the Republic of Armenia,
 - d) application of which shall bring about legislative amendments or adoption of a new law, or stipulate norms contravening the laws,
 - e) which prescribe ratification,
 - f) in other cases defined by the law;
- 3) resolves on declaring war and proclaiming peace. In the event when convening a sitting of the National Assembly is impossible, the President of Republic shall solve the issue of declaring war.

The National Assembly can annul the implementation of measures prescribed by Points 13 and 14 of Article 55 of the Constitution.

Article 82. The National Assembly shall, upon the recommendation of the Government, approve

the administrative territorial division of the Republic.

Article 83. The National Assembly shall:

- 1) upon the recommendation of the Chairman of the National Assembly, appoint five members of the Constitutional Court;
- 2) within 30 days after the office of the President of the Constitutional Court becomes vacant and upon the recommendation of the Chairman of the National Assembly, appoint the President of the Constitutional Court from among the members of the Constitutional Court;
- 3) may, on the basis of the conclusion of the Constitutional Court and by a majority vote of the total number of Deputies terminate the powers of any of its appointees to the Constitutional Court, or give its consent to involve the member as an accused, detain him or authorize to institute a court proceeding to subject him to administrative liability;
- 4) elect two legal scholars to the Council of Justice.

Article 83.1. The National Assembly shall elect the Human Rights Defender for a period of 6 years by at least 3/5 vote of the total number of Deputies.

Any person held in high esteem by the public and corresponding to the requirements envisaged for a

Deputy of the National Assembly may be elected a Human Rights Defender.

The Human Rights Defender shall be irremovable.

The Human Rights Defender is an independent official who implements the protection of human rights and freedoms violated by the state and local self-government bodies and their officials.

The state and local self-government bodies and their officials shall cooperate with the Human Rights Defender.

The Human Rights Defender shall be endowed with the immunity envisaged for the Deputy.

Other guarantees of the activities of the Human Rights Defender shall be established by the law.

Article 83.2. To ensure the goals of freedom, independence and pluralism of broadcasting media, an independent regulatory body shall be established by the law, half of whose members shall be elected by the National Assembly for a six-year term while the other half shall be appointed by the President of the Republic for a six-year term. The National Assembly shall elect the members of this body by a majority of its votes.

Article 83.3. The main objective of the Central

Bank of the Republic of Armenia shall be to ensure the stability of prices in the Republic of Armenia. The Central Bank shall develop, approve and implement monetary policy programs.

The Central Bank shall issue the currency of the Republic of Armenia, the Armenian Dram.

The Central Bank shall be independent in performing the tasks and functions granted by the Constitution and the law.

The Chairman of the Central Bank shall be appointed by the National Assembly upon the recommendation of the President of the Republic for a six-year term. The same person may not be elected to the office of Chairman of the Central Bank for more than two consecutive terms.

In cases prescribed by the law the National Assembly may, by a majority of its votes and upon the recommendation of the President of the Republic, remove the Chairman of the Central bank from office.

Article 83.4. The Control Chamber of the Republic of Armenia shall be an independent body, which shall oversee the use of the budget resources and of state and community property.

The action plan of the Control Chamber shall be

approved by the National Assembly.

The Control Chamber shall at least once a year submit a report on the oversight outcomes to the National Assembly.

The law shall define the regulations on the procedure and powers of the Control Chamber.

The Chairman of the Control Chamber shall be appointed by the National Assembly upon recommendation by the President of the Republic for a six-year term. Any person complying with the requirements for the Deputy can be appointed Chairman of the Control Chamber. The same person may not be elected for the post of Chairman of the Control Chamber for more than two consecutive terms.

Article 83.5. The issues below shall be determined exclusively by the laws of the Republic of Armenia:

- 1) terms and procedures for the exercise and protection of the rights of natural and legal persons;
- 2) restrictions on the rights and freedoms of natural and legal persons, their obligations, as well as the forms, extent and procedure for the liability thereof, the measures of compulsion and the procedure thereof the types, amounts and procedures for the payment of taxes, duties and other binding fees

paid by natural and legal persons;

3) cases, terms and procedures for control and oversight over the activities of legal persons, and natural persons engaged in entrepreneurship (including audits, examinations and inspections);

4) terms and procedure for establishing legal persons, suspending or terminating the activities thereof;

5) the list of information not deemed a private or family secret for natural persons or a commercial secret for legal persons;

6) cases, procedure and terms for criminal, administrative, economic (property) or disciplinary liability, the procedure for serving criminal sentences, the procedure for compulsory execution of judicial and administrative acts, the status and powers of attorneys;

7) procedure for holding referenda and elections of the President of the Republic of Armenia, the National Assembly of the Republic of Armenia and the bodies of local self-government;

8) procedure for the state budget revenues and expenditures;

9) procedure and terms for concluding and denouncing international treaties of the Republic of Armenia;

10) legal status of political parties and other non-governmental associations, as well as mass media entities;

11) administrative territorial units of the Republic of Armenia and their borders.

Article 84. The National Assembly may express no confidence in the Government by a majority vote of the total number of the Deputies.

The draft resolution on expressing no confidence in the Government may be submitted by the President of the Republic or by at least one third of the total number of the Deputies. During martial law or state of emergency no such draft resolution may be presented.

The draft resolution on no confidence to the Government shall be voted on no sooner than forty eight hours and no later than seventy two hours following its initial submission.

CHAPTER 5

THE GOVERNMENT

Article 85. The Government shall develop and implement the domestic policy of the Republic of Armenia. The Government shall develop and implement the foreign policy of the Republic of Armenia jointly with the President of the Republic. The authority of the Government shall encompass all matters of public administration not bestowed on other state or local self-government bodies by the law.

By virtue of the Constitution, the international treaties, the laws of the Republic of Armenia, or the decrees of the President of the Republic, and to ensure the implementation thereof, the Government shall adopt decisions, which shall be binding in the whole territory of the Republic.

The Government shall comprise the Prime Minister and the Ministers. Upon the recommendation of the Prime Minister one of the Ministers may be appointed Deputy Prime Minister by the President of the Republic and substitute the Prime Minister in his absence.

The Prime Minister and the Ministers shall be citizens of the Republic of Armenia.

The Constitution and the laws shall define the powers of the Government.

The structure of the Government shall, upon the recommendation of the Government, be defined by the law. The procedure for the organization of operations of the Government and other public administration bodies under the Government shall, upon the submission of the Prime Minister, be defined by the decree of the President of the Republic.

Article 86. The Prime Minister shall convene and chair the Government sittings.

The President of the Republic may convene and chair a sitting of the Government on issues related to foreign policy, defense and national security.

The Government decisions shall be signed by the Prime Minister.

The President of the Republic can suspend the effect of a Government decision for a period of one month and make an official request to the Constitutional Court for the verification of its compliance with the Constitution and the laws.

Article 87. The Prime Minister shall supervise the Government activities and coordinate the work of

the Ministers.

The Prime Minister shall adopt decisions on the organization of the Government activities.

Article 88. A member of the Government may not engage in entrepreneurial activities, hold office in state and local self-government bodies or in commercial organizations not connected with his duties, or be involved in another paid work, except for academic, pedagogical and creative activities.

Article 88.1. Regional Governors shall be appointed to and dismissed from office by the decision of the Government. These Government decisions shall be ratified by the President of the Republic.

Regional Governors shall pursue the territorial policy of the Government, coordinate the activities of territorial services of executive bodies, save for cases prescribed by the law.

The peculiarities of territorial administration in the city of Yerevan shall be defined by law.

Article 89. The Government shall:

1) submit its program to the National Assembly for approval in accordance with Article 74 of the Constitution;

2) submit the draft state budget to the National

Assembly for approval, ensure the execution of the budget and submit financial reports on the budget execution to the National Assembly;

3) manage state property;

4) implement unified state policies in the area of finances, economy, taxation and credits;

4.1) implement the state territorial development policy;

5) implement state policies in the areas of science, education, culture, health, social security and environmental protection;

6) ensure the implementation of defense, national security and foreign policies of the Republic;

7) ensure the maintenance of law and order, take measures to strengthen the legal order and ensure rights and freedoms of citizens;

8) perform other functions and powers provided by the Constitution and the laws.

Article 90. The Government shall submit the draft state budget to the National Assembly at least ninety days prior to the beginning of the fiscal year and may request that this draft be voted on prior to the expiration of the budget deadline with any amendments it may adopt. The Government may put forward a motion of its confidence in conjunction

with the adoption of the state budget. If the National Assembly does not express no confidence in the Government in conformity with the procedure set forth in Article 75 of the Constitution, then the state budget as well as the amendments approved by the Government shall be considered adopted.

If the National Assembly expresses no confidence in the Government in conjunction the draft state budget, the new Government shall submit the draft state budget to the National Assembly within a period of ten days after the approval of its program. The draft shall be debated and voted on by the National Assembly within a period of thirty days, in accordance with the procedure defined by this Article.

CHAPTER 6

THE JUDICIAL POWER

Article 91. In the Republic of Armenia justice shall be administered solely by the courts in accordance with the Constitution and the laws.

The final acts of the court shall be adopted in the name of the Republic of Armenia.

Article 92. Courts operating in the Republic of Armenia are the first instance court of general jurisdiction, the courts of appeal, the Court of Cassation, as well as specialized courts in cases prescribed by the law.

The highest judicial instance in the Republic of Armenia, except for matters of constitutional justice, is the Court of Cassation, which shall ensure uniformity in the implementation of the law. The powers of the Court of Cassation shall be defined by the Constitution and the law.

Establishing extraordinary tribunals shall be forbidden.

Article 93. The Constitutional Court shall ad-

minister constitutional justice in the Republic of Armenia.

Article 94. The independence of courts shall be guaranteed by the Constitution and the laws.

The powers, the procedures of formation and activities of the courts shall be defined by the Constitution and the laws.

The powers and the formation of the Constitutional Court shall be defined by the Constitution while the procedure for the activities thereof shall be defined by the Constitution and the Law on the Constitutional Court.

Article 94.1. The Constitution and the law shall define the procedure for the formation and activities of the Council of Justice.

The Council of Justice shall consist of nine judges elected by a secret ballot for a period of five years by the General Assembly of Judges of the Republic of Armenia in conformity with the procedure defined by the law, two legal scholars appointed by the President of the Republic and two legal scholars appointed by the National Assembly.

The sittings of the Justice Council shall be chaired by the Chairman of the Court of Cassation without the right to vote.

Article 95. In conformity with the procedure stipulated in the law the Council of Justice shall:

1) form and present to the approval of the President of the Republic the list of candidates of judges and the lists of their professional advancement, which shall be used as a basis for appointments;

2) a conclusion on submitted candidacies of judges;

3) nominate the candidates for the chairman of the court of cassation, chairmen and members of its chambers and candidates for the chairmanship of the appeal courts, first instance courts and specialized courts;

4) express opinion on issues of pardon on the request of the President of the Republic;

5) subject the judges to disciplinary responsibility, submit recommendation to the President of the Republic on terminating the powers of a judge, detaining him, on agreeing to involve him as an accused or instituting a court proceeding to subject him to administrative liability.

Article 96. The Judge and the members of the Constitutional Court shall be irremovable. The Judge and a member of the Constitutional Court shall hold their offices until the age of 65. They may be re-

moved from office only in the cases and in the manner prescribed by the Constitution and the law.

Article 97. When administering justice, judges and members of the Constitutional Court shall be independent and shall only be subject to the Constitution and the law.

Guarantees for the exercise of their duties and the grounds and procedures of liability applicable to judges and members of the Constitutional Court shall be prescribed by the law.

A Judge and a member of the Constitutional Court may not be detained, involved as an accused or subjected to administrative liability through the judicial process except with the consent of the Council of Justice or the Constitutional Court respectively. A judge and a member of the Constitutional Court shall not be arrested except for cases when caught in the act of committing a crime or immediately thereafter. In this case the President of the Republic and the Chairman of the Cassation Court or Constitutional Court, respectively, shall be notified immediately about the arrest.

Article 98. Judges and members of the Constitutional Court may not be engaged in entrepreneur-

ial activities nor may they hold an office in state and local self-government bodies or in commercial organizations not connected with their duties, as well as engage in any other paid occupation, except for scientific, pedagogical and creative work.

Judges and members of the Constitutional Court may not be members of any political party, nor may they engage in any political activity.

Article 99. The Constitutional Court shall comprise nine members.

Article 100. The Constitutional Court shall, in conformity with the procedure defined by law:

1) determine the conformity of laws, resolutions of the National Assembly, decrees of the President of the Republic, decisions of the Prime Minister and bodies of local self-government with the Constitution;

2) prior to the ratification of international treaties determine the conformity of commitments stipulated therein with the Constitution;

3) resolve all disputes arising from the outcomes of referenda;

3.1) resolve all disputes arising from decisions adopted with regard to the elections of the President of the Republic and Deputies;

4) declare insurmountable or eliminated the obstacles for a candidate for the President of the Republic;

5) provide a conclusion on the existence of grounds for impeaching the President of the Republic;

6) provide a conclusion on incapacity by the President to discharge his responsibilities;

7) provide a conclusion on terminating the power of a member of the Constitutional Court, detaining him, agreeing to involve him as an accused or instituting a court proceeding to subject him to administrative liability;

8) provide a conclusion on the grounds to discharge the head of community;

9) in cases prescribed by the law adopt a decision on suspending or prohibiting the activities of a political party.

Article 101. In conformity with the procedure set forth in the Constitution and the Law on the Constitutional Court the application to the Constitutional Court may be filed by:

1) the President of the Republic – in cases stipulated in Points 1, 2, 3, 7 and 9 of Article 100 of the Constitution;

2) the National Assembly – in cases stipulated in Points 3, 5, 7 and 9 of Article 100 of the Constitution;

3) at least one-fifth of the total number of the deputies in cases stipulated in Points 1 of Article 100 of the Constitution;

4) the Government in cases stipulated in Points 1, 6, 8 and 9 of Article 100 of the Constitution;

5) bodies of local self-governance on the issue of compliance with the Constitution of normative acts by state bodies violating their constitutional rights;

6) every person in a specific case when the final judicial act has been adopted, the possibilities of judicial protection have been exhausted and the constitutionality of a legal provision applied by the act in question is being challenged;

7) the courts and the Prosecutor General on the issue of constitutionality of provisions of normative acts related to specific cases within their proceedings;

8) the Human Rights Defender – on the issue of conformity of normative acts listed in Points 1 of Article 100 of the Constitution with the provisions of Chapter 2 of the Constitution;

9) candidates for the President of the Republic

and Deputies on matters listed in Points 3.1 and 4 of Article 100 of the Constitution.

The Constitutional Court shall start proceedings only upon the receipt of an application.

Article 102. The Constitutional Court shall adopt decisions and conclusions in conformity with the procedure and terms stipulated in the Constitution and the Law on the Constitutional Court.

The decisions and conclusions of the Constitutional Court shall be final and shall come into force following the publication thereof.

The Constitutional Court may adopt a decision stipulating a deferred effective date for invalidating a normative act contradicting the Constitution or a part thereof.

On matters stipulated in Points 14 and 9 of Article 100 of the Constitution the Constitutional Court shall adopt decisions, while on matters stipulated in Points 58 it shall issue conclusions. The conclusions and the decision on matters stipulated in Points 9 shall be adopted by at least two-thirds of the total number of the members, while the remaining decisions shall be adopted by a simple majority of votes.

If the conclusion of the Constitutional Court is negative, the issue shall be removed from the scope

of competence of the relevant body.

Article 103. The Office of the Prosecutor General in the Republic of Armenia represents a unified, centralized system, headed by the Prosecutor General.

The Prosecutor General shall be appointed by the National Assembly upon the recommendation of the President of the Republic for a six-year term. The same person may not be appointed Prosecutor General for more than two consecutive terms.

In cases prescribed by the law and upon the recommendation of the President of the Republic the National Assembly may by a majority of its votes remove the Prosecutor General from office.

In conformity with the procedure and cases defined by the law the Office of the Prosecutor General shall:

- 1) instigate criminal prosecution;
- 2) oversee the lawfulness of preliminary inquiries and investigations;
- 3) defend the indictment in court;
- 4) bring action in court to protect the interests of the state;
- 5) appeal the judgments, verdicts and decisions of the courts;

6) oversee the lawfulness of discharge of punishments and other means of compulsion.

The Office of the Prosecutor General shall operate within the powers granted by the Constitution and on the basis of the law.

CHAPTER 7

THE LOCAL SELF-GOVERNMENT

Article 104. The local self-government shall be exercised in the communities.

The local self-governance is the right and power of the community to resolve on its own responsibility issues of local significance pursuing the welfare of the inhabitants in accordance with the Constitution and the law.

Article 104.1. A community comprises the population of one or more residential areas.

A community shall be a legal person, have the right to property and other economic rights.

Article 105. The powers of the community pertaining to managing and administering the community's property, resolving issues of community significance, and other powers aiming at fulfilling the requirements of the community shall be exercised by the community in its own name and under its responsibility. A certain part of community's authorities may by law be deemed obligatory.

In order to secure a more effective exercise of the powers of state bodies the law may envisage the delegation thereof to the local self-government bodies.

Article 105.1. The land in the administrative territory of the community with the exception of the land necessary for state needs and that belonging to natural and legal persons shall be deemed the property of the community.

Article 106. The community shall generate its budget independently.

The law shall define the sources of community revenues.

The law shall define the sources of community finances that will secure the discharge of their responsibilities.

Responsibilities delegated to the communities shall be funded from the state budget.

The communities shall levy local taxes and duties within the scope defined by the law. The communities may establish fees for their services.

Article 107. The community shall exercise its right of self-government through the bodies of local self-government: the Council of Elders and the Head

of Community, who shall be elected for a four-year term of office in conformity with the procedure defined by the law.

The Council of Elders of the community shall, in conformity with the procedure defined by the law, manage community property, approve the community budget upon the submission of the Head of Community, oversee the community budget execution, establish local taxes, duties and fees in conformity with the procedure defined by the law and adopt legal acts subject to observance in the territory of the community. The acts adopted by the community Council of Elders shall not contradict the legislation; the law shall define the procedure for their publication and coming into force.

The law shall define the powers of the Head of Community and the procedure for the exercise thereof.

The community members may directly take part in the administration of the community affairs by resolving the issues of local significance through local referenda. The law shall define the procedure for conducting a local referendum.

Article 108. Yerevan is a community. The peculiarities of local self-government and formation of

local self-government bodies in the City of Yerevan shall be defined by the law. A law may provide for either direct or indirect elections of the Mayor of Yerevan.

Article 108.1. To ensure the lawfulness of the activities of local self-government bodies, legal control shall be exercised in conformity with the procedure defined by the law. The law shall define the procedure for state oversight over the discharge of the powers delegated to the community.

Article 109. The Government may remove the Head of Community in cases prescribed by the law on the basis of a conclusion by the Constitutional Court.

Article 110. The communities may, based on the interests of the public, be merged with each other or separated by the law. The appropriate law shall be adopted by the National Assembly upon the recommendation of the Government. Before submitting the legislative initiative the Government shall appoint local referenda in those communities. The outcomes of local referenda shall be attached to the legislative initiative. The communities may be merged or separated irrespective of the outcomes

of the local referenda.

The law shall define the principles and procedure for consolidation or separation of the communities as well as the terms for the election of local self-government bodies of the newly formed communities.

Intercommunity unions may be created by a procedure defined by the law.

CHAPTER 8

ADOPTION OF THE CONSTITUTION, AMENDMENTS AND REFERENDUM

Article 111. The Constitution shall be adopted or amended by referendum, which may be initiated by the President of the Republic or the National Assembly.

The President of the Republic shall call a referendum upon the request or by agreement of the National Assembly. For such a decision of the National Assembly the majority votes of the total number of Deputies is required.

The President of the Republic may remand a Draft Constitution or the draft of constitutional amendments, within twenty one days following their submission back to the National Assembly, with his objections and suggestions, requesting a reexamination.

The President of the Republic will submit to a referendum within the period prescribed by the National Assembly a draft Constitution or draft constitutional amendments, when they are reintroduced by at least two thirds of the total number of

Deputies of the National Assembly.

If the initiative belongs to the President of the Republic, the National Assembly shall, within a three-month period following the receipt of the draft of the Constitution or amendments thereof, put the motion on holding a referendum on the draft to the vote. If the majority of the total number of the deputies of the National Assembly vote for the draft, the latter shall be deemed adopted and the President of the Republic shall submit the draft to a referendum on the date set up by himself.

Article 112. Laws may be submitted to a referendum upon the request of the National Assembly or the Government in accordance with Article 111 of the Constitution.

Laws passed by referendum may only be amended by referendum.

Article 113. A draft submitted to a referendum shall be considered adopted if it receives more than fifty percent of the votes, but not less than one fourth of the number of registered voters.

Article 114. Articles 1, 2 and 114 of the Constitution may not be amended.

CHAPTER 9

FINAL AND TRANSITIONAL PROVISIONS

Article 115. Amendments to the Constitution of the Republic of Armenia shall come into force on the day following the publication in the “Official Bulletin of the Republic of Armenia” except for the provisions on the Chairman of the Control Chamber in the first sentence of Point 9, Article 55, the provision of the first sentence of Paragraph 2, Article 63, Paragraph 1, Article 74.1, Article 83.4, the provision in the first sentence of Paragraph 6, Article 85, Article 86, Paragraph 1, Article 88.1, Point 6, Article 101, the term fixed in Article 107, Paragraph 1.

Article 116. The provisions on the Chairman of the Control Chamber and the Prosecutor General in the first sentence of Point 9, Article 55, Paragraph 1, Article 74.1, the provision in Article 83.4, Article 86 and Paragraph 1, Article 88.1, shall come into force on the day of the opening of the first session of the National Assembly of subsequent convocation.

The provision of the first sentence of Paragraph 2, Article 63 shall be applied for the subsequent con-

vocations of the National Assembly.

The provision in the first sentence of Paragraph 6, Article 85 shall enter in force on July 1, 2008.

The provision of the Point 6, Article 101 shall enter into force on July 1, 2006.

The term fixed in Paragraph 1, Article 107 shall come into force for the local self-government bodies elected after the adoption of the Amendments to the Constitution.

Article 117. After the amendments to the Constitution come into force:

1) The National Assembly shall, within a two-year period, harmonize the current legislation with the amendments to the Constitution;

2) The National Assembly shall, within a one-year period, define by law the national anthem of the Republic of Armenia. The national anthem adopted prior to the amendments to the Constitution shall be valid before that;

3) The social rights provided in the Constitution shall be valid to the extent specified by appropriate laws;

4) Before the day of opening the first session of the National Assembly of the subsequent convocation the President of the Republic:

a) may, after consultations with the Chairman of the National Assembly and the Prime Minister dissolve the National Assembly and call for an extraordinary election;

b) may remove the Prime Minister;

5) Before the day of opening of the first session of the National Assembly of the subsequent convocation the meetings of the Government shall be chaired by the President of the Republic, or upon his or her recommendation, by the Prime Minister. Government decisions shall be signed by the Prime Minister and approved by the President;

6) Before the definition of the legal regime of the state of emergency by law in the event of an imminent danger to the constitutional order the President of the Republic, after consulting with the Chairman of the National Assembly and the Prime Minister, shall declare a state of emergency and take measures appropriate in given circumstances and address the people on the situation;

7) The Chairman of the Central Bank shall remain in office until the expiry of the term of office determined by the current law;

8) The Chairman of the Control Chamber shall be appointed within three months after the first session of the subsequent convocation of the National

Constitution of RA, chapter 9

Assembly. Until that the Control Chamber shall continue to exercise its powers defined prior to the amendments of the Constitution;

9) The Prosecutor General shall continue to remain in office for no more than five months following the opening day of the first session of the National Assembly of the subsequent convocation, until the appointment of the Prosecutor General in conformity with the procedure prescribed in Point 9, Article 55 of the Constitution;

10) The incumbent judges and legal scholars of the Council of Justice shall continue to remain in office until the expiry of their term of office. The National Assembly shall elect two legal scholars of the Council of Justice within three;

11) The incumbent members of the independent body provided in Article 83.2 shall continue to remain in office until the expiry of office determined by the "Law on TV and Radio". If their terms of office expire or their powers are terminated, the vacancies shall be filled by the National Assembly and the President of the Republic successively;

12) The bodies of local self-government in the City of Yerevan shall be formed not later than within two years after the adoption of the appropriate law. Before that the local self-government and territorial

Constitution of RA, chapter 9

administration in the city of Yerevan shall be exercised in conformity with the procedure defined in the current legislation;

13) The incumbent members of the Constitutional Court shall continue to remain in office until the age of 70 years.

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ**
(ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ)

**КОНСТИТУЦИЯ
РЕСПУБЛИКИ
АРМЕНИЯ**
(С ИЗМЕНЕНИЯМИ)

**CONSTITUTION
OF THE REPUBLIC
OF ARMENIA**
(WITH AMENDMENTS)

«Իրավունք» հրատարակչություն
Հանձնված է տպագրության 14.06.2010թ.:
Չափսը՝ 60x84 1/16:
Ծավալը՝ 16.25 տպ. մանուկ:
Տառատեսակը՝ Times Armenian:
Տպագրությունը՝ օֆսեթ:
Տպաքանակը՝ 300:

Տպագրված է «Օրենք և իրականություն»
ՍՊԸ տպարանում:
Երևան, Աճեմյան փող. 18:
Հեռ. 57. 29. 90, 54. 25. 91: